

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

**DEKLARACIJA O PRAVIMA PRIPADNIKA
NACIONALNIH ILI ETNIČKIH, VJERSKIH I JEZIČKIH MANJINA**

**DECLARATION ON THE RIGHTS OF PERSONS BELONGING TO
NATIONAL OR ETHNIC, RELIGIOUS AND LINGUISTIC MINORITIES**

**DEKLARATA PËR TË DREJTAT E PERSONAVE PJESËTARË TË
PAKICAVE ETNIKE, FETARE DHE GJUHËSORE**

**DEKLARACIJA E JEKUTNE NACIJENGO KATAR E HAKAJA
PERUTNENDE E NACIONALNUNE, ETNIKUNE, PAÇAJMASE THAJ E
ÇHIBENDE MINORITENGO**

**OKVIRNA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU
NACIONALNIH MANJINA**

**FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF
MINORITIES AND EXPLANATORY REPORT**

KONVENTA KUADËR PËR MBROJTJEN E PAKICAVE KOMBËTARE

**E RAMOSI KONVENCIJA VAŠ ARAKHAPJE E NACIONALNUNE
MINORITENGO**

**EVROPSKA POVELJA O REGIONALNIM I
MANJINSKIM JEZICIMA**

EUROPEAN CHARTER FOR REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES

KARTA EVROPIANE PËR GJUHËT RAJONALE OSE MINORITARE

**E EVROPAÇI POVELJA KATAR E REGIONALNUNE
JA MINORITENDE ÇHIBA**

decembar, 2012.

Izdavač
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Za izdavača
Dr Suad Numanović

Urednik
Sabahudin Delić

Prevod na albanski jezik
Leon Gjokaj

Prevod na romski jezik
Alija Krasnići

Dizajn i prelom
Slađana Bajić-Bogdanović

Štampa
DPC, Podgorica

Tiraž
200

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

DEKLARACIJA O PRAVIMA PRIPADNIKA NACIONALNIH ILI ETNIČKIH, VJERSKIH I JEZIČKIH MANJINA

DECLARATION ON THE RIGHTS OF PERSONS BELONGING TO
NATIONAL OR ETHNIC, RELIGIOUS AND LINGUISTIC MINORITIES

**DEKLARATA PËR TË DREJTAT E PERSONAVE PJESËTARË TË
PAKICAVE ETNIKE, FETARE DHE GJUHËSORE**

DEKLARACIJA E JEKHUTNE NACIJENGO KATAR E HAKAJA
PERUTNENDE E NACIONALNUNE, ETNIKUNE, PAÇAJMASE THAJ E
ĆHIBENDE MINORITENGO

OKVIRNA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA

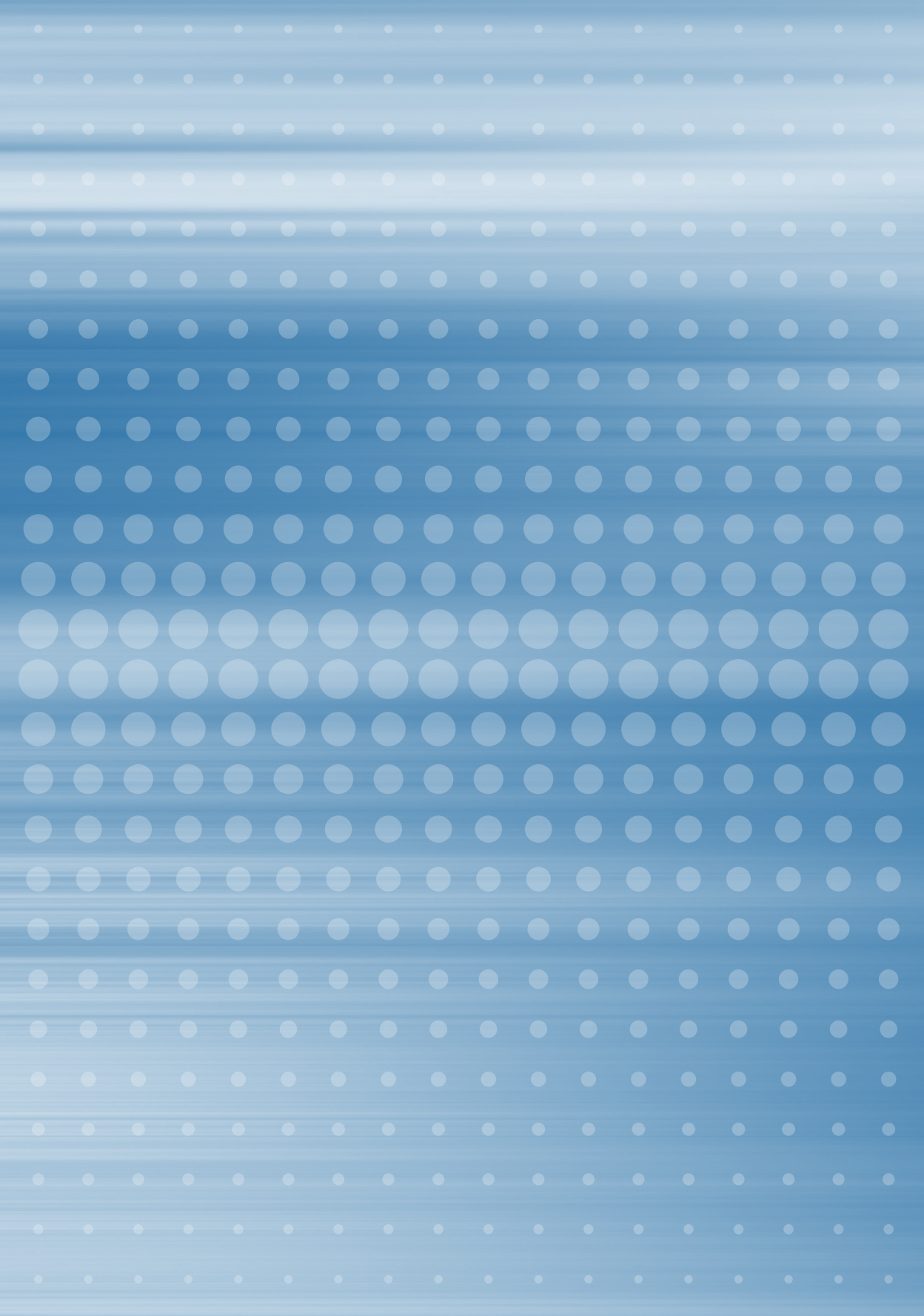
FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF
MINORITIES AND EXPLANATORY REPORT

**KONVENTA KUADËR PËR MBROJTJEN E PAKICAVE KOMBËTARE
E RAMOSI KONVENCIJA VAŠ ARAKHAPJE E NACIONALNUNE
MINORITENGO**

EVROPSKA POVELJA O REGIONALNIM I MANJINSKIM JEZICIMA

EUROPEAN CHARTER FOR REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES

**KARTA EVROPIANE PËR GJUHËT RAJONALE OSE MINORITARE
E EVROPAĆI POVELJA KATAR E REGIONALNUNE JA MINORITENDE
ĆHIBA**

s a d r ž a j

6	Predgovor
10	DEKLARACIJA O PRAVIMA PRIPADNIKA NACIONALNIH ILI ETNIČKIH, VJERSKIH I JEZIČKIH MANJINA
14	DECLARATION ON THE RIGHTS OF PERSONS BELONGING TO NATIONAL OR ETHNIC, RELIGIOUS AND LINGUISTIC MINORITIES
18	DEKLARATA PËR TË DREJTAT E PERSONAVE PJSËTARË TË PAKICAVE ETNIKE, FETARE DHE GJUHËSORE
22	DEKLARACIJA E JEKHUTNE NACIJENGO KATAR E HAKAJA PERUTNENDE E NACIONALNUNE, ETNIKUNE, PAÇAJMASE THAJ E ÇHIBENDE MINORITENGO
28	OKVIRNA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA
37	FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF MINORITIES AND EXPLANATORY REPORT
47	KONVENTA KUADËR PËR MBROJTJEN E PAKICAVE KOMBËTARE
57	E RAMOSI KONVENCIJA VAŠ ARAKHJPE E NACIONALNUNE MINORITENGO
68	EVROPSKA POVELJA O REGIONALNIM I MANJINSKIM JEZICIMA
84	EUROPEAN CHARTER FOR REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES
101	KARTA EVROPIANE PËR GJUHËT RAJONALE OSE MINORITARE
118	E EVROPAÇI POVELJA KATAR E REGIONALNUNE JA MINORITENDE ÇHIBA

Predg

Zaštita prava i sloboda manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika postala je danas jedno od najvažnijih pitanja u Evropi. S obzirom na dešavanja s kraja XX vijeka, kako u međunarodnim odnosima i međunarodnopravnoj regulativi, tako i u pozitivnopravnim sistemima zemalja regiona, ova problematika dobija posebno, a često i primarno mjesto.

Prva interesovanja zaštite brojčano-manjinskih zajednica datiraju još iz XVI vijeka, s tim što se ona tada odnosila na vjerske manjine. Zbog čestih sukoba, pa i ratova, koji su vođeni zbog neriješenih etničkih odnosa, pitanje položaja manjina i njihove zaštite, aktuelizovano je krajem XIX, a naročito početkom XX vijeka. Od tada, sistem zaštite manjina prolazi kroz različite faze, zavisno od ukupnih istorijskih i političkih prilika u svijetu. Do II svjetskog rata, to je bila isključiva nadležnost država, što se pokazalo necjelishodnim, a vrlo često predstavljalo je osnov za protjerivanje manjina sa određenih teritorija.

Stvaranjem Organizacije UN započeo je novi period u međunarodnopravnoj zaštiti manjina u kojem se prava etničkih grupa ostvaruju u sklopu poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda. Međutim, ni ovaj model manjinske zaštite nije u potpunosti efikasan. Unaprjeđenje sistema zaštite manjina, bilo je predmet stalnog usaglašavanja unutar i između različitih međunarodnih organizacija. Mnogi dokumenti koji su donijeti nisu razrješili brojne dileme, a nije pronađen ni univerzalni ključ ili model za rješavanje etničkih problema. Ipak, Deklaracijom o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina iz 1992. godine, UN postavlja temelje u ovoj oblasti koji su u fokusu interesovanja punih 20 godina. I sama Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Savjeta Evrope (usvojena 1995. godine, a stupila na snagu 1998. godine), iako prvi pravno obavezujući

ovor

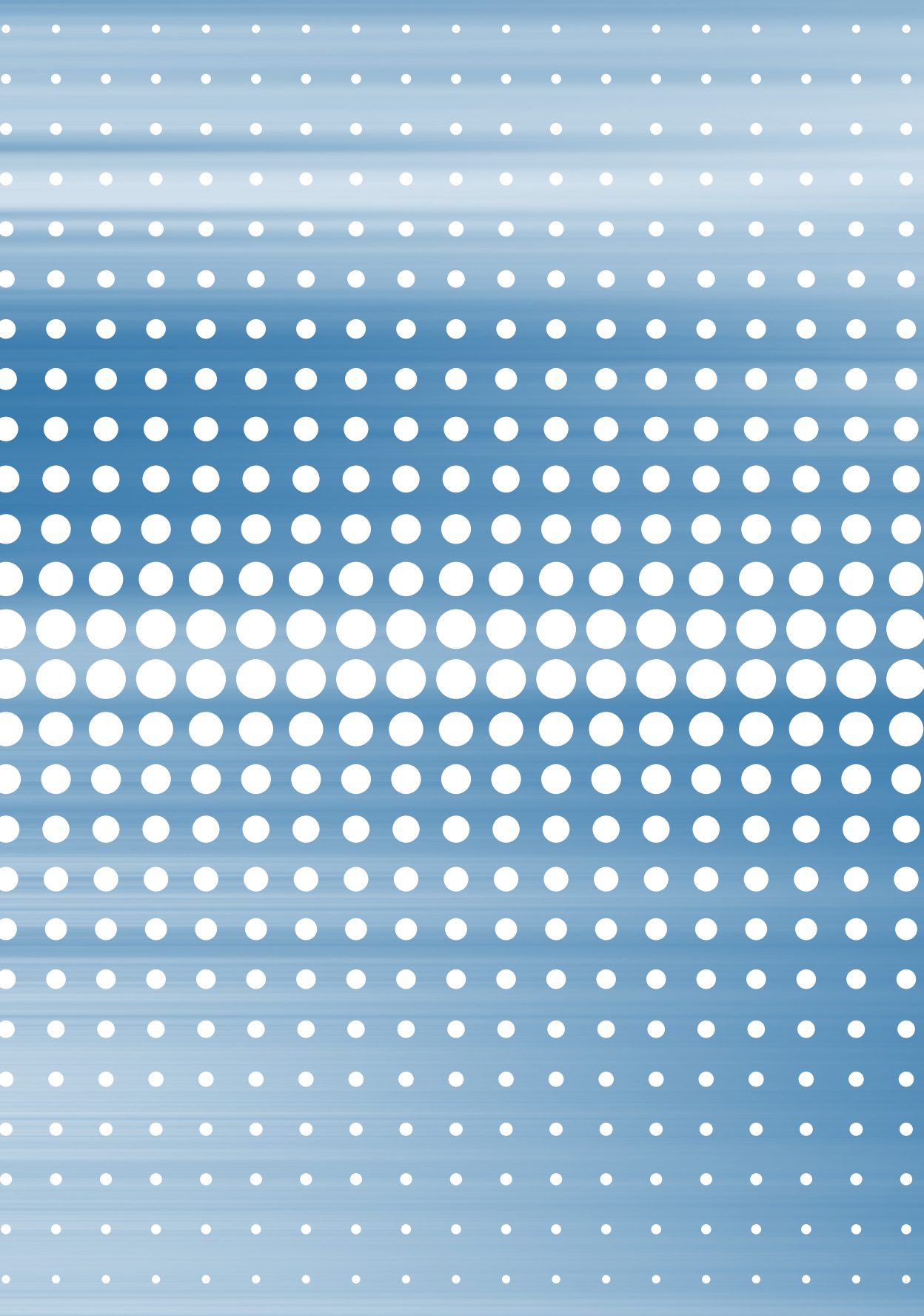
međunarodni dokument u oblasti manjinskih prava, po svom sadržaju, više preporučuje, nego što obavezuje. Stoga, odgovornost za uređenje ove važne politike u zakonodavstvu konkretne zemlje i dalje ostaje kao poseban izazov savremenih demokratija.

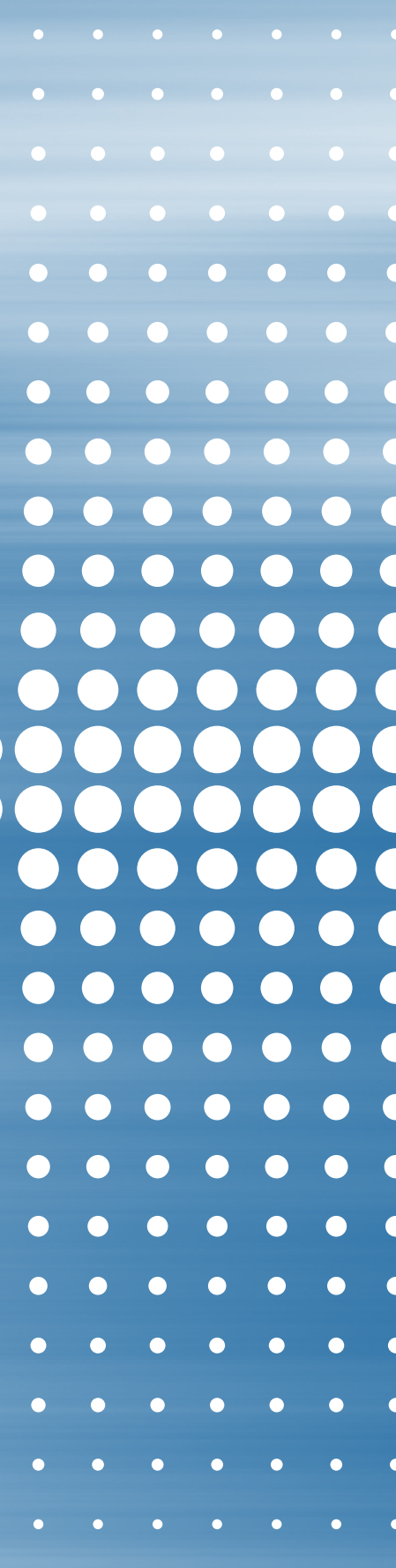
Priznavanje i očuvanje manjina oduvijek je predstavljalo, a danas naročito, važan faktor stabilnosti i bezbjednosti u svim regionima svijeta. Za Evropu, a posebno za Jugoistočnu Evropu, ovo pitanje je u pogledu ukupne bezbjednosti i stabilnosti od egzistencijalne važnosti. Danas kada više ne postoje etničke ili nacionalno čiste države, zadovoljavajući položaj manjina je uslov opstanka samih država. A, podatak da u svijetu postoji skoro dvadeset puta više etničkih grupa nego međunarodno priznatih država, čini manjinsko pitanje još aktuelnijim.

Poštovanje ljudskih, a naročito manjinskih prava, preduslov je za demokratiju i razvoj društva u cjelini. Jer, bez garancija osnovnih prava i sloboda čovjeka, bez slobodnog pojedinca, nema ni zdravog kolektiviteta. U tom smislu, mora se poštovati faktičko stanje etničkog i kulturnog diverziteta. Ne može se govoriti niti o demokratiji niti o slobodi i pravdi, ukoliko nema poštovanja razlika. Šta više, značaj pitanja poštovanja i zaštite, kako individualnih tako i kolektivnih prava manjina u ovom regionu je dalekosežan, a u direktnoj je vezi sa dugoročnim konceptom mira i stabilnosti u Evropi.

Ova publikacija predstavlja jednu malu zbirku tri veoma važna dokumenta UN i SE. Ovo je pokušaj promovisanja standarda i podizanja informisanosti šire crnogorske javnosti o potrebi njihove što punije implementacije u Crnoj Gori. Štampana je na četiri jezika, s namjerom da se već u njenim koricima ispoštuje Evropska povelja o regionalnim i/ili manjinskim jezicima.

Dr Suad Numanović,
ministar za ljudska i mnjinska prava

MNE

**DEKLARACIJA O PRAVIMA PRIPADNIKA
NACIONALNIH ILI ETNIČKIH, VJERSKIH I JEZIČKIH
MANJINA**

ENG

**DECLARATION ON THE RIGHTS OF PERSONS
BELONGING TO NATIONAL OR ETHNIC, RELIGIOUS
AND LINGUISTIC MINORITIES**

AL

**DEKLARATA PËR TË DREJTAT E PERSONAVE
PJESETARË TË PAKICAVE ETNIKE, FETARE DHE
GJUHËSORE**

ROM

**DEKLARACIJA E JEKHUTNE NACIJENGO KATAR
E HAKAJA PERUTNENDE E NACIONALNUNE,
ETNIKUNE, PAČAJMASE THAJ E ČHIBENDE
MINORITENGO**

DEKLARACIJA UJEDINJENIH NACIJA O PRAVIMA PRIPADNIKA NACIONALNIH, ETNIČKIH, VJERSKIH I JEZIČKIH MANJINA

Generalna Skupština,

Iznova potvrđujući da je, kao što proklamuje Povelja, jedan od glavnih ciljeva UN da potpomaže i podržava poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda sviju, bez obzira na rasne, polne, jezičke ili vjerske razlike,

Iznova potvrđujući vjeru u osnovna ljudska prava, i u dostojanstvo i vrijednost ljudske osobe, u jednaka prava muškarca i žena i malih i velikih nacija.

U želji da potpomogne sprovođenje principa sadržanih u Povelji, Univerzalnoj Deklaraciji o ljudskim pravima, Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, Međunarodnoj konvenciji o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, Međunarodnoj povelji o političkim i građanskim pravima, Međunarodnoj povelji o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Deklaraciji o eliminaciji svih oblika netolerancije i diskriminacije na osnovu vjere i vjerovanja i Konvenciji o pravima djeteta, kao i ostalim relevantnim međunarodnim instrumentima koji su usvojeni na globalnom ili regionalnom nivou i onima koji su zaključeni između pojedinih država članica UN,

Inspirisana odredbama člana 27 Međunarodne povelje o političkim i građanskim pravima koje se tiču prava pripadnika etničkih, vjerskih ili jezičkih manjina,

Imajući u vidu da potpomaganje i zaštita prava pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih ili jezičkih manjina doprinose političkoj i društvenoj stabilnosti Država u kojima žive,

Naglašavajući da je stalno potpomaganje i ostvarivanje prava pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih ili jezičkih manjina, kao integralni dio razvoja društva u cjelini i u okviru demokratskog okvira zasnovanog na vladavini prava, ono što bi doprinijelo učvršćenju prijateljstva i saradnje između naroda i Država,

Obzirom da UN imaju važnu ulogu u pogledu zaštite manjina,

Imajući u vidu doskorašnji rad u okviru sistema UN, naročito od strane Komisije za ljudska prava, Potkomisije za prevenciju diskriminacije i zaštite manjina i tijela koja su

osnovna u skladu sa Međunarodnom poveljom o ljudskim pravima i ostalim relevantnim instrumentima koji se bave ljudskim pravima u pogledu potpomaganja i zaštite prava pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih ili jezičkih manjina,

Uzimajući u obzir važan posao koje su međuvladine organizacije obavile oko zaštite manjina i potpomaganja i zaštite prava pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih ili jezičkih manjina,

Priznajući potrebu da se obezbjedi još efikasnije sprovođenje međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima koje se tiču prava pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih ili jezičkih manjina,

Proglašava ovu Deklaraciju o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih ili jezičkih manjina:

Član 1

1. Države će štiti postojanje i nacionalni ili etnički, vjerski ili jezički identitet manjina u okviru njihovih odgovarajućih teritorija i podržavati uslove za promociju tog identiteta.
2. Države će usvojiti odgovarajuće zakonodavne i druge mjere za postizanje tih ciljeva.

Član 2

1. Pripadnici nacionalnih ili etničkih, vjerskih ili jezičkih manjina (u nastavku teksta "pripadnici manjina") imaju pravo da imaju sopstvenu kulturu, da ispovijedaju svoju vjeru i koriste svoj jezik, kako u javnosti, tako i privatno, slobodno i bez uplitanja sa strane i diskriminacije.
2. Pripadnici manjina imaju pravo da djelotvorno učestvuju u kulturnom, vjerskom, društvenom, ekonomskom i javnom životu.
3. Pripadnici manjina imaju pravo da djelotvorno učestvuju u donošenju odluka na nacionalnom, i kada je to podesno, regionalnom nivou, koje se tiču manjina kojima pripadaju ili oblasti u kojima žive, na način koji nije u suprotnosti s nacionalnim zakonodavstvom.
4. Pripadnici manjina imaju pravo da osnivaju i održavaju svoja udruženja.
5. Pripadnici manjina imaju pravo da osnivaju i održavaju, bez ikakve diskriminacije, slobodne i miroljubive kontakte sa ostalim članovima svoje grupe i sa pripadnicima ostalih manjina, kao i prekogranične kontakte sa državljanima drugih Država sa kojima su povezani nacionalnim ili etničkim, vjerskim ili jezičkim vezama.

Član 3

1. Pripadnici manjina mogu bez ikakve diskriminacije uživati svoja prava, uključujući i ona koja su navedena u ovoj Deklaraciji, pojedinačno i u zajednici sa ostalim članovima svoje grupe.
2. Nijedan pripadnik manjina neće trpjeti štetne posljedice kao posljedicu uživanja ili neuživanja prava navedenih u ovoj Deklaraciji.

Član 4

1. Države će preduzeti neophodne mjere da osiguraju da pripadnici manjina mogu u potpunosti i efikasno uživati sva svoja ljudska prava i osnovne slobode bez diskriminacije i u punoj jednakosti pred zakonom.
2. Države bi trebalo da preduzmu mjere da stvore povoljne okolnosti kako bi omogućile pripadnicima manjina da izraze svoje posebnosti i da razvijaju svoju kulturu, jezik, vjeru, tradiciju, običaje, osim ukoliko određeni običaji krše nacionalno pravo i u suprotnosti su sa međunarodnim standardima.
3. Države treba da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi, kad god je to moguće, pripadnici manjina imali odgovarajuće mogućnosti za učenje svog maternjeg jezika ili nastavu na svom maternjem jeziku.
4. Države treba da, kadgod je to podesno, preduzmu mjere u oblastima obrazovanja, kako bi podstakle poznavanje istorije, tradicije, jezika i kulture manjina, koje postoje unutar njihovih teritorija. Pripadnici manjina treba da imaju odgovarajuće mogućnosti da steknu znanja o cjelokupnom društvu.
5. Države treba da razmotre odgovarajuće mjere kako bi pripadnici manjina u potpunosti mogli da učestvuju u ekonomskom napretku i razvoju svoje zemlje.

Član 5

1. Nacionalna politika i programi će se planirati i sprovoditi uz odgovarajuće poštovanje za legitimne interese pripadnika manjina.
2. Međudržavni programi saradnje i pomoći treba da se planiraju i sprovode uz odgovarajuće poštovanje za legitimne interese pripadnika manjina.

Član 6

Države treba da sarađuju po pitanjima koja se tiču pripadnika manjina, između ostalog, i razmjenom informacija i iskustava, kako bi pospješile međusobno razumijevanje i povjerenje.

Član 7

Države treba da sarađuju kako bi podstakle poštovanje prava navedenih u ovoj Deklaraciji.

Član 8

1. Ništa u ovoj Deklaraciji ne sprječava ispunjavanje međunarodnih obaveza Država u pogledu pripadnika manjina. Naročito, Države će u dobroj volji ispunjavati obaveze i dužnosti koje su preuzele putem međunarodnih ugovora i sporazuma kojima su pristupile.
2. Uživane prava navedenih u ovoj Deklaraciji neće biti nauštrb bilo čijeg uživanja univerzalno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda.
3. Mjere koje države preduzimaju radi djelotvornog uživanja prava navedenih u ovoj Deklaraciji se neće, *prima facie*, smatrati suprotnim načelu jednakosti koje sadrži Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima.
4. Ništa se u ovoj Deklaraciji ne smije tumačiti kao dopuštenje bilo koje aktivnosti koja je u suprotnosti sa načelima i svrhom UN, uključujući suverenu jednakost, teritorijalni integritet i političku nezavisnost Država.

Član 9

Specijalizovane agencije i ostale organizacije sistema UN će, u okviru svojih odgovarajućih nadležnosti, doprinostiti punoj realizaciji prava i načela navedenih u ovoj Deklaraciji.

DECLARATION ON THE RIGHTS OF PERSONS BELONGING TO NATIONAL OR ETHNIC, RELIGIOUS AND LINGUISTIC MINORITIES

The General Assembly,

Reaffirming that one of the basic aims of the United Nations, as proclaimed in the Charter, is to promote and encourage respect for human rights and for fundamental freedoms for all, without distinction as to race, sex, language or religion,

Reaffirming faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and small,

Desiring to promote the realization of the principles contained in the Charter, the Universal Declaration of Human Rights, the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, and the Convention on the Rights of the Child, as well as other relevant international instruments that have been adopted at the universal or regional level and those concluded between individual States Members of the United Nations,

Inspired by the provisions of article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights concerning the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities,

Considering that the promotion and protection of the rights of persons belonging to national or ethnic, religious and linguistic minorities contribute to the political and social stability of States in which they live,

Emphasizing that the constant promotion and realization of the rights of persons belonging to national or ethnic, religious and linguistic minorities, as an integral part of the development of society as a whole and within a democratic framework based on the rule of law, would contribute to the strengthening of friendship and cooperation among peoples and States,

Considering that the United Nations has an important role to play regarding the protection of minorities,

Bearing in mind the work done so far within the United Nations system, in particular by the Commission on Human Rights, the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities and the bodies established pursuant to the International Covenants on Human Rights and other relevant international human rights instruments in promoting and protecting the rights of persons belonging to national or ethnic, religious and linguistic minorities,

Taking into account the important work which is done by intergovernmental and non-governmental organizations in protecting minorities and in promoting and protecting the rights of persons belonging to national or ethnic, religious and linguistic minorities,

Recognizing the need to ensure even more effective implementation of international human rights instruments with regard to the rights of persons belonging to national or ethnic, religious and linguistic minorities,

Proclaims this Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities:

Article 1

1. States shall protect the existence and the national or ethnic, cultural, religious and linguistic identity of minorities within their respective territories and shall encourage conditions for the promotion of that identity.
2. States shall adopt appropriate legislative and other measures to achieve those ends.

Article 2

1. Persons belonging to national or ethnic, religious and linguistic minorities (hereinafter referred to as persons belonging to minorities) have the right to enjoy their own culture, to profess and practise their own religion, and to use their own language, in private and in public, freely and without interference or any form of discrimination.
2. Persons belonging to minorities have the right to participate effectively in cultural, religious, social, economic and public life.
3. Persons belonging to minorities have the right to participate effectively in decisions on the national and, where appropriate, regional level concerning the minority to which they belong or the regions in which they live, in a manner not incompatible with national legislation.
4. Persons belonging to minorities have the right to establish and maintain their own associations.

5. Persons belonging to minorities have the right to establish and maintain, without any discrimination, free and peaceful contacts with other members of their group and with persons belonging to other minorities, as well as contacts across frontiers with citizens of other States to whom they are related by national or ethnic, religious or linguistic ties.

Article 3

1. Persons belonging to minorities may exercise their rights, including those set forth in the present Declaration, individually as well as in community with other members of their group, without any discrimination.
2. No disadvantage shall result for any person belonging to a minority as the consequence of the exercise or non-exercise of the rights set forth in the present Declaration.

Article 4

1. States shall take measures where required to ensure that persons belonging to minorities may exercise fully and effectively all their human rights and fundamental freedoms without any discrimination and in full equality before the law.
2. States shall take measures to create favourable conditions to enable persons belonging to minorities to express their characteristics and to develop their culture, language, religion, traditions and customs, except where specific practices are in violation of national law and contrary to international standards.
3. States should take appropriate measures so that, wherever possible, persons belonging to minorities may have adequate opportunities to learn their mother tongue or to have instruction in their mother tongue.
4. States should, where appropriate, take measures in the field of education, in order to encourage knowledge of the history, traditions, language and culture of the minorities existing within their territory. Persons belonging to minorities should have adequate opportunities to gain knowledge of the society as a whole.
5. States should consider appropriate measures so that persons belonging to minorities may participate fully in the economic progress and development in their country.

Article 5

1. National policies and programmes shall be planned and implemented with due regard for the legitimate interests of persons belonging to minorities.
2. Programmes of cooperation and assistance among States should be planned and implemented with due regard for the legitimate interests of persons belonging to minorities.

Article 6

States should cooperate on questions relating to persons belonging to minorities, inter alia, exchanging information and experiences, in order to promote mutual understanding and confidence.

Article 7

States should cooperate in order to promote respect for the rights set forth in the present Declaration.

Article 8

1. Nothing in the present Declaration shall prevent the fulfilment of international obligations of States in relation to persons belonging to minorities. In particular, States shall fulfil in good faith the obligations and commitments they have assumed under international treaties and agreements to which they are parties.
2. The exercise of the rights set forth in the present Declaration shall not prejudice the enjoyment by all persons of universally recognized human rights and fundamental freedoms.
3. Measures taken by States to ensure the effective enjoyment of the rights set forth in the present Declaration shall not *prima facie* be considered contrary to the principle of equality contained in the Universal Declaration of Human Rights.
4. Nothing in the present Declaration may be construed as permitting any activity contrary to the purposes and principles of the United Nations, including sovereign equality, territorial integrity and political independence of States.

Article 9

The specialized agencies and other organizations of the United Nations system shall contribute to the full realization of the rights and principles set forth in the present Declaration, within their respective fields of competence.

DEKLARATA PËR TË DREJTAT E PERSONAVE PJESËTARË TË PAKICAVE ETNIKE, FETARE DHE GJUHËSORE

Asambleja e Përgjithshme,

Duke rikonfirmuar se një ndër qëllimet themelore të Kombeve të Bashkuara, siç është shpallur në Kartë, është nxitja dhe kurajimi i respektimit të të drejtave të njeriut e të lirive themelore për të gjithë, pa dallim race, gjinie, gjuhe apo feje,

Duke rikonfirmuar besimin në të drejtat themelore të njeriut, në dinjitetin dhe vlerën e njeriut, në barazinë në të drejta ndërmjet burrave dhe grave dhe ndërmjet kombeve të mëdha e të vogla,

Me dëshirë për të nxitur realizimin e parimeve të mbarështruara në Kartë, Deklaratën e Përgjithshme të të Drejtave të Njeriut, Konventën Ndërkombëtare mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racial, Paktin Ndërkombëtar mbi të Drejtat Civile dhe Politike, Paktin Ndërkombëtar mbi të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, Deklaratën mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Mostolerancës dhe të Diskriminimit të Bazuar në Fe apo Besim, dhe të Konventës mbi të Drejtat e Fëmijës, sikundër edhe në instrumentet e tjerë ndërkombëtar të cilat janë miratuar në nivelin e përgjithshëm apo në atë rajonal dhe të atyre që janë lidhur ndërmjet shteteve anëtare të Kombeve të Bashkuara,

Të frymëzuar nga dispozitat e nenin 27 të Paktit Ndërkombëtar mbi të Drejtat Civile dhe Politike në lidhje me të drejtat e personave që u takojnë pakicave etnike, fetare dhe gjuhësore,

Duke marrë parasysh se nxitja dhe avancimi i mbrojtjes së të drejtave të personave që u takojnë pakicave etnike, fetare dhe gjuhësore i kontribuon stabilitetit politik dhe social të shtetit ku jetojnë ata,

Duke theksuar se nxitja e vazhdueshme dhe realizimi i të gjitha të drejtave të personave që u takojnë pakicave etnike, fetare dhe gjuhësore, si pjesë integrale e zhvillimit të shoqërisë si tërësi dhe përbrenda një kornize demokratike të mbështetur në sundimin e ligjit, do t'i kontribuonte forcimit të miqësisë dhe bashkëpunimit ndërmjet popujve dhe shteteve,

Duke marrë parasysh se Kombet e Bashkuara kanë një rol të rëndësishëm për të luajtur për sa i përket mbrotjes së pakicave,

Duke mbajtur në mend punën e bërë deri më tani brenda sistemit të Kombeve të Bashkuara, në veçanti nga Komision për të Drejtat e Njeriut, Nënkomisioni për Parandalimin e Diskriminimit dhe Mbrojtjen e Pakicave dhe organet e krijuar në përputhje me paketet ndërkombëtare mbi të drejtat e njeriut dhe instrumentet tjerë ndërkombëtare me relevancë për të drejtat e njeriut, në nxitjen dhe mbrojtjen e të drejtave të personave pjesëtarë të pakicave kombëtare apo etnike, fetare dhe gjuhësore,

Duke marrë parasysh punën e rëndësishme të bërë nga organizatat ndërqeveritare dhe joqeveritare në mbrojtjen e pakicave dhe në mbrojtjen e të drejtave të personave pjesëtarë të pakicave kombëtare apo etnike, fetare dhe gjuhësore,

Duke njohur nevojën për të siguruar implementim edhe më rrënsor të instrumenteve ndërkombëtare mbi të drejtat e njeriut për sa u përket personave pjesëtarë të pakicave kombëtare apo etnike, fetare dhe gjuhësore,

Shpall këtë Deklaratë për të Drejtat e Personave Pjesëtarë të Pakicave Etnike, Fetare dhe Gjuhësore:

Neni 1

1. Shtetet do të mbrojnë ekzistencën dhe identitetin kombëtar apo entik, kulturor, fetar dhe gjuhësore të pakicave brenda territoreve të tyre dhe do të përmirësojnë kushtet për avancimin e atij identiteti.
2. Shtetet do të miratojnë masat adekuate ligjore dhe masat e tjera për të arritur qëllimet në fjalë.

Neni 2

1. Pjesëtarët e pakicave kombëtare apo etnike, fetare dhe gjuhësore (në tekstin e mëtejshëm: personat pjesëtarë të pakicave) kanë të drejtë të kënaqen me kulturën e tyre, të predikojnë e praktikojnë fenë e tyre dhe të shfytëzojnë gjuhën e tyre, qoftë privatisht apo në publik, në mënyrë të lirë dhe ndërhyrje apo çfarëdo forme të diskriminimit.
2. Pjesëtarët e pakicave kanë të drejtë të marrin pjesë aktivisht në jetën kulturore, fetare, sociale, ekonomike dhe publike.
3. Pjesëtarët e pakicave kanë të drejtë të marrin pjesë në vendimet e marra në nivelin kombëtar, dhe aty ku është e përshtatshme, edhe në nivelin rajonal, në lidhje me pakicën të cilës i takojnë apo rajoneve në të cilat jetojnë, në mënyrë që nuk është në kundërshtim me ligjet e vendit.
4. Pjesëtarët të pakicave kanë të drejtë të themelojnë dhe mbajnë shoqata të tyre.

5. Pjesëtarët e pakicave kanë të drejtë të vendosin dhe të mbajnë, pa kurrfarë diskriminimi, kontakte të lira dhe paqesore me pjesëtarët e grupit të tyre dhe me personat që u takojnë pakicave të tjera, si dhe kontakte përtej kufijve me qytetarët e shteteve të tjera me të cilët ata ndajnë lidhje kombëtare apo etnike, fetare apo gjuhësore.

Neni 3

1. Pjesëtarët e pakicave mund të gëzojnë të drejtat e tyre, përfshirë ato të përcaktuara në këtë Deklaratë, individualisht si dhe në bashkësi me anëtarët tjerë të grupit të tyre, pa kurrfarë diskriminimi.
2. Asnjë disavantazh nuk do të rezultojë për pjesëtarin e pakicës për shkak të shfrytëzimit apo mosshfrytëzimit të të drejtave të përcaktuara në këtë Deklaratë.

Neni 4

1. Shtetet do të ndërmarrin masat, sipas nevojës, për të siguruar se pjesëtarët e pakicave mund të ushtrojnë në mënyrë të plotë dhe efektive të gjitha të drejtat dhe liritë themelore, pa kurrfarë diskriminimi dhe në barazi të plotë përpara ligjit.
2. Shtetet do të ndërmarrin masa për krijimin e kushteve të favorshme në mënyrë që pjesëtarët e pakicave të mund të shprehin veçoritë e tyre dhe të zhvillojnë kulturën, gjuhën, fenë, traditën dhe zakonet e tyre, me përjashtim të praktikave të veçanta të cilat janë në kundërshtim me ligjet e vendit dhe në kundërshtim me standardet ndërkombëtare.
3. Shtetet duhet të ndërmarrin masat adekuate në mënyrë që, kurdo që është e mundur, pjesëtarët e pakicave të mund të kenë raste të përshtatshme për të mësuar gjuhën amtare apo për të zënë leksione në gjuhën e tyre e amtare.
4. Shtetet duhet që, kur është e përshtatshme, të ndërmarrin masa në lëmin e arsimit, me qëllim që nxisin njohjen e historisë, traditave, gjuhës dhe kulturës së pakicave në territorin e tyre. Pjesëtarët e pakicave duhet të kenë mundësi të përshtatshme për të marrë njohuri lidhur me shoqërinë si tërësi.
5. Shtetet duhet të shqyrtojnë masa të përshtatshme në mënyrë që pjesëtarët e pakicave të mund të marrin pjesë plotësisht në përparimin ekonomik dhe zhvillimin e vendit të tyre.

Neni 5

1. Politikat dhe programet kombëtare duhet planifikuar dhe implementuar me përkujdesje të duhur për sa i përket intereseve legjitime të pjesëtarëve të pakicave.
2. Programet e bashkëpunimit dhe të ndihmës ndërmjet shteteve duhet të planifikohen dhe implementohen me përkujdesje të duhur për sa i përket interesave legjitime të pjesëtarëve të pakicave.

Neni 6

Shtetet duhet të bashkëpunojnë në çështjet që kanë të bëjnë me pjesëtarët e pakicave, përfshirë ndër të tjera, shkëmbimin e informatave dhe të përvojave, me qëllim të nxitjes së mirëkuptimit dhe besimit reciprok.

Neni 7

Shtetet duhet të bashkëpunojnë me qëllim të nxitjes së respektimit të të drejtave të mbarështruara në këtë Deklaratë.

Neni 8

1. Asgjë në këtë Deklaratë nuk pengon përmbushjen e detyrimeve ndërkombëtare nga ana e shteteve në lidhje me pjesëtarët e pakicave. Në veçanti, shtetet duhet që me mirëbesim të përmbushin detyrimet dhe përkushtimet që kanë marrë sipas traktateve dhe marrëveshjeve ndërkombëtare, palë të të cilave janë.
2. Ushtrimi i të drejtave të mbarështruara në këtë Deklaratë nuk do të paragjykojë gëzimin prej të gjithë personave të të drejtave të njeriut dhe të lirive themelore të pranuarra përgjithësisht.
3. Masat e ndërmarra nga shtete për të siguruar një zbatim të të drejtave të mbarështruara në këtë Deklaratë nuk do të konsiderohen prima facie në kundërshtim me parimin e barazisë, të cilin e përmban Deklaratë e Përgjithshme e të Drejtave të Njeriut.
4. Asgjë në këtë Deklaratë nuk mund të interpretohet se lejon ndonjë aktivitet në kundërshtim me qëllimin dhe parimet e Kombeve të Bashkuara, përfshirë barazinë sovranë, integritetin territorial dhe pavarësinë politike të shteteve.

Neni 9

Përbrenda sferave të përgjegjësisve të tyre, agjencionet e specializuara dhe organizatat tjera të sistemit të Kombeve të Bashkuara do të kontribuojnë në realizimin e plotë të të drejtave dhe parimeve të mbarështruara në këtë Deklaratë.

DEKLARACIJA E JEKHUTNE NACIJENGO KATAR E HAKAJA PERUTNENDE E NACIONALNUNE, ETNIKUNE, PAČAJMASE THAJ E ČHIBENDE MINORITENGO

E Generalno Čidutni,

Andarnevo zurarindoj kaj si, sar so džangljarol e Povelja (publikuno dokumenti), jekh katar šorune resimata e JN te telalmažutil thaj inčarol pačivaljipe e manuškane hakajengo thaj fundune mukljimata e sahende, bi samako pe rasaće, đenipase, čhibaće ja pačajmase ulavdimata.

Andarnevo zurarindoj o pačape ane fundune manuškane hakaja, thaj ano pačivaljipe thaj izalatnipe thaj molipe e manuškane đenesko, ane barabarune hakaja e muršesko thaj e đuvljeđeja thaj e cikne thaj e bare nacijengo.

Ano mandipe te telalmažutil nakhavdipe e principengo sainčarde ane Povelja, Univerzaluni Deklaracija katar e manuškane hakaja, Konvencija katar o ačhavipe thaj pe-depsipe đungaljimasko e genocidosko. Maškarthemutni konvencija katar o eliminipe sa e formengo e rasnune diskriminacijako, Maškarthemutne poveljako katar e politikune thaj forutnenđe hakaja, Maškarthemutne poveljako katar e ekonomikane, socijalnune thaj e kulturaće hakaja, Deklaracija katar o eliminipe sa e formengo e natolerancijako thaj diskriminacijako po fundo pačapesko thaj pačajmasko, a vi e Konvencija katar e hakaja čhavorrese sar vi e avera relevantnune maškarthemutne instrumentore save si ande po globaluno ja regionalnuno nivo thaj godola save si phangljune maškar e nesave raštre đenutna e JN.

Inspirisime decizijenca e artikuloze 27 e Maškarthemutne poveljako katar e politikane thaj forutnenđe hakaja save si phandune hakajenca e perutnenđe etnikune, pačamase ja čhibende minoritengo,

Sitoj ano dičhipe kaj telalmažutipe thaj arakhavipe e hakajengo e perutnengo e nacionalnune ja etnikune, pačamase ja čhibende minoritengo mažutisaren politikaće thaj amaljimase zurarimase e Raštrenge an save đuvdisaren,

Akcentindoj kaj si sajekh telalmažutipe thaj realizipe hakajengo e perutnengo e nacio-

nalnune ja etnikune, pačamase ja čhibende minoritengo, sar integraluno kotor bararimasko e amaljimasko ano saipe thaj ano ramo e demokratikane ramosko fundome po thagaripe hakajengo, goda so ka ma mažutisarol zurardipe amaljimasko thaj kupačerimasko maškar e etnosore thaj Raštre,

Samasa kaj e JN siljen vasni rola ano dičhipe arakhajmasko e minoritengo,

Sitoj ano dičhipe diakanutni buči ano ramo sistemasko e JN, uladune katar e rig Komisijači vaš manuškane hakaja, Telalkomisijako vaš ačhavipe diskriminacijako thaj arakhavipe e minoritengo thaj e trupore save si fundune ano phandipe e Maškarthemutne poveljasa katar e manuškane hakaja thaj e avere relevantnune instrumentonca save ljenpe manuškane hakajenca ano dičhipe telalmažutimasko thaj arakhajpe hakajengo e perutnengo e nacionalnune ja etnikune, pačamase ja čhibende minoritengo,

Ljindoj ane sama e vasni buči save e maškarthagarune organizacije čerde trujal o arakhajpe e minoritengo thaj telalmažutipe thaj arakhajpe e hakajengo e perutnengo e nacionalnune ja etnikune, pačamase ja čhibende minoritengo,

Mothodindoj trubupe kaj te arakhadol vađe majefikasuno nakhavdipe e maškarthemutne instrumentengo katar e manuškane hakaja save si phandine hakajenca e perutnenđe e nacionalnune ja etnikune, pačamase ja čhibende minoritengo,

Šunavol kaja Deklaracija katar e hakaja perutnenđe e nacionalnune ja etnikune, pačamase ja čhibende minoritengo:

Artikulo 1

1. E raštre ka aračhen o egzistiripe thaj nacionalnuno ja etnikuno, pačamasko ja čhibako identiteto e minoritengo ano ramo ljenđe trubune teritorijengo thaj ka pindarol e šartore vaš e promocija gode identitetosko.
2. E raštre ka anen trubune kanunesedinimata thaj aver napore vaš resipe gode resipengo.

Artikulo 2

1. E perutne nacionalnune ja etnikune, pačamase ja čhibende minoritengo (ano lundaripe e tekstesko “e perutne minoritende”) siljen hakaj te aven ljen piri kultura, te mothon piro pačape thaj labaren piri čhib, sar putarune (publikune), gja vi privatnune, mukljune thaj bi hamimasko rigatar thaj diskriminacijako.
2. E perutne minoritende siljen hakaj kaj lačhečerune te ljen ljipe ano kulturako, pačamasko, amalikano, ekonomikano thaj putaruno đuvdipe.
3. E perutne minoritende siljen hakaj kaj lačhečerune te ljen ljipe ano anipe čhina-dipengo pe nacionaluno, thaj kana si goda šajune, regionaluno nivo, save si phandine e minoritenca savende peren ja e umaljina an save đuvdisaren, po čhand savo naj ano turlusipe e nacionalnune kanunesedinutnesa.

4. E perutne minoritende siljen hakaj te fundosaren thaj inčaren pire čidimata.
5. E perutne minoritende siljen hakaj te fundosaren thaj inčaren, bi nisave diskriminacijako, muktjune thaj nihšabese kontaktore e avere denenca pire grupako thaj e perutnenca avere minoritende, sar vi prekalhudutese kontaktore e raštrarenca e avere Raštrengo savenca si phanglje nacionalnune ja etnikune, pačamase ja čhibace phandimatenca.

Artikulo 3

1. E perutne minoritende šajin bi nisave diskriminacijako te hačaren pire hakaja, phandindo vi godola save si ljiiparde an kaj Deklaracija, uladune thaj ane khetani e avere denenca pire grupako.
2. Nijekh perutno e minoritengo ni ka inčarol došače inkljimata sar inkljiipe hačarimasko ja nahačarimasko e hakajengo ljiiparde an kaj Deklaracija.

Artikulo 4

1. E raštre ka anglaljen prekaltrubune napore te aračhen kaj e perutne minoritende šajin pherdune thaj efikasune te hačaren sa pire manuškane hakaja thaj fundune muktjipena bi diskriminacijako thaj ano pherdo barabaripe anglal o kanuni.
2. E raštre ka ma trubul te anglaljen napore te sikaven kamune trujalimata sar ka ma čeren šajune e perutnenđe minoritende te mothon pire uladimata thaj te bararen piri kultura, čhib, pačape, tradicija, adetore, te ande goda varsave adetore phađen o nacionaluno hakaj thaj ano turlusipe si e maškarmutne standardenca.
3. E raštre trubul te anglaljen trubune napore sar ka ma, kana si goda šajune, e perutne minoritende te aven ljen trubune šajimata vaš sičiipe pire dejače čhibako ja sikavipe pe piri dejikani čhib.
4. E raštre trubun kaj, kana goda si šajune, te anglaljen napore ane umaljina sičope-se, sar ka ma đungaven o pindaripe e istorijako, tradicijako, čhibako thaj kulture e minoritende, save si andral ljenđe teritorijengo. E perutne minoritende trubul te avol ljen trubune šajimata te resen đanipe katar o sorročiduno amaljiipe.
5. E raštre trubun te dikhljaren trubune napore sar ka ma e perutne minoritende pherdune šajina te ljen ljiipe ano ekonomikano angljiipe thaj bararipe pire phuvako.

Artikulo 5

1. E nacionalnuni politika thaj e programore ka planirinpe thaj nakhavdon uzal trubuno pačivaljiipe vaš legitimune interesore e perutnenđe minoritende.
2. E maškarrasrače programore e kupačerimase thaj mažutimase trubun te planirinpe thaj nakhavdon uzal trubuno pačivaljiipe vaš legitimune interesore e perutnenđe minoritende.

Artikulo 6

E raštre trubun te kupačeren pe phućimata save si phandune e perutnenca e minori-
tende, maškar aćhuno, vi arlimasa e informacijengo thaj đanimasko, sar ka ma anglj-
isaren maškarpesko ljindi pekan thaj paćajpe.

Artikulo 7

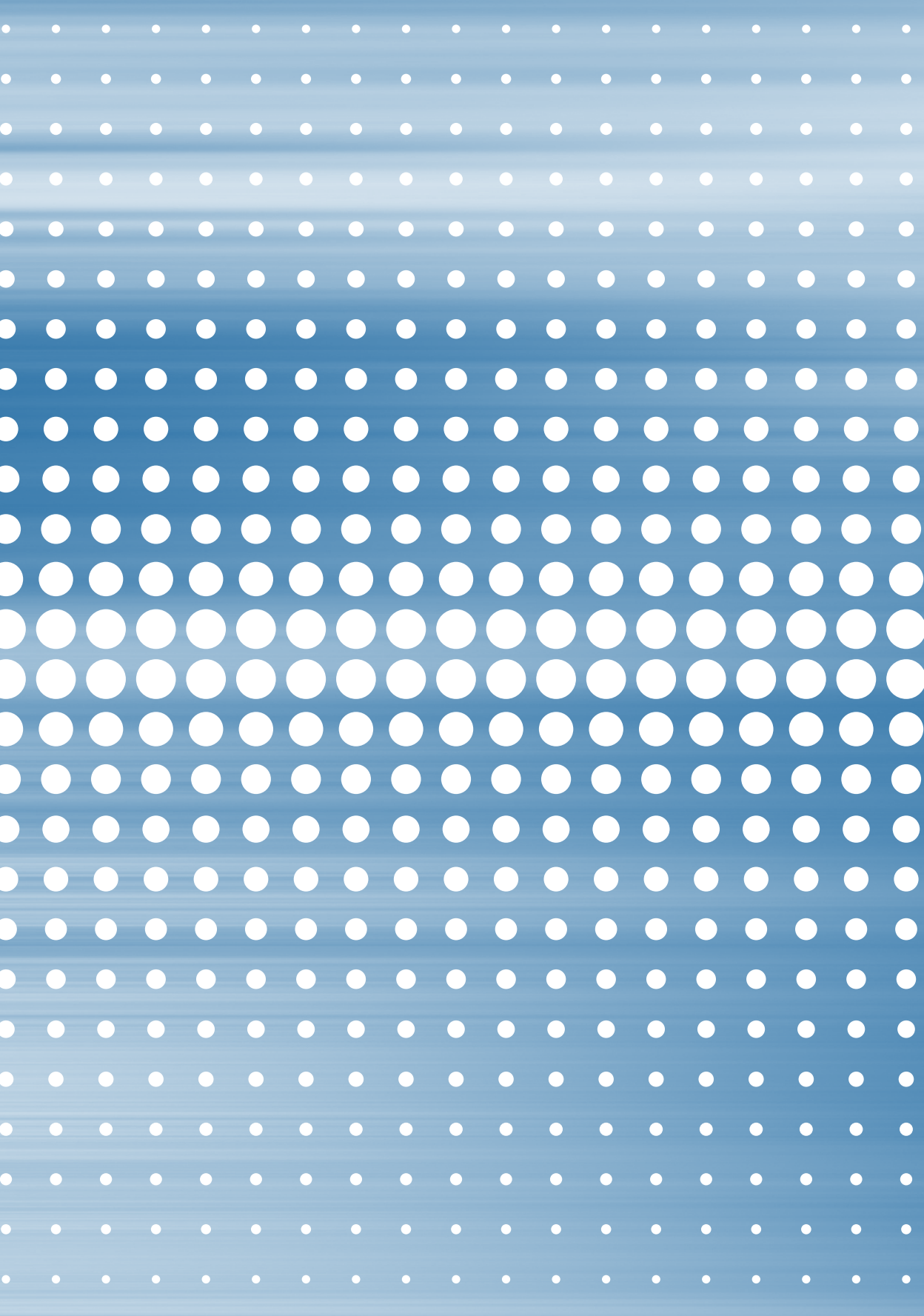
E raštre trubun te kupatečeren sar ka ma đungaven paćivaljipe e hakajengo ljiparde an
kaj Deklaracija.

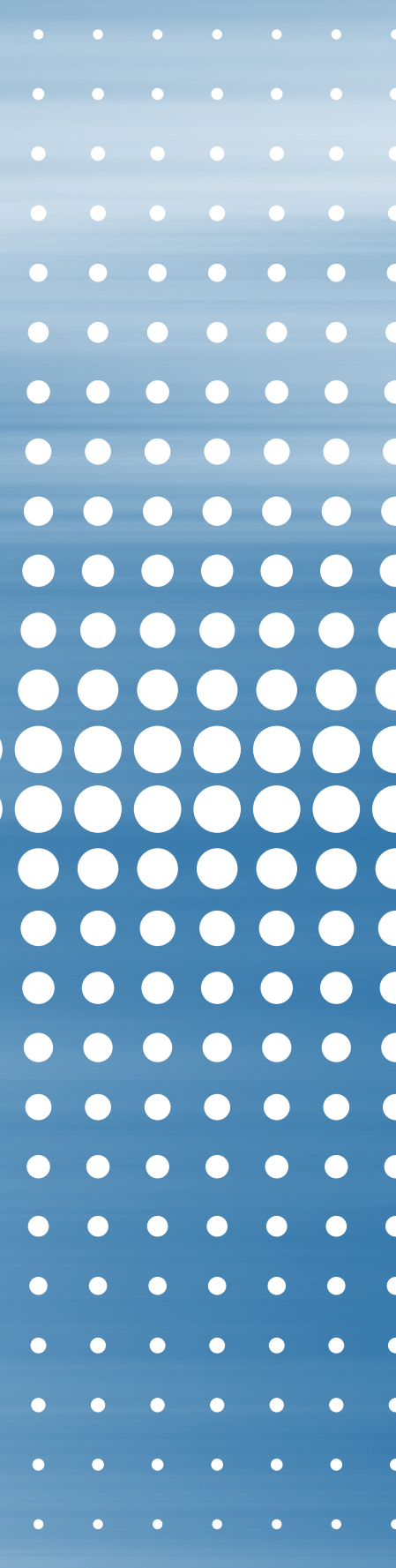
Artikulo 8

1. Khanći an kaj Deklaracija ni aćhavol pherdipe e maškarthemutne uđiljimatengo
e Raštrengo ano dićhipe perutnengo e minoritengo. Uladune, e Raštre ano laćho
kamipe ka pheren e uđiljimate thaj uđiljutne buća save anglalje dromal e maškar-
themutne kontraktengo thaj ljindi pekanengo savende pašilje.
2. Haćaripe e hakajengo ljiparde an kaj Deklaracija ni ka aven po hesapo fije ka-
se haćarimasko univerzalune pinđarde manuškane hakajengo thaj fundune mu-
kljipengo.
3. E napore save e raštre anglaljen ando kotorćerimasko e haćarimasko e hakajengo
ljiparde an kaj Deklaracija ni ka, *prima facie*, inćardol turlusune ćikatimase e
barabarimasko save sainćarol e Univerzaluni Deklaracija katar e manuškane
hakaja.
4. Khanći an kaj Deklaracija ni tromal te dindol sar mekljipe fije save aktivitetesko
savo si ano turlusipe ćikatimasa thaj resimasa e JN, phandindoj korkorruno bara-
baripe, teritorijaluno integriteti thaj politikako biumblavdipe e Raštrengo.

Artikulo 9

E specijalizime agencije thaj e avera organizacije sistemose e JN, ano ramo pire trubune
kompetencijengo, ka kontribuil pherdune realizacijaće e hakajengo thaj e ćikatimata
ljiparde an kaj Deklaracija.

MNE

OKVIRNA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU NACIONALNIH
MANJINA

ENG

DECLARATION ON THE RIGHTS OF PERSONS
FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION
OF MINORITIES AND EXPLANATORY REPORT

AL

KONVENTA KUADËR PËR MBROJTJEN E PAKICAVE
KOMBËTARE

ROM

E RAMOSI KONVENCIJA VAŠ ARAKHAJPE E
NACIONALNUNE MINORITENGO

OKVIRNA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA

Države članice Savjeta Evrope i druge države potpisnice ove Okvirne konvencije;

Smatrajući da je cilj Savjeta Evrope da ostvari veće jedinstvo među članicama radi očuvanja i ostvarivanja ideala i načela koji predstavljaju zajedničko nasljeđe;

Smatrajući da je jedan od načina kojim se ovom cilju može spremati očuvanje i dalje ostvarivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda;

U želji da provedu Deklaraciju šefova država i vlada država članica Savjeta Evrope usvojenu u Beču 9. oktobra 1993;

Odlučne da u okviru svojih teritorija zaštite opstanak nacionalnih manjina;

Smatrajući da su burni prevrati u evropskoj istoriji pokazali da je zaštita nacionalnih manjina od ključnog značaja za stabilnost, demokratsku sigurnost i mir na ovom kontinentu;

Smatrajući da pluralističko i istinsko demokratsko društvo treba ne samo da poštuje etnički, kulturni, jezički i vjerski identitet svakog pripadnika nacionalne manjine, već i da stvara odgovarajuće uslove koji mu omogućavaju da izraze, očuvaju i razviju taj identitet;

Smatrajući da je stvaranje klime tolerancije i dijaloga neophodno da bi se omogućilo da kulturna raznolikost bude izvor i činilac, ne podjele, već obogaćenja za svako društvo;

Smatrajući da ostvarenje tolerantne i prosperitetne Evrope ne zavisi samo od saradnje među državama već zahtijeva prekograničnu saradnju među lokalnim i regionalnim organima bez štete po ustav i teritorijalni integritet svake države;

Imajući u vidu Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i pratećih protokola;

Imajući u vidu opredjeljenja u pogledu zaštite nacionalnih manjina u konvencijama i deklaracijama Ujedinjenih nacija i dokumentima Konferencije o evropskoj bezbjednosti i saradnji, posebno u Dokumentu iz Kopenhagena od 29. juna 1990;

Odlučne da utvrde načela koja treba poštovati i obaveze koje iz njih proističu u cilju osiguranja u državama članicama i drugim državama koje mogu postati članice ovog instrumenta, efikasne zaštite nacionalnih manjina i prava i sloboda pripadnika tih manjina, u okviru vladavine prava, poštujući teritorijalni integritet i nacionalni suverenitet država;

Rješene da načela navedena u ovoj Konvenciji sprovedu putem nacionalnog zakonodavstva i odgovarajućih politika vlada;

Sporazumjele su se o sljedećem:

Dio I

Član 1.

Zaštita nacionalnih manjina i prava i sloboda pripadnika tih manjina sastavni je dio međunarodne zaštite ljudskih prava i kao takva spada u oblast međunarodne saradnje.

Član 2.

Odredbe ove okvirne konvencije primjenjuju se u dobroj vjeri, u duhu razumijevanja i tolerancije i u skladu sa načelima dobrosusjedstva, prijateljskih odnosa i saradnje među državama.

Član 3.

1. Svaki pripadnik nacionalne manjine ima pravo da slobodno bira da se prema njemu ophode ili ne ophode kao takvom i neće doći u nepovoljan položaj zbog takvog opredjeljenja ili vršenja prava vezanih za to opredjeljenje.
2. Pripadnici nacionalnih manjina mogu da vrše ona prava i uživaju slobode koje proizilaze iz načela sadržanih u ovoj okvirnoj konvenciji, pojedinačno ili u zajednici sa drugima.

Dio II.

Član 4.

1. Članice se obavezuju da zajamče pripadnicima nacionalnih manjina ravnopravnost pred zakonom i jednaku zakonsku zaštitu. U tom smislu zabranjena je bilo kakva diskriminacija na osnovu pripadnosti nacionalnoj manjini.
2. Članice se obavezuju da usvoje, gdje je to potrebno, odgovarajuće mjere za unapređenje, u svim oblastima ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života, pune efektivne ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i onih koji pripadaju većini. U tom pogledu će se voditi računa o posebnim uvjetima pripadnika nacionalnih manjina.
3. Mjere usvojene shodno stavu 2. ne smatraju se aktom diskriminacije.

Član 5.

1. Članice se obavezuju da unapređuju uslove potrebne za održavanje i razvijanje kulture pripadnika nacionalnih manjina i očuvanje neophodnih elemenata njihovog identiteta; naime vjere, jezika, tradicije i kulturnog naslijeđa.
2. Bez štete po mjere preduzete u okviru svoje opće politike integracije, članice će se uzdržati od politika ili praksi usmjerenih ka asimilaciji pripadnika nacionalnih manjina protivno njihovoj volji i štiteći ih od svake akcije usmjerene ka takvoj asimilaciji.

Član 6.

1. Članice će podsticati duh tolerancije i međukulturnog dijaloga i preduzimati će efikasne mjere za unapređenje uzajamnog poštovanja i razumijevanja i saradnje među svim ljudima koji žive na njihovoj teritoriji, bez obzira na njihov etnički, kulturni, jezički ili vjerski identitet, posebno u oblasti obrazovanja, kulture i medija.
2. Članice se obavezuju da preduzmu odgovarajuće mjere zaštite lica izloženih prijetnjama ili diskriminaciji, neprijateljstvima ili nasilju zbog svog etničkog, kulturnog, jezičkog ili vjerskog identiteta.

Član 7.

Članice će obezbijediti poštovanje prava svakog pripadnika nacionalne manjine za slobodu mirnog okupljanja, slobodu udruživanja, slobodu izražavanja i slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti.

Član 8.

Članice se obavezuju da priznaju svakom pripadniku nacionalne manjine pravo da slobodno izražava svoju vjeru ili vjerska uvjerenja i da osniva vjerske institucije, organizacije i udruženja.

Član 9.

1. Članice se obavezuju da priznaju da pravo svakog pripadnika nacionalne manjine na slobodu izražavanja obuhvata slobodu uvjerenja i primanja i davanja informacija i ideja, na jeziku manjine, bez ometanja od strane vlasti i bez obzira na granice. Članice će osigurati, u okviru svojih pravnih sistema, da pripadnici nacionalnih manjina imaju pristup sredstvima javnog informisanja bez diskriminacije.
2. Stav 1. ne sprječava članice da zatraže odobrenje, bez diskriminacije i na osnovu objektivnih kriterija za emitovanje radio i TV emisija ili otvaranje kinematografskih preduzeća.
3. Članice neće ometati uspostavljanje i korištenje štampanih sredstava javnog informisanja od strane pripadnika nacionalnih manjina. U zakonskim okvirima za radio i televizijske emisije, obezbijedit će koliko god je to moguće, a uzimajući u

obzir odredbe stava 1, da pripadnici nacionalnih manjina imaju mogućnost uspostavljanja i korištenja sopstvenih sredstava javnog informisanja.

4. U okviru svojih pravnih sistema, članice će usvojiti adekvatne mjere da se pripadnicima nacionalnih manjina olakša pristup sredstvima javnog informisanja i u cilju podsticanja tolerancije i omogućavanja kulturnog pluralizma.

Član 10.

1. Članice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine na korištenje, slobodno i bez ometanja, svog jezika, privatno i javno, usmeno i pismeno.
2. U oblastima koje su tradicionalno ili u znatnom broju naseljene pripadnicima nacionalnih manjina, ukoliko ti pripadnici to zatraže, i kada taj zahtjev odgovara stvarnoj potrebi, članice će nastojati da osiguraju koliko je to moguće, uvjete koji bi omogućili da se jezik manjine koristi u odnosima između tih pripadnika i organa uprave.
3. Članice se obavezuju da zajamče pravo svakom pripadniku nacionalne manjine da bude odmah obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima hapšenja i o prirodi i razlozima optužbe protiv njega i da se brani na tom jeziku, ako je potrebno, uz besplatnu pomoć tumača.

Član 11.

1. Članice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da koristi svoje prezime i ime (patronime) na jeziku manjine i pravo na njihovo zvanično priznavanje po modalitetima utvrđenim u njihovom pravnom sistemu.
2. Članice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da na mjestima vidljivim za javnost izloži oznake, natpise i druge informacije privatnog karaktera pisane na njegovom maternjem jeziku.
3. U oblastima tradicionalno naseljenim znatnim brojem ljudi koji pripadaju nacionalnoj manjini, članice će nastojati, u okviru svojih pravnih sistema, uključujući, gdje je to pogodno, ugovore sa drugim državama, a uzimajući u obzir svoje posebne uslove, da tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i drugih topografskih oznaka namjenjenih javnosti budu ispisani i istaknuti na lokalnom jeziku kada postoji dovoljan zahtjev za takvim oznakama.

Član 12.

1. Članice će, gdje je pogodno, preduzeti mjere u oblasti obrazovanja i istraživanja u cilju saznanja o kulturi, istoriji, jeziku i vjeri svojih nacionalnih manjina i većine.
2. S tim u vezi članice će, između ostalog, osigurati odgovarajuće mogućnosti za osposobljavanje nastavnika i pristup udžbenicima i olakšati dodir između učenika i nastavnika raznih zajednica.

3. Članice se obavezuju da unapređuju jednake mogućnosti pristupa obrazovanju na svim stupnjevima za pripadnike nacionalnih manjina.

Član 13.

1. U okviru sistema obrazovanja, članice će priznati pravo pripadnika nacionalnih manjina na osnivanje i vođenje sopstvenih privatnih institucija za obrazovanje i obučavanje.
2. Vršenje tog prava ne povlači nikakvu finansijsku obavezu za članice.

Član 14.

1. Članice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da uči svoj jezik manjine.
2. U oblastima koje su tradicionalno ili u znatnom broju naseljene pripadnicima nacionalnih manjina, ako ima dovoljno zahtjeva, članice će nastojati da osiguraju, koliko god je to moguće i u okviru svojih obrazovnih sistema, da pripadnici tih manjina, imaju odgovarajuće mogućnosti da imaju nastavu na maternjem jeziku ili dodatnu nastavu na tom jeziku.
3. Stav 2. ovog člana primjenit će se bez štete po izučavanje zvaničnog jezika ili nastave na tom jeziku.

Član 15.

Članice će stvoriti neophodne uslove za efikasno učešće pripadnika nacionalnih manjina u kulturnom, društvenom i ekonomskom životu i javnim poslovima, naročito onim koji se njih tiču.

Član 16.

Članice će se uzdržati od mjera koje mijenjaju odnos stanovništva u oblastima naseljenim pripadnicima nacionalnih manjina a imaju za cilj ograničavanje prava i sloboda koje proizilaze iz načela sadržanih u ovoj okvirnoj konvenciji.

Član 17.

1. Članice se obavezuju da ne ometaju pravo pripadnika nacionalnih manjina da osnivaju i održavaju slobodne i miroljubive dodire preko granice sa licima koja zakonito borave u drugim državama, posebno onim s kojima imaju zajednički etnički, kulturni, jezički ili vjerski identitet ili zajedničko kulturno nasljeđe.
2. Članice se obavezuju da ne krše pravo pripadnika nacionalnih manjina da učestvuju u radu nevladinih organizacija, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom planu.

Član 18.

1. Članice ugovornice će nastojati da zaključe, gdje je potrebno, bilateralne i multilateralne sporazume s drugim državama, posebno susjednim, radi osiguravanja zaštite pripadnika nacionalnih manjina koje su u pitanju.
2. Gdje je to potrebno članice će preduzeti mjere za podsticaj prekogranične saradnje.

Član 19.

Članice se obavezuju da poštuju i da provode načela sadržana u ovoj okvirnoj konvenciji i da gdje je potrebno, unesu samo ona ograničenja, restrikcije ili ukidanja utvrđena međunarodnim pravnim instrumentima posebno Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, u mjeri u kojoj su od značaja za prava i slobode koji proizilaze iz pomenutih načela.

Dio III.

Član 20.

U vršenju prava i sloboda koja proizilaze iz načela sadržanih u ovoj okvirnoj konvenciji, svaki pripadnik nacionalne manjine poštovat će nacionalno zakonodavstvo i prava drugih, posebno pripadnika većine ili drugih nacionalnih manjina.

Član 21.

Ništa iz ove okvirne konvencije neće se tumačiti tako da može značiti pravo na preduzimanje djelatnosti ili vršenja djela suprotnih osnovnim načelima međunarodnog prava, a posebno suverenoj jednakosti, teritorijalnom integritetu i političkoj nezavisnosti država.

Član 22.

Ništa u ovoj okvirnoj konvenciji neće se tumačiti kao ograničavanje ili ukidanje bilo kojeg ljudskog prava ili osnovnih sloboda koje mogu biti osigurane zakonima bilo koje strane članice ili nekim drugim sporazumom koji je potpisala.

Član 23.

Prava i slobode koje proizilaze iz načela sadržanih u ovoj okvirnoj konvenciji u onoj mjeri u kojoj su predmet odgovarajuće odredbe u Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda ili u protokolima koji je prate, smatraće se da su u skladu s njihovim odredbama.

Dio IV.

Član 24.

1. Komitet ministara Savjeta Evrope pratit će kako članice provode ovu okvirnu konvenciju.
2. Članice koje nisu članice Savjeta Evrope učestvovat će u mehanizmima njenog provođenja pod uvjetima koji će se utvrditi.

Član 25.

1. U roku od godinu dana od stupanja ove okvirne konvencije na snagu u odnosu na članice, ona će podnijeti Generalnom sekretaru Savjeta Evrope punu informaciju o zakonodavnim i drugim mjerama preduzetim u cilju provođenja načela utvrđenih u ovoj okvirnoj konvenciji.
2. Poslije toga, svaka članica dostavljat će Generalnom sekretaru periodično i kad god Komitet ministara to zatraži, dalje informacije od značaja za provođenje ove okvirne konvencije.
3. Generalni sekretar će dostaviti Komitetu ministara informacije podnesene pod odredbama ovog člana.

Član 26.

1. Prilikom ocjene adekvatnosti mjera preduzetih od strane članica radi ostvarenja načela utvrđenih u ovoj okvirnoj konvenciji, Komitetu ministara pomagat će Savjetodavni komitet, čiji će članovi biti priznati eksperti u oblasti zaštite nacionalnih manjina.
2. Sastav Savjetodavnog komiteta i njegov poslovnik utvrdit će Komitet ministara u roku od godinu dana od stupanja na snagu ove okvirne konvencije.

Dio V.

Član 27.

Ova okvirna konvencija otvorena je za potpisivanje za sve države članice Savjeta Evrope. Do dana kada Konvencija stupa na snagu, otvorena je za potpisivanje i svim drugim državama koje pozove Komitet ministara. Ona podliježe ratifikaciji, prihvatanju ili potvrđivanju. Instrumenti o ratifikaciji, prihvatanju ili potvrđivanju deponuju se kod Generalnog sekretara Savjeta Evrope.

Član 28.

1. Ova okvirna konvencija stupa na snagu prvog dana u mjesecu po isteku od tri mjeseca od dana kada dvanaest država članica Savjeta Evrope izraze saglasnost da se obavezuju konvencijom shodno odredbama člana 27.
2. U pogledu države članice koja naknadno izrazi spremnost da se njome obaveže, Okvirna konvencija stupa na snagu prvog dana u mjesecu poslije isteka perioda od tri mjeseca od dana deponovanja instrumenata o ratifikaciji, prihvatanju ili potvrđivanju.

Član 29.

1. Poslije stupanja na snagu ove okvirne konvencije i poslije savjetovanja država članica, Komitet ministara Savjeta Evrope može da pozove na pristupanje Konvenciji, većinskom odlukom shodno članu 20. d. Statuta Evrope svaku državu nečlanicu Savjeta Evrope, koja iako pozvana da potpiše, shodno odredbama člana 27, još to nije učinila i svaku drugu državu nečlanicu.
2. U odnosu na svaku državu koja pristupi, Okvirna konvencija stupa na snagu prvog dana u mjesecu koji nastupi po isteku perioda od tri mjeseca od dana deponovanja instrumenata o pristupanju kod Generalnog sekretara Savjeta Evrope.

Član 30.

1. Svaka država može u vrijeme potpisivanja ili prilikom deponovanja instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju, potvrđivanju ili pristupanju, da odredi teritoriju ili teritorije za čije je međunarodne odnose zadužena na koje se primjenjuje ova okvirna konvencija.
2. Svaka država može u bilo koje drugo vrijeme, izjavom upućenom Generalnom sekretaru Savjeta Evrope proširiti primjenu ove okvirne konvencije na neku drugu teritoriju navedenu u izjavi. U odnosu na tu teritoriju Okvirna konvencija stupit će na snagu prvog dana u mjesecu poslije isteka perioda od tri mjeseca od dana prijema te izjave od strane Generalnog sekretara.
3. Svaka izjava data po prethodnom stavu može se, u odnosu na teritoriju utvrđenu u izjavi, povući notifikacijom Generalnom sekretaru. Povlačenje stupa na snagu prvog dana u mjesecu poslije isteka perioda od tri mjeseca od dana prijema te notifikacije od strane Generalnog sekretara.

Član 31.

1. Svaka članica može da otkáže ovu okvirnu konvenciju u svako doba putem notifikacije Generalnom sekretaru Savjeta Evrope.
2. To otkazivanje stupa na snagu prvog dana u mjesecu koji nastupi po isteku perioda od šest mjeseci od dana prijema notifikacije od strane Generalnog sekretara.

Član 32.

Generalni sekretar Savjeta Evrope obavijestit će države članice Savjeta, druge zemlje potpisnice, i svaku državu koja je pristupila ovoj okvirnoj konvenciji, o:

- a) svakom potpisu;
- b) deponovanju sudskog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju, potvrđivanju ili pristupanju;
- c) svakom datumu stupanja ove okvirne konvencije na snagu shodno članovima 28, 29. i 30;
- d) svakom drugom aktu, obavještenju ili podnesku u vezi sa ovom okvirnom konvencijom.

Potvrđujući prednje, dole potpisani, valjano za to opunomoćeni, potpisali su ovu okvirnu konvenciju.

Sačinjeno u Strasbourg-u, ovog 1. dana februara 1995. godine, na engleskom i francuskom, s tim što su oba teksta autentična u jednom primjerku koji se deponuje u arhivama Savjeta Evrope. Generalni sekretar Savjeta Evrope dostavit će ovjerene kopije svakoj državi članici Savjeta Evrope i svakoj državi pozvanoj da potpiše ovu okvirnu konvenciju ili da joj pristupi.

FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF MINORITIES AND EXPLANATORY REPORT

The member States of the Council of Europe and the other States, signatories to the present framework Convention;

Considering that the aim of the Council of Europe is to achieve greater unity between its members for the purpose of safeguarding and realising the ideals and principles which are their common heritage;

Considering that one of the methods by which that aim is to be pursued is the maintenance and further realisation of human rights and fundamental freedoms;

Wishing to follow-up the Declaration of the Heads of State and Government of the member States of the Council of Europe adopted in Vienna on 9 October 1993;

Being resolved to protect within their respective territories the existence of national minorities;

Considering that the upheavals of European history have shown that the protection of national minorities is essential to stability, democratic security and peace in this continent;

Considering that a pluralist and genuinely democratic society should not only respect the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of each person belonging to a national minority, but also create appropriate conditions enabling them to express, preserve and develop this identity;

Considering that the creation of a climate of tolerance and dialogue is necessary to enable cultural diversity to be a source and a factor, not of division, but of enrichment for each society;

Considering that the realisation of a tolerant and prosperous Europe does not depend solely on co-operation between States but also requires transfrontier co-operation between local and regional authorities without prejudice to the constitution and territorial integrity of each State;

Having regard to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Protocols thereto;

Having regard to the commitments concerning the protection of national minorities in United Nations conventions and declarations and in the documents of the Conference on Security and Co-operation in Europe, particularly the Copenhagen Document of 29 June 1990;

Being resolved to define the principles to be respected and the obligations which flow from them, in order to ensure, in the member States and such other States, as may become Parties to the present instrument, the effective protection of national minorities and of the rights and freedoms of persons belonging to those minorities, within the rule of law, respecting the territorial integrity and national sovereignty of states;

Being determined to implement the principles set out in this framework Convention through national legislation and appropriate governmental policies,

Have agreed as follows:

SECTION I

Article 1

The protection of national minorities and of the rights and freedoms of persons belonging to those minorities forms an integral part of the international protection of human rights, and as such falls within the scope of international co-operation.

Article 2

The provisions of this framework Convention shall be applied in good faith, in a spirit of understanding and tolerance and in conformity with the principles of good neighbourliness, friendly relations and co-operation between States.

Article 3

1. Every person belonging to a national minority shall have the right freely to choose to be treated or not to be treated as such and no disadvantage shall result from this choice or from the exercise of the rights which are connected to that choice.
2. Persons belonging to national minorities may exercise the rights and enjoy the freedoms flowing from the principles enshrined in the present framework Convention individually as well as in community with others.

SECTION II

Article 4

1. The Parties undertake to guarantee to persons belonging to national minorities the right of equality before the law and of equal protection of the law. In this respect, any discrimination based on belonging to a national minority shall be prohibited.
2. The Parties undertake to adopt, where necessary, adequate measures in order to promote, in all areas of economic, social, political and cultural life, full and effective equality between persons belonging to a national minority and those belonging to the majority. In this respect, they shall take due account of the specific conditions of the persons belonging to national minorities.
3. The measures adopted in accordance with paragraph 2 shall not be considered to be an act of discrimination.

Article 5

1. The Parties undertake to promote the conditions necessary for persons belonging to national minorities to maintain and develop their culture, and to preserve the essential elements of their identity, namely their religion, language, traditions and cultural heritage.
2. Without prejudice to measures taken in pursuance of their general integration policy, the Parties shall refrain from policies or practices aimed at assimilation of persons belonging to national minorities against their will and shall protect these persons from any action aimed at such assimilation.

Article 6

1. The Parties shall encourage a spirit of tolerance and intercultural dialogue and take effective measures to promote mutual respect and understanding and co-operation among all persons living on their territory, irrespective of those persons' ethnic, cultural, linguistic or religious identity, in particular in the fields of education, culture and the media.
2. The Parties undertake to take appropriate measures to protect persons who may be subject to threats or acts of discrimination, hostility or violence as a result of their ethnic, cultural, linguistic or religious identity.

Article 7

The Parties shall ensure respect for the right of every person belonging to a national minority to freedom of peaceful assembly, freedom of association, freedom of expression, and freedom of thought, conscience and religion.

Article 8

The Parties undertake to recognise that every person belonging to a national minority has the right to manifest his or her religion or belief and to establish religious institutions, organisations and associations.

Article 9

1. The Parties undertake to recognise that the right to freedom of expression of every person belonging to a national minority includes freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas in the minority language, without interference by public authorities and regardless of frontiers. The Parties shall ensure, within the framework of their legal systems, that persons belonging to a national minority are not discriminated against in their access to the media.
2. Paragraph 1 shall not prevent Parties from requiring the licensing without discrimination and based on objective criteria, of sound radio and television broadcasting, or cinema enterprises.
3. The Parties shall not hinder the creation and the use of printed media by persons belonging to national minorities. In the legal framework of sound radio and television broadcasting, they shall ensure, as far as possible, and taking into account the provisions of paragraph 1, that persons belonging to national minorities are granted the possibility of creating and using their own media.
4. In the framework of their legal systems, the Parties shall adopt adequate measures in order to facilitate access to the media for persons belonging to national minorities and in order to promote tolerance and permit cultural pluralism.

Article 10

1. The Parties undertake to recognise that every person belonging to a national minority has the right to use freely and without interference his or her minority language, in private and in public, orally and in writing.
2. In areas inhabited by persons belonging to national minorities traditionally or in substantial numbers, if those persons so request and where such a request corresponds to a real need, the Parties shall endeavour to ensure, as far as possible, the conditions which would make it possible to use the minority language in relations between those persons and the administrative authorities.
3. The Parties undertake to guarantee the right of every person belonging to a national minority to be informed promptly, in a language which he or she understands, of the reasons for his or her arrest, and of the nature and cause of any accusation against him or her, and to defend himself or herself on this language, if necessary with the free assistance of an interpreter.

Article 11

1. The Parties undertake to recognise that every person belonging to a national minority has the right to use his or her surname (patronym) and first names in the minority language and the right to official recognition of them, according to modalities provided for in their legal system.
2. The Parties undertake to recognise that every person belonging to a national minority has the right to display in his or her minority language signs, inscriptions and other information of a private nature visible to the public.
3. In areas traditionally inhabited by substantial numbers of persons belonging to a national minority, the Parties shall endeavour, in the framework of their legal system, including where appropriate, agreements with other States, and taking into account their specific conditions, to display traditional local names, street names and other topographical indications intended for the public also in the minority language when there is a sufficient demand for such indications.

Article 12

1. The Parties shall, where appropriate, take measures in the fields of education and research to foster knowledge of the culture, history, language and religion of their national minorities and of the majority.
2. In this context Parties shall *inter alia* provide adequate opportunities for teacher training and access to textbooks, and facilitate contacts among students and teacher of different communities.
3. The Parties undertake to promote equal opportunities for access to education at all levels for persons belonging to national minorities.

Article 13

1. Within the framework of their education systems, the Parties shall recognise that persons belonging to a national minority have the right to set up and to manage their own private educational and training establishments.
2. The exercise of this right shall not entail any financial obligation for the Parties.

Article 14

1. The Parties undertake to recognise that every person belonging to a national minority has the right to learn his or her minority language.
2. In areas inhabited by persons belonging to national minorities traditionally or in substantial numbers, if there is sufficient demand, the Parties shall endeavour to ensure, as far as possible and within the framework of their education systems, that persons belonging to those minorities have adequate opportunities for being taught the minority language or for receiving instruction in this language.

3. Paragraph 2 of this article shall be implemented without prejudice to the learning of the official language or the teaching in this language.

Article 15

The Parties shall create the conditions necessary for the effective participation of persons belonging to national minorities in cultural, social and economic life and in public affairs in particular those affecting them.

Article 16

The Parties shall refrain from measures which alter the proportions of the population in areas inhabited by persons belonging to national minorities and are aimed at restricting the rights and freedoms flowing from the principles enshrined in the present framework Convention.

Article 17

1. The Parties undertake not to interfere with the right of persons belonging to national minorities to establish and maintain free and peaceful contacts across frontiers with persons lawfully staying in other States, in particular those with whom they share an ethnic, cultural, linguistic or religious identity, or a common cultural heritage.
2. The Parties undertake not to interfere with the right of persons belonging to national minorities to participate in the activities of non-governmental organisations both at the national and international levels.

Article 18

1. The Parties shall endeavour to conclude, where necessary, bilateral and multilateral agreements with other States in particular neighbouring States, in order to ensure the protection of persons belonging to the national minorities concerned.
2. Where relevant, the Parties shall take measures to encourage transfrontier co-operation.

Article 19

The Parties undertake to respect and implement the principles enshrined in the present framework Convention making where necessary, only those limitations, restrictions or derogations which are provided for in international legal instruments, in particular the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, in so far as they are relevant to the rights and freedoms flowing from the said principles.

SECTION III

Article 20

In the exercise of the rights and freedoms flowing from the principles enshrined in the present framework Convention, any person belonging to a national minority shall respect the national legislation and the rights of others, in particular those of persons belonging to the majority or to other national minorities.

Article 21

Nothing in the present framework Convention shall be interpreted as implying any right to engage in any activity or perform any act contrary to the fundamental principles of international law and in particular of the sovereign equality, territorial integrity and political independence of States.

Article 22

Nothing in the present framework Convention shall be construed as limiting or derogating from any of the human rights and fundamental freedoms which may be ensured under the laws of any Contracting Party or under any other agreement to which it is a Party.

Article 23

The rights and freedoms flowing from the principles enshrined in the present framework Convention, in so far as they are the subject of a corresponding provision in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms or in the Protocols thereto, shall be understood so as to conform to the latter provisions.

SECTION IV

Article 24

1. The Committee of Ministers of the Council of Europe shall monitor the implementation of this framework Convention by the Contracting Parties.
2. The Parties which are not members of the Council of Europe shall participate in the implementation mechanism, according to modalities to be determined.

Article 25

1. Within a period of one year following the entry into force of this framework Convention in respect of a Contracting Party, the latter shall transmit to the Se-

cretary General of the Council of Europe full information on the legislative and other measures taken to give effect to the principles set out in this framework Convention.

2. Thereafter, each Party shall transmit to the Secretary General on a periodical basis and whenever the Committee of Ministers so requests any further information of relevance to the implementation of this framework Convention.
3. The Secretary General shall forward to the Committee of Ministers the information transmitted under the terms of this Article.

Article 26

1. In evaluating the adequacy of the measures taken by the Parties to give effect to the principles set out in this framework Convention the Committee of Ministers shall be assisted by an advisory committee, the members of which shall have recognised expertise in the field of the protection of national minorities.
2. The composition of this advisory committee and its procedure shall be determined by the Committee of Ministers within a period of one year following the entry into force of this framework Convention.

SECTION V

Article 27

This framework Convention shall be open for signature by the member States of the Council of Europe. Up until the date when the Convention enters into force, it shall also be open for signature by any other State so invited by the Committee of Ministers. It is subject to ratification, acceptance or approval. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 28

1. This framework Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date on which twelve member States of the Council of Europe have expressed their consent to be bound by the Convention in accordance with the provisions of Article 27.
2. In respect of any member State which subsequently expresses its consent to be bound by it the framework Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 29

1. After the entry into force of this framework Convention and after consulting the Contracting States, the Committee of Ministers of the Council of Europe may invite to accede to the Convention, by a decision taken by the majority provided for in Article 20.d of the Statute of the Council of Europe, any non-member State of the Council of Europe which, invited to sign in accordance with the provisions of Article 27, has not yet done so, and any other nonmember State.
2. In respect of any acceding State, the framework Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of the deposit of the instrument of accession with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 30

1. Any State may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, specify the territory or territories for whose international relations it is responsible to which this framework Convention shall apply.
2. Any State may at any later date, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, extend the application of this framework Convention to any other territory specified in the declaration. In respect of such territory the framework Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of receipt of such declaration by the Secretary General.
3. Any declaration made under the two preceding paragraphs may, in respect of any territory specified in such declaration, be withdrawn by a notification addressed to the Secretary General. The withdrawal shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of receipt of such notification by the Secretary General.

Article 31

1. Any Party may at any time denounce this framework Convention by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe.
2. Such denunciation shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of six months after the date of receipt of the notification by the Secretary General.

Article 32

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member States of the Council, other signatory States and any State which has acceded to this framework Convention, of:

- a) any signature;
- b) the deposit of any instrument of ratification, acceptance, approval or accession;
- c) any date of entry into force of this framework Convention in accordance with Article 28, 29 and 30;
- d) any other act, notification or communication relating to this framework Convention.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this framework Convention.

Done at Strasbourg, 10. 11. 1994. in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall be deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General of the Council of Europe shall transmit certified copies to each member State of the Council of Europe and to any State invited to sign or accede to this framework Convention.

KONVENTA KUADËR PËR MBROJTJEN E PAKICAVE KOMBËTARE

Shtetet anëtare të Këshillit të Evropës dhe shtetet e tjera, nënshkruese në këtë Konventë kuadër;

Duke konsideruar se synimi i Këshillit të Evropës është arritja e një uniteti më të madh ndërmjet anëtarëve të tij, me qëllim që të rmbrojnë dhe realizojnë idealet e parimet,që përbëjnë trashëgiminë e tyre të përbashkët;

Duke gjykuar se një prej metodave për arritjen e këtij qëllimi është ruajtja dhe realizimi i mëtejshëm i të drejtave të njeriut dhe lirive themelore;

Duke dashur që të zbatojnë Deklaratën e Kryetarëve të Shteteve dhe Qeverive të Shteteve Anëtare të Këshillit të Evropës, miratuar në Vjenë, më 9 tetor 1993;

Të angazhuar për të mbrojtur ekzistencën e pakicave kombëtare në territoret e tyre përkatëse;

Duke pasur parasysh se ndryshimet në historinë e Evropës kanë treguar se rmbrojtja e pakicave kombëtare paraqet rëndësi për stabilitetin, sigurimin demokratik dhe paqen në këtë kontinent;

Duke konsideruar se një shoqëri pluraliste dhe e vërtetë demokratike duhet që jo vetëm të respektojë identitetin etnik, kulturor, gjuhësor dhe fetar të çdo personi që i përket një pakice kombëtare, por gjithashtu edhe të krijojë kushtet e nevojshme që iu japin mundësi atyre për të shprehur, ruajtur dhe-zhvilluar këtë identitet;

Duke pasur parasysh se krijimi i një klime të tolerancës dhe dialogut është e nevojshme që t'i mundësojë shumëllojshmërisë kulturore që të jetë një burim e faktor i pasurimit të çdo shoqërie, dhe jo i ndarjes;

Duke konsideruar se ndërtimi i një Evrope tolerante dhe të begatuar nuk varet vetëm në bashkëpunimin ndërmjet shteteve, por kërkon gjithashtu edhe bashkëpunimin ndërkufitar ndërmjet autoriteteve lokale dhe rajonale, pa cënuar kushtetutën dhe integritetin territorial të çdo shteti;

Duke pasur parasysh Konventën për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore, dhe Protokollet e saj;

Duke iu referuar angazhimeve mbi mbrojtjen e pakicave kombëtare në konventat dhe deklaratat e Kombeve të Bashkuara, dhe në dokumentet e Konferencës mbi Sigurimin dhe Bashkëpunimin në Evropë, veçanërisht Dokumentin e Kopenhagenit, më 29 qershor 1990;

Të angazhuar për të përcaktuar parimet që duhen respektuar dhe detyrimet që burojnë prej tyre, me qëllim që të sigurojnë, në shtetet anëtare dhe shtetet të tjera që mund të bëhen palë në këtë instrument, mbrojtjen efektive të pakicave kombëtare dhe të të drejtave e lirive të personave që iu përkasin këtyre pakicave, në kuadrin e shtetit ligjor, respektimit të integritetit territorial dhe sovranitetit kombëtar të shteteve;

Të vendosur për të zbatuar parimet e parashtruara në këtë Konventë kornizë nëpërmjet legjislacionit kombëtar dhe politikave qeveritare të përshtatshme,

Bien dakord si vijon:

Pjesa I

Neni 1

Mbrojtja e pakicave kombëtare dhe e të drejtave e lirive të personave që iu përkasin këtyre pakicave formojnë një pjesë përbërëse të mbrojtjes ndërkombëtare të të drejtave të njeriut, dhe si të tilla përfshihen në kuadrin e bashkëpunimit ndërkombëtar.

Neni 2

Dispozitat e kësaj Konvente kornizë do të zbatohen në mirëbesim, në frymën e mirë-kuptimit dhe tolerancës, dhe në përputhje me parimet e fqinjësisë së mirë, marrëdhënieve miqësore dhe bashkëpunimit ndërmjet shteteve.

Neni 3

1. Çdo person që i përket një pakice kombëtare do të ketë të drejtën që të zgjedhë lirisht për t'u trajtuar apo jo si i tillë, dhe nuk do të ketë asnjë disavantazh nga kjo zgjedhje apo nga ushtrimi i të drejtave që lidhen me këtë zgjedhje.
2. Personat që u përkasin pakicave kombëtare mund të ushtrojnë të drejtat dhe të gëzojnë liritë që burojnë prej parimeve të parashikuara në këtë Konventë kornizë në mënyrë individuale si dhe në bashkësi me të tjerët.

Pjesa II

Neni 4

1. Palët angazhohen t'iu garantojnë personave që iu përkasin pakicave kombëtare të drejtën e barazisë para ligjit dhe të mbrojtjes së barabartë nga ligji. Lidhur me këtë, do të ndalohet çdo diskriminim bazuar në përkatësinë në një pakicë kombëtare.
2. Palët angazhohen që të miratojnë, kurdoherë që është e nevojshme, masa të përshtatshme me qëllim që të nxisin, në të gjitha sferat e jetës ekonomike, shoqërore, politike dhe kulturore, barazi të plotë dhe efektive ndërmjet personave që i përkasin një pakice kombëtare dhe atyre që i përkasin shumicës. Lidhur me këtë, ata do të marrin parasysh në mënyrën e duhur kushtet e veçanta të personave që u përkasin pakicave kombëtare.
3. Masat e miratuara në përputhje me paragrafin 2 nuk do të konsiderohen se janë një akt diskriminimi.

Neni 5

1. Palët angazhohen të nxisin kushtet e nevojshme për personat që iu përkasin pakicave kombëtare për të ruajtur dhe zhvilluar kulturën e tyre, dhe për të ruajtur elementet themelore të këtij identiteti, konkretisht besimin fetar, gjuhën, traditat dhe trashëgiminë kulturore.
2. Pa cënuar masat e marra për realizimin e politikës së tyre të integritetit të përgjithshëm, Palët nuk do të ndërmarrin politika apo praktika që synojnë në asimilimin e personave që iu përkasin pakicave kombëtare kundër vullnetit të tyre dhe do të mbrojnë këta persona nga çdo akt që synon një asimilim i tillë.

Neni 6

1. Palët do të inkurajojnë një frymë tolerance dhe dialogun ndërkulturor dhe do të marrin masa efektive për të nxitur respektin e ndërsjellë, mirëkuptimin dhe bashkëpunimin ndërmjet të gjithë personave që jetojnë në territorin e tyre pa dallim përsa i përket identitetit etnik, kulturor, gjuhësor apo fetar të këtyre personave veçanërisht në fushën e arsimit, kulturës dhe shtypit.
2. Palët angazhohen të marrin masa të përshtatshme të mbrojnë personat që mund të nënshtrohen kërcënimeve apo akteve të diskriminimit, armiqësisë apo dhunës, si pasojë e identitetit të tyre etnik, kulturor gjuhësor apo fetar.

Neni 7

Palët do të sigurojnë respektimin e së drejtës së çdo personi që i përket një pakice kombëtare për lirinë e grumbullimeve paqësore, lirinë e organizimit, lirinë e shprehjes dhe lirinë e mendimit, ndërgjegjes dhe besimit fetar.

Neni 8

Palët angazhohen të pranojnë se çdo person që i përket një pakice kombëtare ka të drejtën të manifestojë fenë apo besimin e tij/saj dhe të krijojë institucionet, organizatat dhe shoqatat fetare.

Neni 9

1. Palët angazhohen të pranojnë se e drejta e lirisë së shprehjes së çdo personi që i përket një pakice kombëtare përfshin lirinë për të pasur mendime, dhe për të marrë dhe shpërndarë informacion e ide në gjuhën e pakicës, pa ndërhyrjen e autoriteteve publike dhe pavarësisht nga kufijtë. Palët do të sigurojnë, brenda kuadrit të sistemeve të tyre ligjore, që personat që i përkasin një pakice kombëtare nuk diskriminohen lidhur me raportet e tyre me shtypin.
2. Paragrafi 1 nuk do të ndalojë Palët që të kërkojnë, pa diskriminim dhe mbi bazën e kriterëve objektive, liçensimin e radiopërhapjes dhe televizionit, apo ndërmarrjeve të kinemasë.
3. Palët nuk do të pengojnë krijimin dhe përdorimin e shtypit të shkruar nga personat që i përkasin pakicave kombëtare. Në kuadrin ligjor të sistemit të përhapjes së radios dhe televizionit, ata do të sigurojnë, për aq sa është e mundur, dhe duke pasur parasysh dispozitat e paragrafit 1, që personat që i përkasin pakicave kombëtare t'iu jepen mundësi për të pasur dhe përdorur shtypin e tyre.
4. Në kuadrin e sistemit të tyre ligjor, Palët do të miratojnë masa të përshtatshme për të lehtësuar kontaktet me shtypin për personat që i përkasin pakicave kombëtare dhe për të nxitur tolerancën dhe lejuar shumëllojshmërinë kulturore.

Neni 10

1. Palët angazhohen të njohin që çdo person që i përket një pakice kombëtare ka të drejtën të përdorë lirisht dhe pa ndërhyrje gjuhën e tij/saj të pakicës, në mënyrë personale dhe publike, me gojë dhe me shkrim.
2. Në zonat ku personat që i përkasin pakicave kombëtare banojnë tradicionalisht apo në numër thelbësor, në qoftë se këta persona parashtrojnë kërkesë, dhe kur ajo i përgjigjet një nevojë reale, Palët do të përpiqen të sigurojnë, për aq sa është e mundur, kushtet që mund të bëjnë të mundur përdorimin e gjuhës së pakicës në marrëdhëniet ndërmjet këtyre personave dhe autoriteteve administrative.
3. Palët angazhohen të garantojnë të drejtën e çdo personi që i përket një pakice kombëtare për t'u informuar menjëherë, në një gjuhë që ai/ajo e kupton, mbi arsyet e arrestimit të tij/saj, dhe për natyrën dhe shkakun e çdo akuze kundër tij/saj, dhe për të mbrojtur veten e tij/saj në këtë gjuhë, dhe në se është e nevojshme me ndihmën pa pagesë të një përkthyesi.

Neni 11

1. Palët angazhohen të njohin se çdo person që i përket pakicave kombëtare ka të drejtën të përdorë mbiemrin (prejardhjen) dhe emrat e parë në gjuhën e pakicës dhe të drejtën për njohjen e tyre zyrtarisht, në përputhje me procedurat e parashikuara në sistemin e tyre ligjor.
2. Palët angazhohen të njohin se çdo person që i përket një pakice kombëtare ka të drejtën të shfaqë në gjuhën e tij/saj të pakicës shenja, mbishkrime dhe informacione të tjera të një natyre personale në mënyrë të dukshme për publikun.
3. Në zonat e banuara tradicionalisht nga një numër thelbësor i personave të pakicave kombëtare, Palët do të përpiqen, në kuadrin e sistemit të tyre ligjor, përfshirë kur është e përshtatshme, marrëveshje me shtetet e tjera, dhe duke marrë parasysh kushtet e tyre të veçanta, të vendosin emrat tradicionalë vendas, emrat e rrugëve dhe tregues të tjerë topografikë për publikun edhe në gjuhën e pakicës, kur ka një kërkesë të mjaftueshme për këta tregues.

Neni 12

1. Palët, kur është e përshtatshme, do të marrin masa në fushën e arsimit dhe studimeve për të nxitur njohjen e kulturës, historisë, gjuhës dhe besimit fetar të pakicave kombëtare të tyre dhe të shumicës.
2. Në këtë kuadër, Palët do të sigurojnë ndër të tjera mundësi të përshtatshme për kualifikimin e mësuesve dhe pajisjen me tekste shkollore, dhe të lehtësojnë kontaktet ndërmjet studentëve dhe mësuesve të komuniteteve të ndryshme.
3. Palët angazhohen të nxisin mundësi të barabarta për ndjekjen e arsimit në të gjitha nivelet për personat që i përkasin pakicave kombëtare.

Neni 13

1. Në kuadrin e sistemeve të tyre arsimore, Palët do të njohin të drejtën se personat që i përkasin një pakice kombëtare kanë të drejtë të ndërtojnë dhe drejtojnë institucionet e tyre arsimore dhe kualifikuese private.
2. Ushtrimi i kësaj të drejte nuk do të sjellë ndonjë detyrim financiar për Palët.

Neni 14

1. Palët angazhohen të njohin se çdo person që i përket një pakice kombëtare ka të drejtën të mësojë gjuhën e tij/saj të pakicës.
2. Në zonat ku personat që i përkasin pakicave kombëtare banojnë tradicionalisht apo në numër thelbësor, në se ka një kërkesë të mjaftueshme, Palët do të përpiqen të sigurojnë, për aq sa është e mundur, dhe në kuadrin e sistemeve të tyre arsimore, që personat që i përkasin këtyre pakicave të kenë mundësi të përshtatshme për të mësuar gjuhën e pakicës apo për të marrë mësim në këtë gjuhë.

3. Paragrafi 2 i këtij neni do të zbatohet pa cënuar mësimin e gjuhës zyrtare apo mësimin në këtë gjuhë.

Neni 15

Palët do të krijojnë kushtet e nevojshme për pjesëmarrjen aktive të personave që i përkasin pakicave kombëtare në jetën kulturore, shoqërore dhe ekonomike dhe në çështjet publike, veçanërisht për ato që ndikojnë mbi ta.

Neni 16

Palët nuk do të ndërmarrin masa që ndryshojnë përbërjen e popullsisë në zonat e banuara nga personat që u përkasin pakicave kombëtare dhe synojnë në kufizimin e të drejtave e lirive që burojnë nga parimet e parashikuara në këtë Konventë kornizë.

Neni 17

1. Palët angazhohen të mos ndërhyjnë në të drejtën e personave që i përkasin pakicave kombëtare për të vendosur dhe mbajtur kontakte të lira dhe paqësore përgjatë kufijve me personat që banojnë ligjërisht në shtete të tjera, veçanërisht me ata me të cilat kanë një identitet etnik, kulturor, gjuhësor apo fetar, apo një trashëgimi të përbashkët kulturore.
2. Palët angazhohen të mos ndërhyjnë në të drejtën e personave që i përkasin pakicave kombëtare për të marrë pjesë në aktivitetet e organizatave joqeveritare, në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar.

Neni 18

1. Palët do të përpiqen të përfundojnë, kur është e nevojshme, marrëveshje dypalëshe dhe shumëpalëshe me shtetet e tjera, veçanërisht me shtetet fqinje, për të siguruar mbrojtjen e personave që i përkasin pakicave kombëtare përkatëse.
2. Kur është me vend, Palët do të marrin masa për të inkurajuar bashkëpunimin ndër-kufitar.

Neni 19

Palët angazhohen të respektojnë dhe zbatojnë parimet e parashikuara në këtë Konventë kornizë, duke bërë, kur është e nevojshme, vetëm ato kufizime apo shmangie që janë parashikuar në instrumentet juridike ndërkombëtare, veçanërisht në Konventën për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore, në masën që ato janë të përshtatshme për të drejtat dhe liritë që burojnë nga këto parime.

Pjesa III

Neni 20

Në ushtrimin e të drejtave dhe lirive që burojnë nga parimet e parashikuara në këtë Konventë kornizë, çdo person që i përket një pakice kombëtare do të respektojë legjislacionin kombëtar dhe të drejtat e të tjerëve, veçanërisht atyre të personave që i përkasin shumicës apo pakicave të tjera kombëtare.

Neni 21

Asgjë në këtë Konventë kornizë nuk do të interpretohet se nënkupton ndonjë të drejtë për t'u angazhuar në aktivitete apo për të kryer ndonjë veprim kundër parimeve themelore së drejtës ndërkombëtare, dhe veçanërisht barazisë sovrane, integritetit territorial dhe pavarësisë politike të shteteve.

Neni 22

Asgjë në këtë Konventë kornizë nuk do të kuptohet se kufizon apo shmang ndonjë prej të drejtave të njeriut dhe lirive themelore që mund të sigurohen sipas ligjeve të ndonjë Pale Kontraktuese, apo sipas ndonjë marrëveshje tjetër ku ajo është Palë.

Neni 23

Të drejtat dhe liritë që burojnë nga parimet e parashikuara në këtë Konventë kornizë, në masën që ato janë objekt i një dispozite përgjegjëse në Konventën për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore apo në Protokollet e saj, do të kuptohen në një mënyrë që vjen në përputhje me dispozitat e kësaj të fundit.

Pjesa IV

Neni 24

1. Komiteti i Ministrave të Këshillit të Evropës do të mbikqyrë zbatimin e kësaj Konvente kornizë nga Palët Kontraktuese.
2. Palët që nuk janë anëtare të Këshillit të Evropës do të marrin pjesë në mekanizmin zbatues, sipas procedurave që do të përcaktohen.

Neni 25

1. Brenda një periudhe 1 vjeçare pas hyrjes në fuqi të kësaj Konvente kornizë lidhur me një Palë Kontraktuese, kjo e fundit do t'i transmetojë Sekretarit të Përgjithshëm të Këshillit të Evropës informacion të plotë mbi masat legjislative dhe të tjera, të marra për zbatimin e parimeve të parashtruara në këtë Konventë kornizë.

2. Për periudhën më pas, secila Palë do t'i transmetojë Sekretarit të Përgjithshëm, në një mënyrë periodike dhe kurdoherë që kërkon Komiteti i Ministrave, çdo informacion shtesë përkatës lidhur me zbatimin e kësaj Konventë kornizë.
3. Sekretari i Përgjithshëm do t'i parashtojë Komitetit të Ministrave informacionin e transmetuar sipas kushteve të këtij Neni.

Neni 26

1. Në vlerësimin e përshtatshmërisë së masave të marra nga Palët për të zbatuar parimet e parashtruara në këtë Konventë kornizë, Komiteti i Ministrave do të ndihmohet nga një komitet këshillimor, anëtarët e të cilit do të kenë një kualifikim të njohur në fushën e mbrojtjes së pakicave kombëtare.
2. Përbërja e këtij komiteti këshillimor dhe procedurat e tij do të përcaktohen nga Komiteti i Ministrave brenda një periudhe 1 vjeçare pas hyrjes në fuqi të kësaj Konvente kornizë.

Pjesa V

Neni 27

Kjo Konventë kornizë do të hapet për nënshkrim nga shtetet anëtare të Këshillit të Evropës. Deri në datën kur Konventa hyn në fuqi, ajo do të jetë e hapur gjithashtu për nënshkrim edhe nga ndonjë shtet tjetër i ftuar nga Komiteti i Ministrave. Ajo i nënshtrohet ratifikimit, pranimit apo miratimit. Instrumentet e ratifikimit, pranimit apo miratimit do të depozitohen tek Sekretari i Përgjithshëm i Këshillit të Evropës.

Neni 28

1. Kjo Konventë kornizë do të hyjë në fuqi në ditën e parë të muajit pasues pas periudhës 3-mujore pas datës në të cilën 12 shtete anëtare të Këshillit të Evropës kanë shprehur pëlqimin e tyre për të pranuar si të detyrueshme Konventën, në përputhje me dispozitat e Nenit 27.
2. Lidhur me secilin shtet anëtar, i cili shpreh më pas pëlqimin e tij për të pranuar si të detyrueshme atë, Konventa kornizë do të hyjë në fuqi në ditën e parë të muajit pasues pas periudhës 3-mujore pas datës së depozitimit të instrumentit të ratifikimit, pranimit apo miratimit.

Neni 29

1. Pas hyrjes në fuqi të kësaj Konvente kuadër dhe pas konsultimit të Shteteve Kontraktuese, Komiteti i Ministrave të Këshillit të Evropës mund të ftojë për të aderuar në Konventë, nëpërmjet një vendimi të marrë me shumicën e parashkuar

në Nenin 20.d të Statutit të Këshillit të Evropës, çdo shtet jo-anëtar të Këshillit të Evropës, që i ftuar të nënshkruajë në përputhje me dispozitat e Nenit 27, nuk e ka bërë këtë akoma, dhe çdo shtet tjetër jo-anëtar.

2. Lidhur me ndonjë shtet aderues, i cili shpreh më pas pëlqimin e tij për të pranuar si të detyrueshme atë, Konventa kornizë do të hyjë në fuqi në ditën e parë të muajit pasues pas periudhës 3-mujore pas datës së depozitimit të instrumentit të ratifikimit, pranimit apo miratimit.

Neni 30

1. Secili shtet mund të përcaktojë, në kohën e nënshkrimit, apo kur depoziton instrumentin e tij të ratifikimit, pranimit, miratimit apo aderimit, territorin apo territoret për të cilat ai është përgjegjës në marrëdhëniet ndërkombëtare ku do të zbatohet kjo Konventë kornizë.
2. Secili shtet mund të zgjerojë, në një kohë të mëvonshme, me anë të një deklarate drejtuar Sekretarit të Përgjithshëm të Këshillit të Evropës, zbatimin e kësaj Konvente kornizë në çdo territor tjetër të përcaktuar në deklaratë. Lidhur me këto territore, Konventa kornizë do të hyjë në fuqi në ditën e parë të muajit pasues pas përfundimit të periudhës 3-mujore pas datës së marrjes së një deklarate të tillë nga Sekretari i Përgjithshëm.
3. Çdo deklaratë e bërë sipas dy paragrafeve të mësipërm mund të tërhiqet, lidhur me çdo territor të përcaktuar në këtë deklaratë, me anë të një njoftimi drejtuar Sekretarit të përgjithshëm. Tërheqja do të hyjë në fuqi në ditën e parë të muajit pasues pas përfundimit të periudhës 3-mujore pas datës së marrjes të një njoftimi të tillë nga Sekretari i Përgjithshëm.

Neni 31

1. Secila Palë mund të denoncojë në çdo moment këtë Konventë kornizë nëpërmjet një njoftimi drejtuar Sekretarit të Përgjithshëm të Këshillit të Evropës.
2. Ky denoncim do të hyjë në fuqi në ditën e parë të muajit pasues pas përfundimit të një periudhe 6-mujore pas datës së marrjes së njoftimit nga Sekretari i Përgjithshëm.

Neni 32

Sekretari i Përgjithshëm i Këshillit të Evropës do të njoftojë shtetet anëtare të Këshillit, shtetet e tjera nënshkruese dhe çdo shtet që ka aderuar në këtë Konventë kornizë për:

- a) çdo nënshkrim;
- b) depozitimin e secilit instrument të ratifikimit, pranimit, miratimit apo aderimit;
- c) secilën datë të hyrjes në fuqi të kësaj Konvente kornizë në përputhje me Nenin 28, 29 dhe 30;
- d) secilin veprim, njoftim apo komunikim tjetër lidhur me këtë Konventë kornizë.

Në prani të nëshkruesve, të autorizuar në mënyrën e duhur, kanë nënshkruar këtë Konventë kornizë.

Bërë në Strazbourg ditën e 1 te shkurtit, të vitit 1995, në gjuhën angleze dhe franceze, duke pasur të dy tekstet të njëjtën vlerë, në një kopje të vetme, e cila do të depozitohet në arkivat e Këshillit të Evropës. Sekretari i Përgjithshëm i Këshillit të Evropës do t'i transmetojë kopjet e vërtetuara secilit shtet anëtar të Këshillit të Evropës dhe secilit shtet të ftuar për të nënshkruar apo aderuar në këtë Konventë korniozë.

E RAMOSI KONVENCIJA VAŠ ARAKHAJPE E NACIONALNUNE MINORITENGO

E raštre ðenutna e Konsiljese Evropako thaj e aver raštre telahramutna kal Ramose konvecijako;

Ícarindoj kaj si o resipe e Konsiljese Evropako te realizil majbaro jekhipe maškar e ðenutna bašo arakhavipe thaj realizipe e idealesko thaj čikatimata save anglamothon khetano kuštikutnipe;

Ícarindoj kaj si jekh katar o čhand savesa kal resimasa šajil te gatisavol arakhajpe thaj majlunde realizipe e manušende hakajengo thaj fundune mukljipengo;

Ano mandipe te nakhaven e Deklaracija šefonendi e raštrenđi thaj thagaruna e raštrenđe ðenutna e Konsiljese Evropako andini ano Beč 9. oktombre 1993;

Pratsavune kaj ano ramo pire teritorijengo aračhen ačhipe e nacionalnune minoritengo;

Ícarindoj kaj e balvaljune anglairimate ane evropači istorija sikade kaj si o arakhajpe e nacionalnune minoritengo katar o klidino samalipe vaš stabilipe, demokratikano siguripe thaj nihšab pe kava kontinenti;

Ícarindoj kaj o pluralistikano thaj čaćuno demokratikano amaljipe trubul na numa te pačivaljil etnikano, kulturako, čhibako thaj pačamasko identiteti sarsavone perutnesko e nacionalnune minoritesko, aj vi te čerol trubune šarte save ljese čeren šajune te mothon, aračhen thaj bararen godo identiteti;

Ícarindoj kaj si čeripe klimako e tolerancijako thaj dijalogosko prekaltrubune kaj ta te čerdol šajune kaj o kulturako savotanipe avol hhajing thaj čerutno, na uladimata, aj barvardipe vaš sarsavo amaljipe;

Ícarindoj kaj realizipe tolerantnune thaj prosperitetnuni Evropa ni umblavdol numa katar o kupatečeripe maškar e raštre aj mandol prekalhudutuno kupatečeripe maškar e lokalnune thaj e regionalnune organore bi globako pe kuštetuta thaj teritorijaluno integriteto sarsave raštrako;

Sitoj ano dičhipe e Konvencija katar o arakhajpe e manušikane hakajengo thaj fundune mukljipengo thaj averune protokolare;

Sitoj ano dičhipe činavdipe ano dičhipe arakhajmasko e nacionalnune minoritengo ane konvencije thaj deklaracije e Jekhutne nacijende thaj e dokumentore Konferencijače

katar e evropako siguripe thaj kupatečeripe, uladune ano Dokumenti andar o Kopenhagen katar o 29. juni 1990;

Činavdine te ćaćaven e ćikatimata save trubul te paćavisavon thaj e uđiljimata save andar ljende ikljen ano resipe sigurimasko ane raštre đenutna thaj aver raštre save šajin te ćerdon đenutna kal instrumentesko, efikasune arakhajmate e nacionalnune minoritende thaj e hakaja thaj e mukljipena e perutnende gode minoritende, ano ramo thagarimasko e hakajengo, paćavindoj o teritorijaluno integriteti thaj nacionalnuno umblavdipe e raš-trengo;

Gatune kaj e ćikatimata ljiparde an kaj Konvencija nakhavdon dromal e nacionalnune kanunedinutnimasko thaj trubune politike e thagarutnande;

Ljijepe kan katar o avuno:

O kotor I

Artikulo 1.

Arakhajpe e nacionalnune minoritengo thaj e hakajengo thaj e mukljipengo e perutnende gode minoritende phandino si kotor e maškarthemutne arakhajmasko e manušende hakajengo thaj sar gasavi perol ane umaljin e maškarthemutne kupatečerimasko.

Artikulo 2.

E paragrafore kal ramosse konvencijako nakhavdonpe ano laćho napi, ano odi ljin-dipekanesko thaj tolerancijako thaj ano phandipe e ćikatenca laćhepašimase, amaljikane uđiljimata thaj kupatečeripe maškar e raštre.

Artikulo 3.

1. Sarsavo perutno e nacionalnune minoritesko silje hakaj kaj mukljune te alol kaj mamuj ljesto te arakhadon ja te na arakhadon sar gasavo thaj ni ka avol ane bilaćhi pozita bašo gasavo ćinavdipe ja ćeripe e hakajengo phandine vaš godo ćinavdipe.
2. E perutne nacionalnune minoritende šajin te ćeren gode hakaja thaj haćaren e mukljipena save inkljen andar e ćikatimata sainćarde an kaj ramosi konvencija, korkorrune ja ane khetani e averenca.

O kotor II

Artikulo 4.

1. E ĉenutna uĉiljinpe te garantin e perutnende e nacionalnune minoritende barabaripe anglal o kanuni thaj jekhuno kanunesko arakhajpe. An godo gnd ĉhinavdini si fije savi diskriminacija po fundo e perutnimasko e nacionalnune minoritese.
2. E ĉenutna uĉiljinpe te ljen(anen), kaj si goda trubune, trubujimase napore vaŝ anglaljipte, ane sa umaljina e ekonomikane, socijalnune, politikane thaj kulturaĉe ĉuvdimase, pherde efektivune barabarimase maŝkar perutne e nacionalnune minoritese thaj godoljende save peren e butimase. An godo diĉhipte ka angljisavol hesapo katar e uladune ŝartore e perutnende e nacionalnune minoritende.
3. E napore ande phandine e paragrafosa 2. ni haĉardon aktosa e diskriminacijako.

Artikulo 5.

1. E ĉenutna uĉiljinpe te anglajisaren e ŝartore trubune vaŝ inĉardipte thaj barardipte kulturako e perutnende e nacionalnune minoritende thaj arakhajpe prekaltrubune elementengo ljende identitesko; goda va paĉapesko, ĉhibako, tradicijako thaj kulturaĉe kuŝtikopesko.
2. Bi zianĉako pe napore anglaljindine ano ramo pire buhljune politikako e integracijako, e ĉenutna ka inĉardon katar e politike ja praktike dogrone karing e asimilacija perutnendi e nacionalnune minoritendi turlus ljende kamimasko thaj arakhavindoj ljen katar e sarsavi akcija dogruni karing gasavi asimilacija.

Artikulo 6.

1. E ĉenutna ka ĉungaven oĉi tolerancijako thaj maŝkarkulturako dijalogo thaj ka anglalljol efikasune napore vaŝ anglaljipte e uĉiljimase paĉivaljimasko thaj ljin-dipekanesko thaj kupateĉerimasko maŝkar e sa manuŝa save ĉuvdisaren pe ljendi teritorija, bi samako pe ljengo etnikano, kulturako, ĉhibako ja paĉamasko identiteto, uladune ane umaljin e siĉopesi, kulturaĉi thaj medijendi.
2. E ĉenutna uĉiljinpe te anglalljen trubujimase napore arakhajmase e ĉenende ĉhutine darajmase ja diskriminacijaĉe, duŝmanlukose ja zorimase baŝo piro etnikano, kulturako, ĉhibako ja paĉajjimasko identiteto.

Artikulo 7.

E ĉenutna ka araĉen paĉivaljipte hakajengo sarsavone perutnesko e nacionalnune minoritese vaŝ mukljipte e nihŝabese ĉidimasko, mukljipte amaljimasko, mukljipte vaĉarimasko thaj mukljipte gndimasko, mincomasko thaj religijako.

Artikulo 8.

E denutna uđiljinpe kaj ćacune sarsavone perutnese e nacionalnune minoritese te den hakaj kaj mukljune sikavol piro paćape ja paćamase paćajmata thaj te fundosarol paćamase institucije, organizacije thaj ćidipena.

Artikulo 9.

1. E denutna uđiljinpe kaj ćacune kaj hakaj sarsavone perutnesko e nacionalnune minoritese po mukljipe sikavimasko astarol mukljipe paćamasko thaj ljimasko thaj dinimasko e informacijengo thaj idejengo, pe ćhib e minoritese, bi aćhavimasko katar e rig barederendi thaj bi samako pe hudutore. E denutna ka araćen, ano ramo pire juridikane sistemonde, kaj e perutne e nacionalnune minoritende siljen paşıpe e vastušejende e publikune informimasko bi diskriminacijako.
2. O paragrafi 1. ni aćhavol e denutnan te roden mukljaripe, bi diskriminacijako thaj po fundo e objektivune kriterijumengo vaš emitipe e radio thaj TV emisijengo ja putaripe kinematografijaće anglaljinutnengo (firmengo)
3. E denutna ni ka aćhaven nevljardi pe thaj labaripe e şampimase vastušejengo e publikune informimasko katar e rig perutnendi e nacionalnune minoritendi. Ane kanunese ramore vaš radio thaj televizijaće emisije, ka araćhol sode si god go- da şajune, a ljinđoj ane sama e paragrafore inćardimase 1, kaj e perutne e nacionalnune minoritende siljen şajipe te nevljaren thaj labaren pire vastuşeja e publikune informimase.
4. Ano ramo pire juridikane sistemonde, e denutna ka ljen(anen) adekvatune napore kaj e perutnende e nacionalnune minoritende loćaren paşıpe vastušejende e publikune informimase thaj ano resipe telalzurarimasko e tolerancijako thaj şajisar- dipe kulturnune pluralizmesko.

Artikulo 10.

1. E denutna uđiljinpe te ćacaven o hakaj sarsavone perutnesko e nacionalnune minoritese po labaripe, mukljune thaj bi aćhavimasko, pire ćhibako, privatune thaj publikune, mujalje thaj hramondune.
2. Ane umaljina save si tradicionalune ja ano baro đindo thanardine e perutnende e nacionalnune minoritende, sode gode perutne goda roden, thaj kana godo man- đipe si irisarune ćacune trubumase, e denutna ka ćeren te araćen sode goda si şajune, e şarte save ka ma şajisaren kaj e ćhib e minoritesi te labarelp e ane relacije maşkar gode perutne thaj organore direkcijaće.
3. E denutna uđiljinpe te garantin hakaj sarsavone perutnesko e nacionalnune minoritese te avol sigo đangljardo, pe ćhib savi ljol kan, katar e motivore phangljimase thaj katar e natura thaj motivore davimase turlus ljesto thaj te araćholpe pe godi ćhib, te si trubune, uzal bipoćinimasko maşutipe e nakhavutnesko.

Artikulo 11.

1. E ċenutna uđiljinpe te ćacaven o hakaj sarsavone perutnesko e nacionalnune minoritese te labarol piro anglaalav thaj alav (patronimore) pe ćhib e minoritese thaj hakaj pe ljengo akhardino ćacavipe pe modalitettore ćhinade an ljengo juridikano sistemi.
2. E ċenutna uđiljinpe te ćacaven o hakaj sarsavone perutnesko e nacionalnune minoritese kaj pe thana dićhine vaš publikipe sikavol e perša, telalhramomata thaj aver informacije e privatune karakterese hramosarde pe ljesi dejikani ćhib.
3. Ane umaljina tradicionalnune thanarde bare đindesa e manušengo save peren e nacionalnune minoritese, e ċenutna ka ćeren, ano ramo pire juridikane sistemonde, phandindoj, kaj si goda kamune, kontraktisaren e avere raštrenca, a ljindoj ane sama pire uladune šarte, kaj e tradicionalnune lokalnune akharipena, alava e dromende thaj aver tipografikane perša trubune e publikimase aven hramosarde thaj sikade pe lokalnuni ćhib kana si trubuno mandipe vaš gasave perša.

Artikulo 12.

1. E ċenutna ka, kaj si kamune, te anglaljen napore ane umaljin e sićopesi thaj ro-dinimatendi ano resipe đanimasko katar e kultura, istorija, ćhib thaj paćape pire nacionalnune minoritende thaj butimase.
2. Godoljesa phandune e ċenutna ka, maškar aver, araćen trubumase šajjimata vaš sikavipe e sikavnengo thaj pašipe e ljiljende thaj te loćaren o azbipe maškar e si-kamne thaj sikavne e savone khetanengo.
3. E ċenutna uđiljinpe te anglaljisaren barabarune šajjimata pašimase e sićopese pe sa e nivelore vaš perutne e nacionalnune minoritende.

Artikulo 13.

1. Ano ramo sistemasko e sićopesko, e ċenutna ka ćacaven hakaj e perutnende nacionalnune minoritende po fundope thaj angljipe pire privatune institucijengo vaš sićope thaj sikavipe.
2. Ćeripe gode hakajesko ni crdol nisavo finansijako uđiljipe vaš e ċenutna.

Artikulo 14.

1. E ċenutna uđiljinpe te ćacaven o hakaj sarsavone perutnesko e nacionalnune minoritese te sićol piri ćhib e minoritesi.
2. Ane umaljina save si tradicionalnune ja ano majbaro đindo thanardine e perutnenca e nacionalnune minoritende, te si trubune mandimata, e ċenutna ka ćeren te ara-ćen, sode god goda si šajune thaj ano ramo pire sićimase sistemonde, kaj e perutne gode minoritende, siljen trubune šajjimata te aven ljen sikavipe pe dejikani ćhib ja pherdino sikavipe pe godi ćhib.

3. O paragrafi 2. akalje artikulosko ka nakhavdol bi zianako po sikavipe e akhardine čhibako ja sikavimasko pe godi čhib.

Artikulo 15.

E denutna ka čeren prekaltrubune šarte vaš efikasuno ljipe e perutnengo e nacionalnune minoritengo ane kulturako, amaljikano thaj ekonomikano đuvdipe thaj publikune buća, uladune godola save si ljenca phandine.

Artikulo 16.

E denutna ka ačhaven katar e napore save paruvisaren relacija e thanutnendi ane umaljina thanarde perutnenca e nacionalnune minoritende a siljen vaš resipe tanđarimasko e hakajengo thaj mekljipengo save ikljen andar e čikatimata inćarde an kaj ramosi konvencija.

Artikulo 17.

1. E denutna uđiljinpe te na ačhaven o hakaj e perutnende e nacionalnune minoritengo te fundosaren thaj inćaren mukljune thaj nihšabese azbimate prekal o huduti e denenca save kanune bešen ane aver raštre, uladune godoljenca savenca siljen khetano etnikano, kulturako, čhibako ja paćamasko identiteto ja khetano kulturako kuštikope.
2. E denutna uđiljinpe te na phađen o hakaj e perutnende e nacionalnune minoritengo te ljen ljipe ane bući e bithagarune organizacijengo, sar po nacionalnuno geja vi po maškarthemutno plano.

Artikulo 18.

1. E denutna kontraktutna ka aračhen te phanden, kaj si trubune, bilateralune thaj multilateralune ljindipekana e avere raštrenca, uladune e pašunenca, bašo siguripe arakhajmasko e perutnengo e nacionalnune minoritengo save si ano phućepe.
2. Kaj si goda trubune e denutna ka anglaljen napore vaš zuraripe prekalhudutese kupatečerimasko.

Artikulo 19.

E denutna uđiljinpe te paćivaljin thaj te nakhaven e čikatimata sainćarde an kaja ramesi konvencija thaj kaj si trubune, čhuton numa godola tanđarimata, restrikcije ja činavdimata činadine maškarthemutne juridikane instrumentenca uladune Konvencijasa katar o arakhajpe e manušikane hakajengo thaj fundune mukljipengo, ano napi an savo si katar o mandaipe vaš hakaja thaj mukljipena save ikljen andar e ljiparde čikatimata.

O kotor III.

Artikulo 20.

Ano éripe hakajengo thaj mukljipengo save ikljen andar e éikatimata sainárdar an kaj ramesi konvencija, sarsavo perutno e nacionalnune minoritesko ka pačivaljisarol o nacionalnuno kanunidinipe thaj e hakaja averende, uladune e perutnende majbutune ja aver nacionalnune minoritende.

Artikulo 21.

Khanči andar kaja ramosi konvencija ni ka nakhavdol geja kaj šajil te mandail hakaj po anglaljindipe bučengo ja éripese kotorengo turlusune fundune éikatende e maš-karthemutne hakajesko, a uladune e biumblavde barabarimasko, teritorijalnune integritese thaj politikače biumblavdimase e raštrenge.

Artikulo 22.

Khanči an kaja ramosi konvencija ni ka nakhavdol sar tandaripe ja činavdipe fije save-se manuše hakajesko ja fundune mukljipengo save šajin te aven arakhadine kanune-na fije save rigače đenutnako ja khajekh avere ljindipekanesa savi telalhramosarda.

Artikulo 23.

E hakaja thaj e mukljimata save inkljen andar e éikatimata sainárdar an kaja ramosi konvencija an godo napi an savo si vastušej trubune paragrafesko ane Konvencija vaš arakhape e manušikane hakajengo thaj fundune mukljimatengo ja ane protokolare save si lasa, ka inárdolpe kaj si ano phandipe ljende paragrafenca.

O kotor IV.

Artikulo 24.

1. O Komiteti e ministrenge e Konsiljese Evropako ka vardil sar e đenutna nakhaven kaja ramosi konvencija.
2. E đenutna save naj đenutna e Konsiljese Evropako ka ljen ljipe ane mehanizmore lače nakhavimase telal e šartore save ka činavdon.

Artikulo 25.

1. Ano činado vakti katar jekh berš đive katar o nakhavdipe kal ramosi konvencija pe zor ane relacija pe đenutna, voj ka bičhaljol e Generalno sekretarese e Konsiljese Evropako pherdi informacija katar e kanunesedinimata thaj aver napore

anglaljindine ano resipe nakhavdimasko e čikatengo čhinadune an kaj ramosi konvencija.

2. Pala goda, sarsavi đenutni ka bičhaljol e Generalno sekretarese periodikane thaj kana god o Komiteti e ministrengo goda rodol, majinčune informacije katar o mandaipe vaš nakhavdipe kal ramosi konvencijako.
3. O Generalno sekretari ka bičhaljol e Komitetese ministrengo informacije bičhalde telal e paragrafore kal artikuloše.

Artikulo 26.

1. Ano suro notimasko e adekvatnimasko e napongo anglaljindine katar e rig e đenutnandi bašo realizipe e čikatengo čhinadune an kaj ramosi konvencija, e Komitetese ministrunde ka mažutil o Phurederipedinutno komiteti, kase đene ka aven pinđarde ekspertore ane umaljin arakhajmasi e nacionalnune minoritendi.
2. Formiripe e Phurederipesedinutnese komitetesko thaj ljesko bučarutnari ka činaval o Komiteti e ministrengo ano činado vakti katar jekh berš đive katar o nakhavdipe pe zor kal ramosi konvencijako.

O kotor V.

Artikulo 27.

Kaja ramosi konvencija putardi si vaš telalhramope vaš sa e raštre đenutna e Konsiljese Evropako. Đi ko đive kana e Konvencija nakhavdol pe zor, putardi si vaš telalhramope vi sa e aver raštrende save akharol o Komiteti e ministrengo. Voj perol ratifikacijače, ačhimasko pe goda ja čačavdimasko. E instrumentore katar e ratifikacija, ačhimasko pe goda ja čačavdimasko deponinpe ko Generalno sekretari e Konsiljese Evropako.

Artikulo 28.

1. Kaja ramosi konvencija načol pe zor angluno đive ano čhon po ikljipe katar e trin čhona katar o đive kana dešduj raštre đenutna e Konsiljese e Evropako mothon ačhipe pe goda kaj te uđiljinpe konvencijasa ano phandipe paragrafengo e artikuloše 27.
2. Ano dičhipe e raštrako đenutni savi pala goda mothol gatipe kaj lasa te uđiljilpe, e Ramosi konvencija načol pe zor angluno đive ano čhon palo ikljipe e periodesko katar e trin čhona katar o đive deponimasko e instrumentengo katar o ratifikipe, ačhipe pe goda ja čačavdipe.

Artikulo 29.

1. Palo nakhlipe pe zor kal ramosse konvencijako thaj palo phurederipe e raštrenge denutna, o Komiteti ministrenge e Konsiljese Evropako šajil te akharol po čhutipe ane Konvencija, majbutune činadunasa(prasavutnasa) phandune e artikulosi 20. d. Statutosko e Evropako sarsavi raštra nađenutni e Konsiljese Evropako, savi vi te si akhardini te telalhramol, phandune e paragrafenca e artikuloše 27, vađe goda ni čerda thaj sarsavi aver raštra nađenutni.
2. Ano phandipe pe sarsavi raštra savi pašol, e Ramosi konvencija načhol pe zor angluno dive ano čhon savo avol po iklipe e periodesko katar e trin čhona depnimase e instrumentengo katar o čhutipe ko Generalno sekretari e Konsiljese Evropako.

Artikulo 30.

1. Sarsavi raštra šajil ano vakti e telalhramomasko ja ano suro deponimasko e instrumentengo katar e ratifikacija, ačhimasko pe goda, čacavdimasko ja čhutipe, te činavol e teritorija ja teritorije vaš kase si e maškarmutne relacije uđiljime pe save nakhavdol kaja ramosi konvencija.
2. Sarsavi raštra šajil an fije savo aver vakti, deklaratas bičhaldi e Generalno sekretarese e Konsiljese Evropako te buhljarol o nakhavipe kal ramosse konvencijako pe khajekh aver teritorija ljipardi ane deklarata. Ane relacija pe godi teritorija e Ramosi konvencija ka načhol pe zor angluno dive ano čhon palo iklipe e periodesko katar e trin čhona katar o dive e ljindimasko gode deklaratako katar e rig e Generalno sekretaresi.
3. Sarsavi deklarata dindi po anglagoda paragrafi šajilpe, ane relacija pe teritorija činavdini ane deklarata, te crdolpe notifikacijasa e Generalune sekretarese. O crdipe nakhavdol pe zor angluno dive ano čhon palo iklipe e periodesko katar e trin čhona katar o dive e ljindimasko gode notifikacijako katar e rig e Generalno sekretaresi.

Artikulo 31.

1. Sarsavi denutni šaj te činavol kaja ramosi konvencija an sarsavo vakti dromal notifikacijako e Generalno sekretarese e Konsiljese Evropako.
2. Godo činavipe načhol pe zor angluno dive ano čhon savo avol po iklipe e periodesko katar e šov čhon katar o dive e ljindimasko e notifikacijako katar e rig e Generalno sekretaresi.

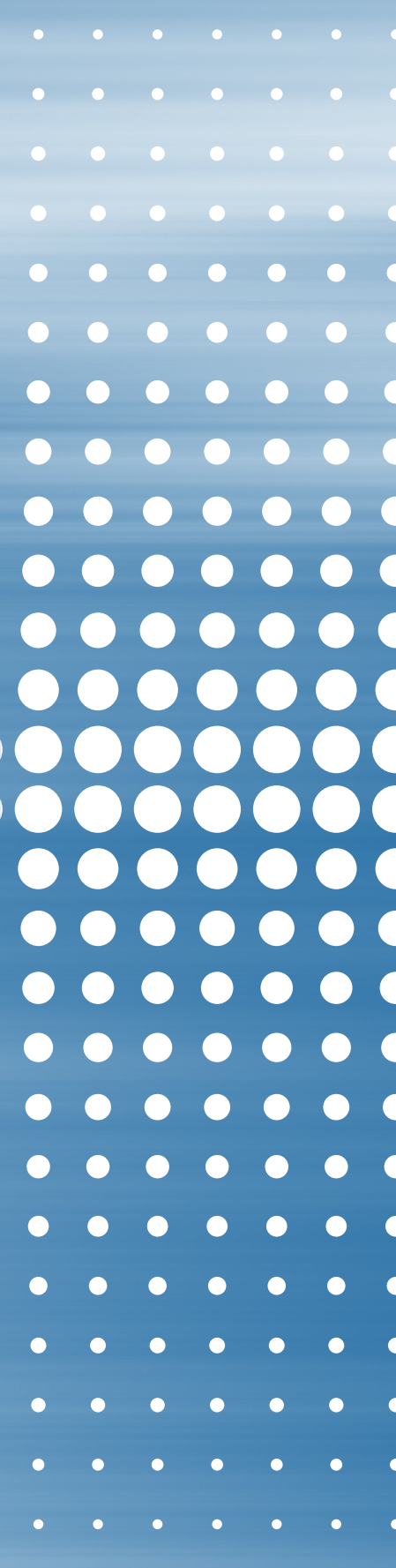
Artikulo 32.

O Generalno sekretari e Konsiljese Evropako ka đangljarol e raštre denutna e Konsiljese, e avera phuva telalhramosarutna, thaj sarsavi raštra savi pašilji kal ramosse konvencijače, katar o:

- a) sarsavo telalhramope;
- b) deponovipe e krisose instrumentosko katar e ratifikacija, ačhipe pe goda, ćaćavdipe ja pašipe(čhutipe);
- c) sarsavone datumose e nakhavdimasko kal ramosse konvencijako pe zor phandune e artikulenca 28, 29. thaj 30;
- d) sarsavo aver akti, đangljjarimasko ja hramomasko pinđaripe ano phandipe kal ramosse konvencijasa.

Ćaćavindoj o anglaluno, telje e telalhramosarde, trubune vaš goda pherdozurarde, telalhramosarde kaja ramosi konvencija.

Ćerdino ano Strasbourg-o, kal 1. divese e februariesko 1995. berše, pe angljikani thaj francikani, geja kaj solduj tekstore si autentikane an jekh egzemplari savo deponilpe ane arhive e Konsiljese Evropako. O Generalno sekretari e Konsiljese Evropako ka bičhaljol e ćaćavdime kopije sarsavone raštraće đenutni e Konsiljese Evropako thaj sarsavone raštraće akhardini te telalhramol kaj ramosi konvencija ja te pašol laće.

MNE

**EVROPSKA POVELJA O REGIONALNIM I
MANJINSKIM JEZICIMA**

ENG

**EUROPEAN CHARTER FOR REGIONAL OR MINORITY
LANGUAGES**

AL

**KARTA EVROPIANE PËR GJUHËT RAJONALE OSE
MINORITARE**

ROM

**E EVROPAÇI POVELJA KATAR E REGIONALNUNE JA
MINORITENDE ÇHIBA**

EVROPSKA POVELJA O REGIONALNIM ILI MANJINSKIM JEZICIMA

PREAMBULA

Države članice Savjeta Evrope,

Smatrajući da je cilj Savjeta Evrope postizanje većeg jedinstva između njegovih članica, posebno u cilju obezbjeđenja i ostvarivanja ideala i načela koji čine njihovo zajedničko nasljeđe;

Smatrajući da je zaštita istorijskih regionalnih i manjinskih jezika u Evropi, od kojih su neki u opasnosti od mogućeg nestanka, nešto što doprinosi održanju i razvoju kulturnog bogatstva i tradicije Evrope;

Smatrajući da je pravo na upotrebu regionalnih i manjinskih jezika u privatnom i javnom životu neotuđivo pravo koje je u saglasnosti sa načelima Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i u skladu sa duhom Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda Savjeta Evrope;

Imajući na umu posao koji je obavljen u okviru KEBS, a posebno Helsinški završni akt iz 1975. godine i dokumenta sastanka u Kopenhagenu 1990. godine;

Naglašavajući vrijednost interkulturalizma i multilingvalizma i smatrajući da je zaštita i unapređenje regionalnih i manjinskih jezika nešto što ne treba da bude smetnja zvaničnim jezicima i potrebi da se oni poznaju;

Shvativši da je zaštita i unapređenje manjinskih jezika u različitim zemljama i regionima Evrope važan doprinos u izgradnji Evrope koja bi se zasnivala na načelima demokratije i kulturne raznovrsnosti unutar okvira nacionalnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta;

Uzimajući u obzir posebne uslove i istorijske tradicije u različitim regionima evropskih država,

Sporazumjele su se o sledećem:

Dio I

OPŠTE ODREDBE

Član 1.

Definicija

Za potrebe ove povelje:

- a. «regionalni ili manjinski jezici» su jezici koji:
 - (i) su tradicionalno u upotrebi na određenoj teritoriji jedne države od strane državljana te države koji čine brojčano manju grupu od ostatka stanovništva te države i koji su
 - (ii) različiti od zvaničnog jezika te države, što ne uključuje dijalekte zvaničnog jezika te države ili jezike radnika migranata;
- b. “teritorija u kojoj su regionalni ili manjinski jezici u upotrebi” označava geografsku oblast u kojoj su pomenuti jezici sredstvo izražavanja određenog broja ljudi, čime se opravdavaju različite mjere zaštite i unapređenja predviđene ovom poveljom;
- c. “neteritorijalni jezici” su oni jezici koje koriste državljani države članice koji se razlikuju od jezika koji su u upotrebi kod ostalog stanovništva države ali koji, iako se tradicionalno koriste na teritoriji te države, ne mogu da budu poistovjećeni sa nekom njenom konkretnom teritorijom.

Član 2.

Obaveze

1. Svaka država preuzima obavezu da primjeni odredbe drugog dijela na sve regionalne ili manjinske jezike koji se govore na njenoj teritoriji i koji su u skladu sa definicijom sadržanom u članu 1.
2. Po pitanju svakog od jezika koji je preciziran u vrijeme ratifikacije, prihvatanja ili odobravanja u skladu sa članom 3, svaka država članica preuzima obavezu da primjeni najmanje 35 stavova i podstavova odabranih među odredbama trećeg dijela Povelje, uključujući najmanje tri koji treba da budu odabrani u članovima 8. i 12. i po jedan iz članova 9, 18, 11. i 13.

Član 3.

Praktični aranžmani

1. Svaka država ugovornica će u svom instrumentu ratifikacije, prihvatanja ili odobravanja ove povelje precizirati svaki od regionalnih ili manjinskih jezika ili zvanični jezik koji je manje u upotrebi na onoj teritoriji ili njenom dijelu za koje želi da obezbedi primenu odredaba odabranih u skladu sa drugim stavom člana 2.

2. Svaka država članica može u bilo kom trenutku dati na znanje generalnom sekretaru da prihvata obaveze koje proističu iz odredaba bilo kog paragrafa Povelje koji već nisu odabrani u njenom instrumentu ratifikacije, prihvatanja ili odobravanja, ili da će primijeniti stav 1. ovog člana na ostale regionalne ili manjinske jezike ili na ostale zvanične jezike koji se manje upotrebljavaju na njenoj teritoriji ili na jednom dijelu.
3. Obaveze o kojima govore prethodna dva stava smatraće se integralnim dijelom ratifikacije, prihvatanja ili odobravanja i imaće isto dejstvo od datuma notifikacije.

Član 4.

Postojeći režim zaštite

1. Ništa u ovoj povelji ne treba razumjeti kao ograničavanje ili derogiranje bilo kojih prava zajamčenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.
2. Odredbe ove povelje neće ni na koji način uticati na povoljniji tretman regionalnih ili manjinskih jezika ili na pravni režim osoba koje pripadaju manjinama koji može da postoji u nekoj od država članica ili koji je obezbijeđen odgovarajućim dvostranim ili višestranim sporazumom.

Član 5.

Postojeće obaveze

Ništa u ovoj povelji ne može se tumačiti da podrazumijeva pravo na upuštanje u kakvu aktivnost ili na vršenje kakve radnje koji su u suprotnosti sa ciljevima Povelje Ujedinjenih nacija ili drugim obavezama prema međunarodnom pravu, uključujući tu i načela suvereniteta i teritorijalnog integriteta država.

Član 6.

Informacije

Države članice preuzimaju obavezu da ispituju način na koji će vlasti, organizacije i osobe kojih se tiče sadržaj ove povelje biti informisane o svojim pravima i dužnostima ustanovljenim ovom poveljom.

Dio II

CILJEVI I NAČELA U SKLADU SA ČLANOM 2. STAV 1.

Član 7.

Ciljevi i načela

1. Po pitanju regionalnih ili manjinskih jezika, u okviru teritorija na kojima su ti jezici u upotrebi i u skladu sa situacijom svakog od tih jezika, države članice grade svoju politiku, zakonodavstvo i praksu na sljedećim ciljevima i načelima:
 - a. priznanje regionalnih ili manjinskih jezika kao izraz kulturnog bogatstva;
 - b. poštovanje geografske oblasti svakog regionalnog ili manjinskog jezika kako bi se obezbijedilo da postojeća ili nova upravna podjela ne predstavlja prepreku unapređenju regionalnog ili manjinskog jezika o kome se radi;
 - c. potreba za odlučnom akcijom kako bi se unaprijedili regionalni ili manjinski jezici i na taj način sačuvali;
 - d. stvaranje uslova za olakšanje i/ili ohrabrivanje upotrebe regionalnih ili manjinskih jezika u govoru i pisanju, u javnom i privatnom životu;
 - e. održavanje i razvijanje veza, u oblastima koje pokriva ova povelja, između grupa koje koriste regionalne ili manjinske jezike i ostalih grupa u državi koje upotrebljavaju jezik u identičnoj ili sličnoj formi, kao i uspostavljanje kulturnih odnosa sa ostalim grupama u državi koje koriste različite jezike;
 - f. donošenje odredaba putem kojih bi se na odgovarajući način i odgovarajućim sredstvima obezbijedilo proučavanje regionalnih ili manjinskih jezika na svim odgovarajućim stupnjevima;
 - g. olakšavanje da i oni koji ne govore regionalne ili manjinske jezike, a žive u oblasti gde se oni govore, mogu da ih nauče ukoliko to žele;
 - h. unapređenje proučavanja i istraživanja regionalnih ili manjinskih jezika na univerzitetima ili sličnim ustanovama;
 - i. unapređenje odgovarajućih oblika transnacionalne razmjene, u onim oblastima o kojima govori ova povelja, za regionalne ili manjinske jezike koji se koriste u identičnom ili sličnom obliku u dve ili više država.
2. Države članice preuzimaju obavezu da uklone, ako već to do sada nijesu učinile, bilo koje neopravdano ugrožavanje, isključivanje, ograničavanje ili nepovoljan tretman koji bi se odnosio na upotrebu regionalnog ili manjinskog jezika i koji bi imao cilj da obeshrabri ili dovede u pitanje njegovo održavanje i razvoj. Usvajanje posebnih mjera u korist regionalnih ili manjinskih jezika, koje bi imale za cilj unapređenje jednakosti između onih koji koriste ove jezike i ostatka stanovništva ili koje uzimaju u obzir njihove specifične uslove, ne može se smatrati aktom diskriminacije protiv onih koji koriste jezike koji su u većoj upotrebi od manjinskih.

3. Države članice preuzimaju obavezu da na odgovarajući način unaprijede međusobno razumijevanje između svih jezičkih grupa unutar zemlje i da tu posebno uključe poštovanje, razumijevanje i trpeljivost u odnosu na regionalne ili manjinske jezike u okviru procesa obrazovanja, kao i da ohrabre sredstva javnog informisanja da slijede isti cilj.
4. U određivanju svoje politike u odnosu na regionalne ili manjinske jezike, države članice uzimaju u obzir potrebe i želje onih grupa stanovništva koje koriste te jezike. Treba ih ohrabriti da ustanove, ukoliko je to neophodno, odgovarajuća tijela koja bi se bavila savjetovanjem vlasti o svim pitanjima koja se tiču regionalnih ili manjinskih jezika.
5. Države članice preuzimaju obavezu da, *mutatus mutandis*, primjene ista ova načela koja su nabrojana u stavovima 1. do 4. i na neteritorijalne jezike. Međutim, što se tiče ovih jezika, priroda i obim mjera koje treba preduzeti da bi se ostvarili efekti predviđeni ovom poveljom treba da budu određeni na elastičan način. imajući na umu potrebe i želje, kao i poštujući tradicije i karakteristike onih grupa koje te jezike koriste.

Dio III

MJERE ZA UNAPREĐENJE UPOTREBE REGIONALNIH ILI MANJINSKIH JEZIKA U JAVNOM ŽIVOTU U SKLADU SA OBAVEZAMA SADRŽANIM U ČLANU 2. STAV 2.

Član 8.

Obrazovanje

1. U pogledu obrazovanja države preuzimaju obavezu da na onoj teritoriji na kojoj su ovi jezici u upotrebi, u skladu sa situacijom svakog od ovih jezika, i bez ikakvih ometanja učenja zvaničnog jezika:
 - a. (i) omogućće predškolsko obrazovanje na odgovarajućem regionalnom ili manjinskom jeziku; ili
(ii) omogućće značajan deo predškolskog obrazovanja na odgovarajućem regionalnom ili manjinskom jeziku; ili
(iii) primene jednu od ovih mjera makar na one polaznike čije porodice tako nešto zahtijevaju a čiji se broj smatra dovoljnim; ili
(iv) ako javne vlasti nemaju direktnih ovlašćenja u oblasti predškolskog obrazovanja, da stimulišu ili ohrabre primjenu mjera koje su pomenute;
 - b. (i) omogućće osnovno obrazovanje na odgovarajućem regionalnom ili manjinskom jeziku; ili
(ii) obezbijede značajan dio osnovnog obrazovanja na odgovarajućem regionalnom ili manjinskom jeziku; ili

- (iii) obezbijede, u okviru osnovnog obrazovanja, da učenje odgovarajućeg regionalnog ili manjinskog jezika postane integralni deo nastavnog plana; ili
- (iv) primjene jednu od ove tri mjere makar na one polaznike čije porodice tako nešto zahtijevaju a čiji se broj smatra dovoljnim;
- c. (i) omoguće srednje obrazovanje na odgovarajućem regionalnom ili manjinskom jeziku; ili
- (ii) omoguće značajan dio srednjeg obrazovanja na odgovarajućem regionalnom ili manjinskom jeziku; ili
- (iii) obezbijede, u okviru srednjeg obrazovanja, uslove za učenje odgovarajućeg regionalnog ili manjinskog jezika u okviru nastavnog plana; ili
- (iv) primjene jednu od ovih mjera makar na one đake koji tako žele ili, ako je to primjenljivo, čije porodice tako žele i čiji se broj smatra dovoljnim;
- d. (i) omoguće tehničko ili specijalističko obrazovanje na odgovarajućim regionalnim ili manjinskim jezicima; ili
- (ii) omoguće značajan dio tehničkog obrazovanja na odgovarajućim regionalnim ili manjinskim jezicima; ili
- (iii) u okviru tehničkog ili specijalističkog obrazovanja stvore uslove za učenje odgovarajućeg regionalnog ili manjinskog jezika u okviru nastavnog plana; ili
- (iv) primjene jednu od ovih mjera makar prema onim đacima koji tako žele ili, ako je to primjenljivo, čije porodice tako žele u broju koji se smatra dovoljnim,
- e. (i) omoguće univerzitetsko ili drugo više obrazovanje na odgovarajućim regionalnim ili manjinskim jezicima; ili
- (ii) omoguće uslove za studiranje ovih jezika kao predmeta na univerzitetima ili višim školama; ili
- (iii) ukoliko se prema ulozi države koju ona ima u odnosu na visokoobrazovne institucije ne mogu primjeniti pomenuti podstavovi, da ohrabre ili dozvole mogućnost univerzitetskog ili drugog višeg obrazovanja na regionalnim ili manjinskim jezicima, ili da omoguće uslove za proučavanje ovih jezika na univerzitetima ili višim školama;
- f. (i) predvide obrazovanje odraslih putem stalnih kurseva koji bi bili održavani uglavnom ili u potpunosti na regionalnim ili manjinskim jezicima; ili
- (ii) ponude ove jezike kao predmet u okviru obrazovanja za odrasle; ili
- (iii) ako vlasti nemaju direktnog ovlašćenja u oblasti obrazovanja odraslih, da stimulišu ili ohrabre proučavanje tih jezika kao predmeta u okviru obrazovanja odraslih;
- g. načine aranžmane koji bi obezbijedili učenje istorije i kulture koja se tiče regionalnih ili manjinskih jezika;
- h. obezbijede osnovno i kasnije osposobljavanje nastavnika potrebnih da primjene odredbe sadržane u tačkama a) do g) ovog stava a koje su prihvatile;

- i. uspostave nadzorno tijelo ili tijela koja bi bila odgovorna za nadgledanje mjera koje su preuzete i napretka koji je ostvaren u proučavanju regionalnih ili manjinskih jezika, kao i za pisanje periodičnih izvještaja sopstvenih nalaza koji bi bili objavljivani.
2. Što se tiče obrazovanja na teritorijama van oblasti u kojima su regionalni ili manjinski jezici tradicionalno u upotrebi, strane preuzimaju obavezu, ako broj onih koji govore te jezike tako nešto opravdava, da odobre, ohrabre ili omoguće učenje na regionalnim ili manjinskim jezicima na svakom od odgovarajućih stupnjeva obrazovanja.

Član 9.

Sudska ovlašćenja

1. Zemlje članice se obavezuju, u odnosu na one sudske oblasti u kojima broj stanovnika koji upotrebljavaju regionalne ili manjinske jezike opravdava dolje pomenute mjere, u skladu sa situacijom sa svakim od ovih jezika i pod uslovom da sudija ne smatra da upotreba olakšica predviđenih ovim članom može da ometa valjano sprovođenje postupka:
 - a. u krivičnom postupku:
 - (i) da obezbijede da sudovi, na zahtjev jedne od strana, sprovedu postupak na regionalnom ili manjinskom jeziku; i/ili
 - (ii) da okrivljenom garantuju pravo da upotrebljava sopstveni regionalni ili manjinski jezik; i/ili
 - (iii) da obezbijede da zahtjev i dokaz, bez obzira na to da li je u pisanoj ili usmenoj formi, ne bude smatran neprihvatljivim samo zbog toga što je formulisana na regionalnom ili manjinskom jeziku; i/ili
 - (iv) da izdaju, na odgovarajući zahtev, dokumente koji se tiču pravnog postupka na odgovarajućem regionalnom ili manjinskom jeziku, ako je to neophodno, korišćenjem odgovarajućih prevodilaca koji ne bi izazivali nikakve dodatne troškove zainteresovanim osobama;
 - b. u građanskim parnicama:
 - (i) da obezbijede da sudovi, na zahtjev jedne od strana, sprovedu postupak na regionalnom ili manjinskom jeziku; i/ili
 - (ii) da dopuste, kad god stranka treba da se pojavi lično pred sudom, da može da koristi sopstveni regionalni ili manjinski jezik bez ikakvih dodatnih troškova; i/ili
 - (iii) da dopuste izdavanje dokumenata i dokaza na regionalnim ili manjinskim jezicima, ukoliko je to neophodno, korišćenjem odgovarajućih prevodilaca;
 - c. u postupcima pred sudovima koji se tiču upravnih stvari:
 - (i) da obezbijede da sudovi, na zahtjev jedne od strana, vode postupak na regionalnom ili manjinskom jeziku; i/ili

- (ii) da dopuste, kad god stranka treba lično da se pojavi pred sudom, da može da koristi sopstveni regionalni ili manjinski jezik bez ikakvih dodatnih troškova; i/ili
 - (iii) da dopuste izdavanje dokumenata i dokaza na odgovarajućim regionalnim ili manjinskim jezicima, ako je to neophodno, uz upotrebu odgovarajućih prevodilaca;
 - d. da preduzmu mjere kako bi obezbijedile da primjena pomenutih podstava-va i bilo koje neophodno korišćenje prevodilaca ne izaziva dodatne troškove zainteresovanim licima.
2. Države članice se obavezuju:
- a. da ne dovode u pitanje valjanost pravnih dokumenata samo zbog toga što su donijeti na regionalnom ili manjinskom jeziku; ili
 - b. da ne dovode u pitanje valjanost pravnih dokumenata koji su donijeti u okviru države samo zbog toga što su načinjeni na regionalnom ili manjinskom je- ziku, ili da obezbede da se oni mogu upotrijebiti protiv zainteresovanih trećih lica, koja inače ne koriste ove jezike, pod uslovom da im je sadržaj ovih do- kumenata stavljen na uvid od strane osoba koje se na njega pozivaju; ili
 - c. da ne poriču valjanost pravnih dokumenata donijetih između različitih strana samo zbog toga što su načinjeni na regionalnom ili manjinskom jeziku.
3. Zemlje članice preuzimaju obavezu da se na regionalnim ili manjinskim jezicima nađu najznačajniji nacionalni zakonodavni tekstovi, a posebno oni koji se tiču lica koja koriste ove jezike, osim ako oni do njih nisu došli na neki drugi način.

Član 10.

Upravne vlasti i javne službe

1. U okviru administrativnih oblasti države, u kojima broj njenih stanovnika koji koristi regionalne ili manjinske jezike opravdava mjere koje su navedene u ovom članu, u skladu sa situacijom sa svakim od tih jezika, države članice, koliko je to god razumno moguće, preuzimaju sljedeće obaveze:
- a. (i) da obezbijede da upravne vlasti koriste regionalne ili manjinske jezike; i
 - (ii) da obezbijede da njihovi službenici u kontaktima sa građanstvom upotre- bljavaju regionalne ili manjinske jezike u odnosu prema licima koja ih koriste, ili
 - (iii) da obezbijede da oni koji koriste regionalne ili manjinske jezike mogu da podnesu usmene ili pismene predstavke i dobiju odgovor na ovim jezicima; ili
 - (iv) da obezbijede da oni koji koriste regionalne ili manjinske jezike mogu da podnose usmene ili pismene predstavke na ovim jezicima; ili
 - (v) da obezbijede da oni koji koriste regionalne ili manjinske jezike mogu pu- novažno da podnose dokumente na ovim jezicima;

- b. da se učini dostupnim upotreba upravnih tekstova i obrazaca za stanovništvo koje koristi regionalne ili manjinske jezike na tim jezicima ili da se osiguraju dvojezične verzije;
 - c. da se omogući upravnim vlastima da izrađuju nacрте dokumenata na regionalnim ili manjinskim jezicima.
- 2. Po pitanju lokalnih i regionalnih vlasti na čijoj teritoriji određeni broj stanovnika koristi regionalne ili manjinske jezike a da je taj broj takav da opravdava dolje pomenute mjere, države članice preuzimaju obavezu da odobre ili ohrabre:
 - a. upotrebu regionalnih ili manjinskih jezika u okviru finansiranja regionalnih ili lokalnih vlasti;
 - b. mogućnost za one koji koriste regionalne ili manjinske jezike da podnesu pismene ili usmene predstavke na tim jezicima;
 - c. da regionalne vlasti objavljuju svoja zvanična dokumenta na odgovarajućim regionalnim ili manjinskim jezicima;
 - d. da lokalne vlasti objavljuju svoj zvanični dokument na odgovarajućim regionalnim ili manjinskim jezicima;
 - e. upotrebu manjinskih i regionalnih jezika u raspravama u lokalnim parlamentima, pri čemu se, međutim, ne isključuje upotreba zvaničnog jezika države;
 - f. upotrebu regionalnih ili manjinskih jezika u lokalnim skupštinama, bez zane-marivanja upotrebe zvaničnog jezika države;
 - g. upotrebu, ako je neophodno zajedno sa imenom na zvaničnom jeziku države, tradicionalnih oblika imena mjesta na regionalnim ili manjinskim jezicima.
- 3. Što se tiče javnih službi koje obezbijeduju upravne vlasti ili lica koja djeluju u njihovo ime, države članice preduzimaju, u okviru teritorije na kojoj se regionalni ili manjinski jezici koriste, u saglasnosti sa situacijom svakog jezika i koliko je to razumno moguće:
 - a. da obezbijede da će se regionalni ili manjinski jezici koristiti u javnim službama; ili
 - b. da omoguće onima koji koriste regionalne ili manjinske jezike da podnesu zahtjev i dobiju odgovor na svom jeziku; ili
 - c. da omoguće onima koji koriste regionalne ili manjinske jezike da podnesu zahtjev na ovim jezicima.
- 4. U namjeri da se ostvare odredbe sadržane u stavovima 1, 2. i 3. države članice preuzimaju jednu ili više od sljedećih obaveza:
 - a. prevođenje i tumačenje kada je to potrebno;
 - b. angažovanje ili, ukoliko je neophodno, osposobljavanje službenika i ostalih zaposlenih u okviru javnih službi;
 - c. udovoljavanje, koliko je to moguće, zahtjevima zaposlenih u javnim službama koji poznaju neki regionalni ili manjinski jezik da budu angažovani na teritorijama na kojima se ovi jezici koriste.

5. Države članice preuzimaju obavezu da dopuste upotrebu i usvajanje porodičnih imena na regionalnim ili manjinskim jezicima, na zahtjev onih koji su zainteresovani.

Član 11.

Sredstva javnog informisanja

1. Države članice preuzimaju obavezu da za one koji koriste regionalne ili manjinske jezike na teritoriji na kojoj se ovi jezici govore, u skladu sa situacijom svakog od jezika, do stepena do kojeg javne vlasti, direktno ili indirektno, imaju nadležnost, moć ili igraju odgovarajuću ulogu u ovoj oblasti, i poštujući princip nezavisnosti i autonomnosti sredstava javnog informisanja:
 - a. u smislu u kom radio i televizija ostvaruju ulogu javne službe:
 - (i) obezbijede stvaranje makar jedne radio stanice i jednog televizijskog kanala na regionalnim ili manjinskim jezicima; ili
 - (ii) ohrabre ili olakšaju stvaranje makar jedne radio stanice ili jednog televizijskog kanala na regionalnim ili manjinskim jezicima; ili
 - (iii) omoguće odgovarajuće odredbe zahvaljujući kojima bi prikazivači programa ponudili sadržaje na regionalnim ili manjinskim jezicima;
 - b. (i) ohrabre ili olakšaju stvaranje barem jedne radio stanice na regionalnim ili manjinskim jezicima; ili
 - (ii) ohrabre ili olakšaju redovno emitovanje radio programa na regionalnim ili manjinskim jezicima;
 - c. (i) ohrabre ili olakšaju stvaranje barem jednog televizijskog kanala na regionalnim ili manjinskim jezicima; ili
 - (ii) ohrabre ili olakšaju redovno emitovanje televizijskog programa na regionalnim ili manjinskim jezicima;
 - d. ohrabre ili olakšaju proizvodnju i distribuciju audio ili audiovizuelnih radova na regionalnim ili manjinskim jezicima;
 - e. (i) ohrabre ili olakšaju stvaranje i očuvanje makar jednih novina na regionalnim ili manjinskim jezicima; ili
 - (ii) ohrabre ili olakšaju redovno objavljivanje novinskih članaka na regionalnim ili manjinskim jezicima;
 - f. (i) pokriju dodatne troškove onih sredstava javnog informisanja koji koriste regionalne ili manjinske jezike u slučajevima kada zakon i inače omogućava finansijsku pomoć sredstvima javnog informisanja; ili
 - (ii) primjene postojeće mjere finansijske podrške i na audiovizuelnu produkciju na regionalnim ili manjinskim jezicima;
 - g. pomognu obrazovanje novinara i ostalih zaposlenih u sredstvima javnog informisanja koja koriste regionalne ili manjinske jezike.

2. Države članice preuzimaju obavezu da garantuju slobodu direktnog prijema radio i televizijskog programa iz susjednih zemalja, na jeziku koji je isti ili sličan regionalnom ili manjinskom jeziku, kao i da se ne suprotstavljaju reemitovanju radio i televizijskih programa iz susjednih zemalja na ovom jeziku. Oni se, pored toga, zalažu da osiguraju da se neće postavljati nikakva ograničenja pravu na slobodu izražavanja i slobodnu cirkulaciju informacija u okviru pisane štampe na jeziku koji je isti ili sličan regionalnom ili manjinskom jeziku. Uživane ovih sloboda, pošto sobom nosi odgovarajuće dužnosti i odgovornosti, može da bude podvrgnuto takvim formalnostima, uslovljavanjima, ograničavanjima ili kaznama koje su propisane zakonom i koje su nužne u demokratskom društvu, u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja i morala, radi zaštite ugleda ili radi zaštite informacija koje su primljene u poverenju, ili za održavanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva.
3. Države članice preuzimaju obavezu da obezbijede da interesi korisnika regionalnih ili manjinskih jezika budu predstavljeni i uzeti u obzir tako što se mogu stvarati odgovarajuća tijela koja bi bila u skladu sa zakonom i odgovornostima koje postoje kada se garantuje sloboda i pluralizam medija.

Član 12.

Kulturne aktivnosti i pogodnosti

1. Što se tiče kulturnih aktivnosti i olakšica, posebno biblioteka, videoteka, kulturnih centara, muzeja, arhiva, akademija, pozorišta ili bioskopa, kao i literarnih radova ili filmske produkcije, različitih oblika kulturnog izražavanja, festivala i kulturne industrije, uključujući i upotrebu novih tehnologija, države članice preuzimaju obavezu da unutar teritorije na kojoj se ovi jezici koriste, i do stepena do kog su javne vlasti za to nadležne, imaju ovlašćenja ili igraju odgovarajuću ulogu:
 - a. da ohrabre vidove izražavanja i inicijative specifične za regionalne ili manjinske jezike i da omoguće različite načine pristupa umjetničkim djelima proizvedenim na ovim jezicima;
 - b. da podstaknu različita sredstva putem kojih bi djela sačinjena na regionalnim ili manjinskim jezicima postala dostupna, pomaganjem i razvitkom prevođenja, nadsinhronizacije i titlovanih prevoda;
 - c. da unaprijede pristup regionalnih ili manjinskih jezika radovima proizvedenim na drugim jezicima, razvojem prevoda, nadsinhronizacije i titlovanih prevoda;
 - d. da obezbijede da tijela koja su odgovorna za organizovanje ili pružanje podrške različitim kulturnim aktivnostima omoguće odgovarajuće doprinose za uključivanje znanja i upotrebe regionalnih ili manjinskih jezika i kultura u sve one poduhvate koje oni pokreću, ili za koje obezbjeđuju finansijsku podršku;
 - e. da unaprijede mjere putem kojih bi se obezbijedilo da tijela odgovorna za organizovanje i podršku kulturnim aktivnostima imaju na svom raspolaganju

- saradnike koji dobro poznaju regionalne ili manjinske jezike, kao i jezike kojima govori ostatak stanovništva;
- f. da ohrabre direktno učešće predstavnika onih koji koriste odgovarajuće regionalne ili manjinske jezike u obezbjeđivanju uslova i planiranju kulturnih djelatnosti;
 - g. da ohrabre i/ili olakšaju stvaranje jednog ili više tijela koja bi bila odgovorna za prikupljanje i čuvanje kopija i predstavljanje ili objavljivanje radova proizvedenih na regionalnom ili manjinskom jeziku;
 - h. ukoliko je neophodno, da stvore i/ili unaprijede aktivnosti koje bi imale za cilj finansiranje prevoda ili istraživanja različitih jezičkih termina, posebno imajući na umu održavanje i razvoj odgovarajućih upravnih, komercijalnih, ekonomskih, društvenih, tehničkih ili pravnih termina na svakom od regionalnih ili manjinskih jezika.
2. Što se tiče teritorija različitih od onih na kojima su regionalni ili manjinski jezici tradicionalno u upotrebi, države preduzimaju, ukoliko broj njihovih korisnika to opravdava, da odobre, ohrabre i/ili omoguće odgovarajuće kulturne aktivnosti i olakšice u skladu sa prethodnim stavom.
 3. Države članice preuzimaju obavezu da sačine odgovarajuće odredbe prilikom kreiranja sopstvene kulturne politike van granica, u koje bi uključili regionalne ili manjinske jezike i kulture koje oni odslikavaju.

Član 13.

Ekonomski i društveni život

1. Što se tiče ekonomskih i društvenih aktivnosti, države preuzimaju obaveze da na teritoriji čitave zemlje:
 - a. eliminišu iz zakonodavstva sve odredbe koje zabranjuju ili ograničavaju, bez dovoljno opravdanih razloga, upotrebu regionalnih ili manjinskih jezika u dokumentima koji se tiču ekonomskog ili društvenog života, posebno u ugovorima o zapošljavanju ili u tehničkim dokumentima, kao što su uputstva za upotrebu određenih proizvoda i instalacija;
 - b. zabrane uključivanje u interne pravne akte kompanija i u privatne dokumente bilo kakvih odredaba koje bi onemogućavale ili ograničavale upotrebu regionalnih ili manjinskih jezika, barem između korisnika ovih jezika;
 - c. da se suprotstave praksi koja ima za cilj da obeshrabri upotrebu regionalnih ili manjinskih jezika u vezi sa ekonomskim i društvenim aktivnostima;
 - d. olakšaju ili ohrabre upotrebu regionalnih ili manjinskih jezika i nekim drugim sredstvima osim onih koja su već pomenuta u ovom članu.
2. Što se tiče ekonomskih i društvenih aktivnosti, države preuzimaju obavezu da, u onom obimu u kome su vlasti nadležne, na teritoriji na kojoj su regionalni ili manjinski jezici u upotrebi i u mjeri u kojoj je to moguće:

- a. uključuje u njihove finansijske ili bankarske odredbe pravila koja bi omogućila, na način koji je u skladu sa komercijalnom praksom, upotrebu regionalnih ili manjinskih jezika prilikom korišćenja različitih sredstava plaćanja (čekovi i drugo) ili drugih finansijskih dokumenata ili, gde je to moguće, da obezbijede primenu takvih pravila;
- b. u ekonomskom i društvenom sektoru koji je pod njihovom kontrolom (javni sektor) organizuju aktivnosti da unaprijede upotrebu regionalnih ili manjinskih jezika;
- c. obezbijede da sve pogodnosti socijalnog osiguranja, kao što su bolnice, kuće za smještaj starih lica i slično, ponude takve mogućnosti smještaja i tretmana na njihovom jeziku onim osobama koje koriste regionalne ili manjinske jezike, a koje imaju potrebu za odgovarajućom njegom zbog narušenog zdravlja, starosti ili drugih razloga;
- d. obezbijede da sva važna upozorenja vezana za sigurnost i bezbjednost budu istaknuta na regionalnim ili manjinskim jezicima;
- e. urede da sve informacije koje pružaju nadležne javne vlasti, a koje se tiču prava potrošača, budu dostupne na regionalnim ili manjinskim jezicima.

Član 14.

Prekogranična razmena

Države članice preuzimaju obavezu:

- a. da primjene postojeće dvostrane ili višestranne aranžmane koji ih vezuju sa državama u kojima se isti jezik koristi u identičnoj ili sličnoj formi, ili, ako je neophodno, da traže da zaključe takve sporazume, na način koji bi unaprijedio kontakte između korisnika istog jezika u određenoj državi na polju kulture, obrazovanja, informacija, osposobljavanja i trajnog obrazovanja;
- b. u korist regionalnih ili manjinskih jezika, da olakšaju ili unaprijede saradnju između dvije strane granice, a posebno između regionalnih ili lokalnih vlasti na čijim teritorijama se isti jezik koristi u identičnoj ili sličnoj formi.

Dio IV

PRIMJENA POVELJE

Član 15.

Periodični izvještaj

1. Zemlje članice periodično dostavljaju generalnom sekretaru Savjeta Evrope, u obliku koji odredi Komitet ministara, izvještaj o politici koju preduzimaju, u saglas-

nosti sa drugim dijelom ove povelje, i o mjerama koje su preduzete u primjeni odredaba trećeg dijela Povelje na koje su se obavezali. Prvi izvještaj treba da bude dostavljen u toku prve godine nakon stupanja Povelje na snagu u odnosu na državu u pitanju, dok ostali izveštaji treba da slijede u trogodišnjim intervalima poslije prvog izveštaja.

2. Izveštaji treba da budu javni.

Član 16.

Ispitivanje izvještaja

1. Izvještaj koji se podnosi generalnom sekretaru Savjeta Evrope, prema članu 15, ispitivaće Komitet eksperata koji se formira u skladu sa članom 17.
2. Tijela ili udruženja koja su zakonito osnovana u državama članicama mogu da ukažu Komitetu eksperata na pitanja koja se odnose na primjenu ove povelje. Pošto konsultuje državu članicu, Komitet eksperata može uzeti u obzir ovu informaciju u pripremi svog izvještaja o kojem govori treći stav ovog člana. Ova tijela ili udruženja mogu, takođe, podnositi izjave koje se tiču politike koja se vodi u državi članici u odnosu na odredbe drugog dijela ove povelje.
3. Na osnovu izvještaja o kojem govori stav 1. i informacija koje pominje stav 2, Komitet eksperata će pripremiti izvještaj Komitetu ministara. Ovom izvještaju se pridodaju komentari koje su, na zahtjev, napisale države članice, a Komitet ministara ga može objaviti.
4. Izvještaj o kojem govori stav 3. sadržaće posebno prijedlog eksperata Komitetu ministara za pripremu preporuka jednoj ili više država članica ove povelje.
5. Generalni sekretar Savjeta Evrope sačinice dvogodišnji detaljni izvještaj o primjeni ove povelje i podnijeće ga Parlamentarnoj skupštini.

Član 17.

Komitet eksperata

1. Komitet eksperata je sačinjen od po jednog člana iz svake države članice, koje imenuje Komitet ministara sa liste pojedinaca od najvišeg integriteta i priznate stručnosti u pitanjima kojima se bavi Povelja, koju je nominovala država članica.
2. Članovi Komiteta se biraju na period od šest godina, a postoji mogućnost ponovnog izbora. Onaj član koji nije u stanju da dovrši svoj mandat biće zamijenjen u skladu sa postupkom predviđenim stavom 1, a član koji ga mijenja, biće u funkciji do kraja njegovog mandata.
3. Komitet eksperata će ustanoviti sopstvena pravila procedure. Njegove sekretarske službe obezbijediće generalni sekretar Savjeta Evrope.

Dio V

ZAVRŠNE ODREDBE

Član 18.

Ova povelja je otvorena za potpis svim državama članicama Savjeta Evrope. Može biti ratifikovana, prihvaćena ili odobrena. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja ili odobravanja se deponuju kod generalnog sekretara Savjeta Evrope.

Član 19.

1. Ova povelja će stupiti na snagu prvog dana u mjesecu pošto prođe period od tri mjeseca od datuma kada je pet država članica Savjeta Evrope izrazilo svoj pristanak da bude vezano Poveljom u smislu odredaba člana 18.
2. Što se tiče bilo koje druge države članice koja naknadno izrazi želju da bude vezana ovom poveljom, Povelja će stupiti na snagu prvog dana u mjesecu pošto istekne period od tri mjeseca poslije datuma depozita njegovog instrumenta ratifikacije, prihvatanja ili odobravanja.

Član 20.

1. Pošto Povelja stupi na snagu, Komitet ministara Savjeta Evrope može pozvati bilo koju državu koja nije član Savjeta Evrope da pristupi ovoj povelji.
2. Što se tiče bilo koje zemlje koja to učini, Povelja će stupiti na snagu prvog dana u mjesecu pošto istekne period od tri mjeseca poslije datuma depozita instrumenta pristupanja koji je podnijet generalnom sekretaru Savjeta Evrope.

Član 21.

1. Svaka država može, u momentu potpisivanja ili dostavljanja instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobravanja ili pristupanja, staviti jednu ili više rezervi na stavove od dva do pet člana 7. ove povelje. Nikakve druge rezerve nije moguće ulagati.
2. Svaka država ugovornica koja je načinila rezerve prema proceduri predviđenoj prethodnim stavom može u potpunosti ili djelimično da se povuče putem notifikacije upućene generalnom sekretaru Savjeta Evrope. Povlačenje će početi da proizvodi dejstvo datumom prijema takve notifikacije od strane generalnog sekretara.

Član 22.

1. Svaka država može u bilo kom trenutku odustati od Povelje, notom koju uputi generalnom sekretaru Savjeta Evrope.
2. Otkaz postaje punovažan prvog dana u mjesecu pošto prođe period od šest mjeseci nakon prijema notifikacije od strane generalnog sekretara.

Član 23.

Generalni sekretar Savjeta Evrope će obavestiti zemlje članice Savjeta Evrope i one koje su potpisale Povelju o:

- a. svakom potpisu;
- b. depozitu svakog instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobravanja ili pristupanja;
- c. svakom datumu stupanja na snagu Povelje u skladu sa članovima 19. i 20;
- d. svakoj noti koju primi u smislu primjene odredaba člana 3. stav 2;
- e. bilo kom drugom aktu notifikacije ili obavještenja koji se tiče ove povelje.

U potvrdu čega mi dole potpisani, propisno ovlašćeni, smo potpisali ovu povelju.

Sastavljeno u Strazburu ovog 5. dana novembra 1992. na engleskom i francuskom jeziku, oba teksta podjednako autentična, u jedinstvenoj kopiji koja će biti deponovana u arhivama Savjeta Evrope. Generalni sekretar Savjeta Evrope će proslijediti ovlašćene kopije svakoj od država članica Savjeta Evrope i svakoj državi koja je pozvana da pristupi ovoj povelji.

Član 3.

Prilikom predaje ratifikacionog instrumenta, Srbija i Crna Gora će dati sljedeće izjave:

1. U skladu sa članom 2. stav 2. Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, Srbija i Crna Gora prihvata da se u Republici Srbiji za albanski, bosanski, bugarski, mađarski, romski, rumunski, rusinski, slovački, ukrajinski i hrvatski jezik primjenjuju član 8. stav 1. a (iii), a (iv), b (iv), c (iv), d (iv), e (ii), f (iii), g; član 9. stav 1 a (ii), a (iii), b (ii), c (ii), d, stav 2. a, b, c, stav 3, član 10. stav 1. a (iv), a (v), c, stav 2. b, c, d, g, stav 3. c, stav 4 c, stav 5. član 11. stav 1. a (iii), b (ii), c (ii), d, e (i), f (ii), stav 2. stav 3. član 12. stav 1. a, b, c, f, stav 2. član 13. stav 1. c. član 14. a, b, a u Republici Crnoj Gori za albanski i romski jezik primjenjuju član 8. stav 1. a (iii), a (iv), b (ii), b (iv), c (iii), c (iv), d (iv), e (ii), f (iii), g, h; član 9. stav 1. a (ii), a (iii), a (iv), b (ii), b (iii), c (ii), c (iii), d, stav 2. a, b, c, stav 3, član 10. stav 1. a (iii), a (iv), a (v), c, stav 2. b, d, g, stav 3. a, stav 4. a, c, stav 5. član 11. stav 1. a (iii), b (ii), c (ii), d, e (i), f (ii), stav 2. stav 3. član 12. stav 1. a, b, c, f, stav 2. član 13. stav 1. c.
2. U vezi sa članom 1.b Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, Srbija i Crna Gora izjavljuje da će se termin 'teritorija u kojoj su regionalni ili manjinski jezici u upotrebi' odnositi na područja u kojima su regionalni ili manjinski jezici u službenoj upotrebi u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom."

EUROPEAN CHARTER FOR REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES

PREAMBLE

The member States of the Council of Europe signatory hereto,
Considering that the aim of the Council of Europe is to achieve a greater unity between its members, particularly for the purpose of safeguarding and realising the ideals and principles which are their common heritage;

Considering that the protection of the historical regional or minority languages of Europe, some of which are in danger of eventual extinction, contributes to the maintenance and development of Europe's cultural wealth and traditions;

Considering that the right to use a regional or minority language in private and public life is an inalienable right conforming to the principles embodied in United Nations International Covenant on Civil and Political Rights, and according to the spirit of the Council of Europe Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms;

Having regard to the work carried out within the CSCE and in particular to the Helsinki Final Act of 1975 and the document of the Copenhagen Meeting of 1990;

Stressing the value of interculturalism and multilingualism and considering that the protection and encouragement of regional or minority languages should not be to the detriment of the official languages and the need to learn them;

Realising that the protection and promotion of regional or minority languages in the different countries and regions of Europe represent an important contribution to the building of a Europe based on the principles of democracy and cultural diversity within the framework of national sovereignty and territorial integrity;

Taking into consideration the specific conditions and historical traditions in the different regions of the European States,

Have agreed as follows:

Part I

GENERAL PROVISIONS

Article 1

Definitions

For the purposes of this Charter:

- a. “regional or minority languages” means languages that are:
 - (i) traditionally used within a given territory of a State by nationals of that State who form a group numerically smaller than the rest of the State’s population; and
 - (ii) different from the official language(s) of that State; it does not include either dialects for the official language(s) of the State or the languages of migrants;
- b. “territory in which the regional or minority language is used” means the geographical area in which the said language is the mode of expression of a number of people justifying the adoption of the various protective and promotional measures provided for in this Charter;
- c. “non-territorial languages” means languages used by nationals of the State which differ from the language or languages used by the rest of the State’s population but which, although traditionally used within the territory of the State, cannot be identified with a particular area thereof.

Article 2

Undertakings

1. Each Party undertakes to apply the provisions of Part II to all the regional or minority languages spoken within its territory which comply with the definition, in Article 1.
2. In respect of each language specified at the time of ratification, acceptance or approval, in accordance with Article 3, each Party undertakes to apply a minimum of thirty-five paragraphs or sub-paragraphs chosen from among the provisions of Part III of the Charter, including at least three chosen from each of the Articles 8 and 12 and one from each of the Articles 9, 10, 11 and 13.

Article 3

Practical arrangements

1. Each contracting State shall specify in its instrument of ratification, acceptance or approval, each regional or minority language, or official language which is less widely used on the whole or part of its territory, to which the paragraphs chosen in accordance with Article 2, paragraph 2, shall apply.

2. Any Party may, at any subsequent time, notify the Secretary General that it accepts the obligations arising out of the provisions of any other paragraph of the Charter not already specified in its instrument of ratification, acceptance or approval, or that it will apply paragraph 1 of the present article to other regional or minority languages, or to other official languages which are less widely used on the whole or part of its territory.
3. The undertakings referred to in the foregoing paragraph shall be deemed to form an integral part of the ratification, acceptance or approval and will have the same effect as from their date of notification.

Article 4

Existing regimes of protection

1. Nothing in this Charter shall be construed as limiting or derogating from any of the rights guaranteed by the European Convention on Human Rights.
2. The provisions of this Charter shall not affect more favourable provisions concerning the status of regional or minority languages or the legal regime of persons belonging to minorities which may exist in a Party or are provided for by relevant international bilateral or multilateral international agreements.

Article 5

Existing obligations

Nothing in this Charter may be interpreted as implying any right to engage in any activity or perform any action in contravention of the purposes of the Charter of the United Nations or other obligations under international law, including the principle of the sovereignty and territorial integrity of States.

Article 6

Information

The Parties undertake to see to it that the authorities, organisations and persons concerned are informed of the rights and duties established by this Charter.

Part II

OBJECTIVES AND PRINCIPLES PURSUED IN ACCORDANCE WITH ARTICLE 2, PARAGRAPH 1

Article 7

Objectives and principles

1. In respect of regional or minority languages, within the territories in which such languages are used and according to the situation of each language, the Parties shall base their policies, legislation and practice on the following objectives and principles:
 - a. the recognition of the regional or minority languages as an expression of cultural wealth;
 - b. the respect for the geographical area of each regional or minority language in order to ensure that existing or new administrative divisions do not constitute an obstacle to the promotion of the regional or minority language in question;
 - c. the need for resolute action to promote regional or minority languages in order to safeguard them;
 - d. the facilitation and/or encouragement of the use of regional or minority languages, in speech and writing, in public and private life;
 - e. the maintenance and development of links, in the fields covered by this Charter, between groups using a regional or minority language and other groups in the State employing a language used in identical or similar form, as well as the establishment of cultural relations with other groups in the State using different languages;
 - f. the provision of appropriate forms and means for the teaching and study of regional or minority languages at all appropriate stages;
 - g. the provision of facilities enabling non-speakers of a regional or minority language living in the area where it is used to learn it if they so desire;
 - h. the promotion of study and research on regional or minority languages at universities or equivalent institutions;
 - i. the promotion of appropriate types of transnational exchanges, in the fields covered by this Charter, for regional or minority languages used in identical or similar form in two or more States.
2. The Parties undertake to eliminate, if they have not yet done so, any unjustified distinction exclusion, restriction or preference relating to the use of a regional or minority language and intended to discourage or endanger the maintenance

or development of it. The adoption of special measures in favour of regional or minority languages aimed at promoting equality between the users of these languages and the rest of the population or which take due account of their specific conditions is not considered to be an act of discrimination against the users of more widely-used languages.

3. The Parties undertake to promote, by appropriate measures, mutual understanding between all the linguistic groups of the country and in particular the inclusion of respect, understanding and tolerance in relation to regional or minority languages among the objectives of education and training provided within their countries and encouragement of the mass media to pursue the same objective.
4. In determining their policy with regard to regional or minority languages, the Parties shall take into consideration the needs and wishes expressed by the groups which use such languages. They are encouraged to establish bodies, if necessary, for the purpose of advising the authorities on all matters pertaining to regional or minority languages.
5. The Parties undertake to apply, *mutatis mutandis*, the principles listed in paragraphs 1 to 4 above to non-territorial languages. However, as far as these languages are concerned, the nature and scope of the measures to be taken to give effect to this Charter shall be determined in a flexible manner, bearing in mind the needs and wishes, and respecting the traditions and characteristics, of the groups which use the languages concerned.

Part III

MEASURES TO PROMOTE THE USE OF REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES IN PUBLIC LIFE IN ACCORDANCE WITH THE UNDERTAKINGS ENTERED INTO UNDER ARTICLE 2, PARAGRAPH 2

Article 8

Education

1. With regard to education, the Parties undertake, within the territory in which such languages are used, according to the situation of each of these languages, and without prejudice to the teaching of the official language(s) of the State:
 - a. (i) to make available pre-school education in the relevant regional or minority languages; or
 - (ii) to make available a substantial part of pre-school education in the relevant regional or minority languages; or

- (iii) to apply one of the measures provided for under (i) and (ii) above at least to those pupils whose families so request and whose number is considered sufficient; or
 - (iv) if the public authorities have no direct competence in the field of pre-school education, to favour and/or encourage the application of the measures referred to under (i) to (iii) above;
- b.
 - (i) to make available primary education in the relevant regional or minority languages; or
 - (ii) to make available a substantial part of primary education in the relevant regional or minority languages; or
 - (iii) to provide, within primary education, for the teaching of the relevant regional or minority languages as an integral part of the curriculum; or
 - (iv) to apply one of the measures provided for under (i) to (iii) above at least to those pupils whose families so request and whose number is considered sufficient;
- c.
 - (i) to make available secondary education in the relevant regional or minority languages; or
 - (ii) to make available a substantial part of secondary education in the relevant regional or minority languages; or
 - (iii) to provide, within secondary education, for the teaching of the relevant regional or minority languages as an integral part of the curriculum; or
 - (iv) to apply one of the measures provided for under (i) to (iii) above at least to those pupils who, or where appropriate whose families, so wish in a number considered sufficient;
- d.
 - (i) to make available technical and vocational education in the relevant regional or minority languages; or
 - (ii) to make available a substantial part of technical and vocational education in the relevant regional or minority languages; or
 - (iii) to provide, within technical and vocational education, for the teaching of the relevant regional or minority languages as an integral part of the curriculum; or
 - (iv) to apply one of the measures provided for under (i) to (iii) above at least to those pupils who, or where appropriate whose families, so wish in a number considered sufficient;
- e.
 - (i) to make available university and other higher education in regional or minority languages; or
 - (ii) to provide facilities for the study of these languages as university and higher education subjects; or
 - (iii) if, by reason of the role of the State in relation to higher education institutions, sub-paragraphs (i) and (ii) cannot be applied, to encourage and/or

- allow the provision of university or other forms of higher education in regional or minority languages or of facilities for the study of these languages as university or higher education subjects;
- f. (i) to arrange for the provision of adult and continuing education courses which are taught mainly or wholly in the regional or minority languages; or
(ii) to offer such languages as subjects of adult and continuing education;
or
(iii) if the public authorities have no direct competence in the field of adult education, to favour and/or encourage the offering of such languages as subjects of adult and continuing education;
 - g. to make arrangements to ensure the teaching of the history and the culture which is reflected by the regional or minority language;
 - h. to provide the basic and further training of the teachers required to implement those of paragraphs a) to g) accepted by the Party;
i) to set up a supervisory body or bodies responsible for monitoring the measures taken and progress achieved in establishing or developing the teaching of regional or minority languages and for drawing up periodic reports of their findings, which will be made public.
2. With regard to education and in respect of territories other than those in which the regional or minority languages are traditionally used, the Parties undertake, if the number of users of a regional or minority language justifies it, to allow, encourage or provide teaching in or of the regional or minority language at all the appropriate stages of education.

Article 9

Judicial authorities

1. 1. The Parties undertake, in respect of those judicial districts in which the number of residents using the regional or minority languages justifies the measures specified below, according to the situation of each of these languages and on condition that the use of the facilities afforded by the present paragraph is not considered by the judge to hamper the proper administration of justice:
- a. in criminal proceedings:
 - (i) to provide that the courts, at the request of one of the parties, shall conduct the proceedings in the regional or minority languages; and/or
 - (ii) to guarantee the accused the right to use his/her regional or minority language; and/or
 - (iii) to provide that requests and evidence, whether written or oral, shall not be considered inadmissible solely because they are formulated in a regional or minority language; and/or

- (iv) to produce, on request, documents connected with legal proceedings in the relevant regional or minority language, if necessary by the use of interpreters and translations involving no extra expense for the persons concerned;
 - b. in civil proceedings:
 - (i) to provide that the courts, at the request of one of the parties, shall conduct the proceedings in the regional or minority languages; and/or
 - (ii) to allow, whenever a litigant has to appear in person before a court, that he or she may use his or her regional or minority language without thereby incurring additional expense; and/or
 - (iii) to allow documents and evidence to be produced in the regional or minority languages, if necessary by the use of interpreters and translations;
 - c. in proceedings before courts concerning administrative matters:
 - (i) to provide that the courts, at the request of one of the parties, shall conduct the proceedings in the regional or minority languages; and/or
 - (ii) to allow, whenever a litigant has to appear in person before a court, that he or she may use his or her regional or minority language without thereby incurring additional expense; and/or
 - (iii) to allow documents and evidence to be produced in the regional or minority languages, if necessary by the use of interpreters and translations;
 - d. to take steps to ensure that the application of sub-paragraphs (i) and (iii) of paragraphs b) and c) above and any necessary use of interpreters and translations does not involve extra expense for the persons concerned.
2. The Parties undertake:
 - a. not to deny the validity of legal documents drawn up within the State solely because they are drafted in a regional or minority language; or
 - b. not to deny the validity, as between the parties, of legal documents drawn up within the country solely because they are drafted in a regional or minority language, and to provide that they can be invoked against interested third parties who are not users of these languages on condition that the contents of the document are made known to them by the person(s) who invoke(s) it; or
 - c. not to deny the validity, as between the parties, of legal documents drawn up within the country solely because they are drafted in a regional or minority language.
 3. The Parties undertake to make available in the regional or minority languages the most important national statutory texts and those relating particularly to users of these languages, unless they are otherwise provided.

Article 10

Administrative authorities and public services

1. Within the administrative districts of the State in which the number of residents who are users of regional or minority languages justifies the measures specified below and according to the situation of each language, the Parties undertake, as far as this is reasonably possible:
 - a. (i) to ensure that the administrative authorities use the regional or minority languages; or
(ii) to ensure that such of their officers as are in contact with the public use the regional or minority languages in their relations with persons applying to them in these languages; or
(iii) to ensure that users of regional or minority languages may submit oral or written application and receive a reply in these languages; or
(iv) to ensure that users of regional or minority languages may submit oral or written applications in these languages; or
(v) to ensure that users of regional or minority languages may validly submit a document in these languages;
 - b. to make available widely-used administrative texts and forms for the population in the regional or minority languages or in bilingual versions;
 - c. to allow the administrative authorities to draft documents in a regional or minority language.
2. In respect of the local and regional authorities on whose territory the number of residents who are users of regional or minority languages in such as to justify the measures specified below, the Parties undertake to allow and/or encourage:
 - a. the use of regional or minority languages within the framework of the regional or local authority;
 - b. the possibility for users of regional or minority languages to submit oral or written applications in these languages;
 - c. the publication by regional authorities of their official documents also in the relevant regional or minority languages;
 - d. the publication by local authorities of their official documents also in the relevant regional or minority languages;
 - e. the use by regional authorities of regional or minority languages in debates in their assemblies, without excluding, however, the use of the official language(s) of the State;
 - f. the use by local authorities of regional or minority languages in debates in their assemblies, without excluding, however, the use of the official language(s) of the State;

- g. the use or adoption, if necessary in conjunction with the name in the official language(s), of traditional and correct forms of place-names in regional or minority languages.
- 3. With regard to public services provided by the administrative authorities or other persons acting on their behalf, the Parties undertake, within the territory in which regional or minority languages are used, in accordance with the situation of each language and as far as this is reasonably possible:
 - a. to ensure that the regional or minority languages are used in the provision of the service; or
 - b. to allow users of regional or minority languages to submit a request and receive a reply in these languages; or
 - c. to allow users of regional or minority languages to submit a request in these languages.
- 4. With a view to putting into effect those provisions of paragraphs 1, 2 and 3 accepted by them, the Parties undertake to take one or more of the following measures:
 - a. translation or interpretation as may be required;
 - b. recruitment and, where necessary, training of the officials and other public service employees required;
 - c. compliance as far as possible with requests from public service employees having a knowledge of a regional or minority language to be appointed in the territory in which that language is used.
- 5. The Parties undertake to allow the use or adoption of family names in the regional or minority languages, at the request of those concerned.

Article 11

Media

- 1. The Parties undertake, for the users of the regional or minority languages within the territories in which those languages are spoken, according to the situation of each language, to the extent that the public authorities, directly or indirectly, are competent, have power or play a role in this field, and respecting the principle of the independence and autonomy of the media:
 - a. to the extent that radio and television carry out a public service mission:
 - (i) to ensure the creation of at least one radio station and one television channel in the regional or minority languages; or
 - (ii) to encourage and/or facilitate the creation of at least one radio station and one television channel in the regional or minority languages: or
 - (iii) to make adequate provision so that broadcasters offer programmes in the regional or minority languages;

- b. (i) to encourage and/or facilitate the creation of at least one radio station in the regional or minority languages; or
(ii) to encourage and/or facilitate the broadcasting of radio programmes in the regional or minority languages on a regular basis;
 - c. (i) to encourage and/or facilitate the creation of at least one television channel in the regional or minority languages; or
(ii) to encourage and/or facilitate the broadcasting of television programmes in the regional or minority languages on a regular basis;
 - d. to encourage and/or facilitate the production and distribution of audio and audiovisual works in the regional or minority languages;
 - e. (i) to encourage and/or facilitate the creation and/or maintenance of at least one newspaper in the regional or minority languages; or
(ii) to encourage and/or facilitate the publication of newspaper articles in the regional or minority languages on a regular basis;
 - f. (i) to cover the additional costs of those media which use regional or minority languages, wherever the law provides for financial assistance in general for the media; or
(ii) to apply existing measures for financial assistance also to audiovisual productions in the regional or minority languages;
 - g. to support the training of journalists and other staff for media using regional or minority languages.
2. The Parties undertake to guarantee freedom of direct reception of radio and television broadcasts from neighbouring countries in a language used in identical or similar form to a regional or minority language, and not to oppose the retransmission of radio and television broadcasts from neighbouring countries in such a language. They further undertake to ensure that no restrictions will be placed on the freedom of expression and free circulation of information in the written press in a language used in identical or similar form to a regional or minority language. The exercise of the above-mentioned freedoms, since it carries with it duties and responsibilities, may be subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and are necessary in a democratic society, in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, for the protection of the reputation or rights of others, for preventing disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary.
 3. The Parties undertake to ensure that the interests of the users of regional or minority languages are represented or taken into account within such bodies as may be established in accordance with the law with responsibility for guaranteeing the freedom and pluralism of the media.

Article 12

Cultural activities and facilities

1. With regard to cultural activities and facilities - especially libraries, video libraries, cultural centres, museums, archives, academies, theatres and cinemas, as well as literary work and film production, vernacular forms of cultural expression, festivals and the culture industries, including *inter alia* the use of new technologies - the Parties undertake, within the territory in which such languages are used and to the extent that the public authorities are competent, have power or play a role in this field:
 - a. to encourage types of expression and initiative specific to regional or minority languages and foster the different means of access to works produced in these languages;
 - b. to foster the different means of access in other languages to works produced in regional or minority languages by aiding and developing translation, dubbing, post-synchronisation and subtitling activities;
 - c. to foster access in regional or minority languages to works produced in other languages by aiding and developing translation, dubbing, post-synchronisation and subtitling activities;
 - d. to ensure that the bodies responsible for organising or supporting cultural activities of various kinds make appropriate allowance for incorporating the knowledge and use of regional or minority languages and cultures in the undertaking which they initiate or for which they provide backing;
 - e. to promote measures to ensure that the bodies responsible for organising or supporting cultural activities have at their disposal staff who have a full command of the regional or minority language concerned, as well as of the language(s) of the rest of the population;
 - f. to encourage direct participation by representatives of the users of a given regional or minority language in providing facilities and planning cultural activities;
 - g. to encourage and/or facilitate the creation of a body or bodies responsible for collecting, keeping a copy of and presenting or publishing works produced in the regional or minority languages;
 - h. if necessary, to create and/or promote and finance translation and terminological research services, particularly with a view to maintaining and developing appropriate administrative, commercial, economic, social, technical or legal terminology in each regional or minority language.
2. In respect of territories other than those in which the regional or minority languages are traditionally used, the Parties undertake, if the number of users of a regional or minority language justifies it, to allow, encourage and/or provide appropriate cultural activities and facilities in accordance with the preceding paragraph.

3. The Parties undertake to make appropriate provision, in pursuing their cultural policy abroad, for regional or minority languages and the cultures they reflect.

Article 13

Economic and social life

1. With regard to economic and social activities, the Parties undertake, within the whole country:
 - a. to eliminate from their legislation any provision prohibiting or limiting without justifiable reasons the use of regional or minority languages in documents relating to economic or social life, particularly contracts of employment, and in technical documents such as instructions for the use of products or installations;
 - b. to prohibit the insertion in internal regulations of companies and private documents of any clauses excluding or restricting the use of regional or minority languages, at least between users of the same language;
 - c. to oppose practices designed to discourage the use of regional or minority languages in connection with economic or social activities;
 - d. to facilitate and/or encourage the use of regional or minority languages by means other than those specified in the above sub-paragraphs.
2. With regard to economic and social activities, the Parties undertake, in so far as the public authorities are competent, within the territory in which the regional or minority languages are used, and as far as this is reasonably possible:
 - a. to include in their financial and banking regulations provisions which allow, by means of procedures compatible with commercial practice, the use of regional or minority languages in drawing up payment orders (cheques, drafts, etc.) or other financial documents, or, where appropriate, to ensure the implementation of such provisions;
 - b. in the economic and social sectors directly under their control (public sector), to organise activities to promote the use of regional or minority languages;
 - c. to ensure that social care facilities such as hospitals, retirement homes and hostels offer the possibility of receiving and treating in their own language persons using a regional or minority language who are in need for care on grounds of ill-health, old age or for other reasons;
 - d. to ensure by appropriate means that safety instructions are also drawn up in regional or minority languages;
 - e. to arrange for information provided by the competent public authorities concerning the rights of consumers to be made available in regional or minority languages.

Article 14

Transfrontier exchanges

The Parties undertake:

- a. to apply existing bilateral and multilateral agreements which bind them with the States in which the same language is used in identical or similar form, or if necessary to seek to conclude such agreements, in such a way as to foster contacts between the users of the same language in the States concerned in the fields of culture, education, information, vocational training and permanent education;
- b. for the benefit of regional or minority languages, to facilitate and/or promote co-operation across borders, in particular between regional or local authorities in whose territory the same language is used in identical or similar form.

Part IV

APPLICATION OF THE CHARTER

Article 15

Periodical reports

1. The Parties shall present periodically to the Secretary General of the Council of Europe, in a form to be prescribed by the Committee of Ministers, a report on their policy pursued in accordance with Part II of this Charter and on the measures taken in application of those provisions of Part III which they have accepted. The first report shall be presented within the year following the entry into force of the Charter with respect to the Party concerned, the other reports as three-yearly intervals after the first report.
2. The Parties shall make their reports public.

Article 16

Examination of the reports

1. The reports presented to the Secretary General of the Council of Europe under Article 15 shall be examined by a committee of experts constituted in accordance with Article 17.
2. Bodies or associations legally established in a Party may draw the attention of the committee of experts to matters relating to the undertakings entered into by that Party under Part III of this Charter. After consulting the Party concerned, the committee of experts may take account of this information in the preparation

of the report specified in paragraph 3 below. These bodies or associations can furthermore submit statements concerning the policy pursued by a Party in accordance with Part II.

3. On the basis of the reports specified in paragraph 1 and the information mentioned in paragraph 2, the committee of experts shall prepare a report for the Committee of Ministers. This report shall be accompanied by the comments which the Parties have been requested to make and may be made public by the Committee of Ministers.
4. The report specified in paragraph 3 shall contain in particular the proposals of the committee of experts to the Committee of Ministers for the preparation of such recommendations of the latter body to one or more of the Parties as may be required.
5. The Secretary General of the Council of Europe shall make a two-yearly detailed report to the Parliamentary Assembly on the application of the Charter.

Article 17

Committee of experts

1. The committee of experts shall be composed of one member per Party, appointed by the Committee of Ministers from a list of individuals of the highest integrity and recognised competence in the matters dealt with in the Charter, who shall be nominated by the Party concerned.
2. Members of the committee shall be appointed for a period of six years and shall be eligible for reappointment. A member who is unable to complete a term of office be replaced in accordance with the procedure laid down in paragraph 1, and the replacing member shall complete his predecessor's term of office.
3. The committee of experts shall adopt rules of procedure. Its secretarial services shall be provided by the Secretary General of the Council of Europe.

Part V

FINAL PROVISIONS

Article 18

This Charters shall be open for signature by the member States of the Council of Europe. It is subject to ratification, acceptance or approval. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 19

1. This Charter shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date on which five member States of the Council of Europe have expressed their consent to be bound by the Charter in accordance with the provisions of Article 18.
2. In respect of any member State which subsequently expresses its consent to be bound by it, the Charter shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 20

1. After the entry into force of this Charter, the Committee of Ministers of the Council of Europe may invite any State not a member of the Council of Europe to accede to this Charter.
2. In respect of any acceding State, the Charter shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of deposit of the instrument of accession with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 21

1. Any State may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, make one or more reservations to paragraphs 2 to 5 of Article 7 of this Charter. No other reservation may be made.
2. Any Contracting State which has made a reservation under the preceding paragraph may wholly or partly withdraw it by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe. The withdrawal shall take effect of the date of receipt of such notification by the Secretary General.

Article 22

1. Any Party may at any time denounce this Charter by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe.
2. Such denunciation shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of six months after the date of receipt of the notification by the Secretary General.

Article 23

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member States of the Council and any State which has acceded to this Charter of:

- a. any signature;

- b. the deposit of any instrument of ratification, acceptance, approval or accession;
- c. any date of entry into force of this Charter in accordance with Articles 19 and 20;
- d. any notification received in application of the provisions of Article 3, paragraph 2;
- e. any other act, notification or communication relating to this Charter.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Charter.

Done at Strasbourg, this 5th day of November 1992, in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall be deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General of the Council of Europe shall transmit certified copies to each member State of the Council of Europe and to any State invited to accede to this Charter.

KARTA EVROPIANE PËR GJUHËT RAJONALE OSE MINORITARE

PREAMBULA

Shtetet anëtare të Këshillit të Evropës, nënshkruese të këtij dokumenti,

Duke pasur parasysh që qëllimi i Këshillit të Evropës është arritja e një uniteti më të madh midis anëtarëve të tij, veçanërisht me qëllim të mbrojtjes dhe të realizimit të idealeve dhe të parimeve që janë trashëgimia e tyre e përbashkët;

Duke pasur parasysh që mbrojtja e gjuhëve historike rajonale ose të pakicës në Evropë, disa prej të cilave janë në rrezik të zhdukjes së mundshme, kontribuan në ruajtjen dhe në zhvillimin e pasurisë dhe të traditave kulturore të Evropës;

Duke pasur parasysh se e drejta për përdorimin e gjuhës rajonale ose të pakicës në jetën private dhe atë publike është e drejtë e patjetërsueshme, në pajtim me parimet e mishëruara në Konventën Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike të Kombeve të Bashkuara, dhe në përputhje me frymën e Konventës për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe të Lirive Themelore të Këshillit të Evropës;

Duke iu referuar punës së kryer në kuadër të KSBE-së dhe në veçanti Aktit Përfundimtar të Helsinkit të vitit 1975 dhe dokumentit të Takimit të Kopenhagës të vitit 1990;

Duke e theksuar vlerën e konceptit ndërkulturor dhe shumëgjuhësor dhe duke e pasur parasysh që mbrojtja dhe inkurajimi i gjuhëve rajonale dhe të pakicës nuk duhet të jetë në dëm të gjuhëve zyrtare dhe të nevojës për t'i mësuar ato;

Duke e kuptuar që mbrojtja dhe nxitja e gjuhëve rajonale dhe të pakicës në vende dhe rajone të ndryshme të Evropës paraqet një kontribut të rëndësishëm për krijimin e një Evrope të bazuar në parimet e demokracisë dhe të llojllojshmërisë kulturore brenda kornizës së sovranitetit kombëtar dhe të integritetit territorial;

Duke i marrë parasysh kushtet specifike dhe traditat historike në rajonet e ndryshme të shteteve evropiane,

Janë pajtuar si më poshtë:

Pjesa I

DISPOZITAT E PËRGJITHSHME

Neni 1

Përkufizimet

Për qëllimet e kësaj Karte:

- a. "gjuhë rajonale ose e pakicës" nënkupton gjuhët që janë:
 - I. përdorë në mënyrë tradicionale brenda një territori të caktuar të një shteti nga shtetasit e atij shteti, të cilët e formojnë një grup numerikisht më të vogël se pjesa tjetër e popullsisë së shtetit; dhe
 - II. të ndryshme nga gjuha (gjuhët) zyrtare të atij shteti; nuk i përfshinë as dialektet e gjuhës (gjuhëve) zyrtare të shtetit dhe as gjuhët e shtegtarëve;
- b. "territori në të cilin përdoret gjuha rajonale apo e pakicës" nënkupton zonën gjeografike në të cilën gjuha në fjalë është mënyra e shprehjes së një numri të njerëzve, që justifikon marrjen e masave të ndryshme mbrojtëse dhe mbështetëse të parashikuara në këtë Kartë;
- c. "gjuhët jo-territoriale" nënkupton gjuhët e përdorura nga shtetasit e shtetit, të cilat ndryshojnë nga gjuha ose gjuhët e përdorura nga pjesa tjetër e popullsisë së shtetit, por që ndonëse të përdorura në mënyrë tradicionale brenda territorit të atij shteti nuk mund të identifikohen me një vend të caktuar.

Neni 2

Detyrimet

1. Secila palë angazhohet t'i zbatojë dispozitat e Pjesës II për të gjitha gjuhët rajonale ose të pakicës, të cilat fliten brenda territorit të saj dhe të cilat janë në pajtueshmëri me përkufizimin në nenin 1.
2. Për çdo gjuhë të saktësuar në kohën e ratifikimit, të pranimit ose të miratimit, në përputhje me nenin 3, secila palë angazhohet të zbatojë një minimum prej tridhjetë e pesë paragrafëve ose nën-paragrafëve të zgjedhur nga dispozitat e Pjesës III të Kartës, përfshirë së paku tre të zgjedhur prej nenit 8 dhe 12, dhe një prej nenit 9, 10, 11 dhe 13.

Neni 3

Masat praktike

1. Secili shtet palë e saktëson në instrumentin e tij të ratifikimit, të pranimit ose të miratimit, çdo gjuhë rajonale ose të pakicës, ose gjuhën zyrtare që përdoret më pak në të gjitha pjesët e territorit të tij ose në një pjesë të territorit të tij, për të cilën vlejnë paragrafet e zgjedhura në pajtim me nenin 2, paragrafin 2.

2. Secila palë mund ta njoftojë në çdo kohë të mëvonshme Sekretarin e Përgjithshëm se i pranon detyrimet që dalin nga dispozitat e secilit paragraf tjetër të Kartës të cilat nuk janë saktësuar në instrumentin e saj të ratifikimit, të pranimit ose të miratimit, ose që do ta zbatojë paragrafin 1 të këtij neni për gjuhët rajonale ose të pakicës të cilat përdoren më pak në gjithë territorin e saj ose në një pjesë të territorit.
3. Masat e përmendura në paragrafin e mësipërm konsiderohen si pjesë përbërëse të ratifikimit, të pranimit ose të miratimit dhe do ta kenë fuqinë e njëjtë që nga data e njoftimit.

Neni 4

Regjimet ekzistuese të mbrojtjes

1. Asgjë në këtë Kartë nuk interpretohet si kufizim ose shmangie nga ndonjë e drejtë e garantuar me Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut.
2. Dispozitat e kësaj Karte nuk ndikojnë në asnjë dispozitë më të favorshme që ka të bëjë me gjendjen e gjuhëve rajonale dhe të pakicës, ose në regjimin juridik të personave që ju përkasin pakicave të cilat mund të ekzistojnë në një palë ose të cilat janë parashikuar në marrëveshjet përkatëse ndërkombëtare dypalëshe apo shumëpalëshe.

Neni 5

Detyrimet ekzistuese

Asgjë në këtë Kartë nuk mund të interpretohet si nënkuptim i ndonjë të drejte për t'u angazhuar në ndonjë aktivitet ose për të kryer ndonjë veprim që është në kundërshtim me qëllimet e Kartës së Kombeve të Bashkuara ose me detyrimet e tjera sipas së drejtës ndërkombëtare, përfshirë parimin e sovranitetit dhe të integritetit territorial të shteteve.

Neni 6

Informimi

Palët marrin përsipër që të kujdesen që autoritetet, organizatat dhe personat e interesuar informohen lidhur me të drejtat dhe detyrimet e ërcaktuara në këtë Kartë.

Pjesa II

OBJEKTIVAT DHE PARIMET E NDJEKURA NË PAJTIM ME NENIN 2, PARAGRAFIN 1

Neni 7

Objektivat dhe parimet

1. Lidhur me gjuhët rajonale ose të pakicës, brenda territoreve në të cilat përdoren këto gjuhë dhe në pajtim me gjendjen e secilës gjuhë, palët i bazojnë politikat, le-gjislacionin dhe praktikën e tyre në objektivat dhe parimet në vijim:
 - a. në pranimin e gjuhëve rajonale ose të pakicës si shprehje e pasurisë kultu-rore;
 - b. në respektimin e zonës gjeografike të secilës gjuhë rajonale ose të pakicës në mënyrë që të sigurojë që ndarjet administrative ekzistuese ose të reja nuk paraqesin pengesë për përkrahjen e gjuhës së përmendur rajonale ose të pakicës;
 - c. në nevojën për veprim të vendosur për përkrahjen e gjuhëve rajonale ose të pakicës në mënyrë që t'i ruaj ato;
 - d. në lehtësimin dhe /ose inkurajimin e përdorimit të gjuhëve rajonale ose të pakicës, në të folur dhe të shkruar, në jetën publike dhe atë private;
 - e. në mbajtjen dhe krijimin e lidhjeve, në fushat e përfshira në këtë Kartë, ndërmjet grupeve që e përdorin një gjuhë rajonale ose të pakicës dhe të grupeve të tjera në këtë shtet që e flasin një gjuhë të përdorur në formë të njëjtë ose të ngjashme, si edhe në vendosjen e marrëdhënieve kulturore me grupet e tjera në shtet të cilat përdorin gjuhë të ndryshme;
 - f. në sigurimin e formave dhe të mjeteve të përshatshme për mësimin dhe stu-dimin e gjuhëve rajonale ose të pakicës në të gjitha nivelet e përshtatshme;
 - g. në sigurimin e lehtësive që ju japin mundësi personave që nuk e flasin një gjuhë rajonale ose të pakicës, të cilët jetojnë në zonën ku ajo gjuhë përdoret, ta mësojnë atë nëse dëshirojnë;
 - h. në përkrahjen e studimit dhe të kërkimit mbi gjuhët rajonale ose të pakicës në universitete ose në institucionet e barasvlershme;
 - i. në përkrahjen e formave të përshtatshme të shkëmbimeve ndërkombëtare, në fushat e përfshira në këtë Kartë, për gjuhët rajonale ose të pakicës të për-dorura në formë të njëjtë ose të ngjashme në dy ose më shumë shtete.
2. Palët, nëse nuk e kanë bërë këtë akoma, angazhohen ta mënjanojnë çdo dallim, përjashtim, kufizim ose preferencë të pajustificueshme që ka të bëjë me përdorimin e gjuhës rajonale ose të pakicës dhe që ka për qëllim ta shkurajojë ose rrezikojë ruajtjen ose zhvillimin e saj. Miratimi i masave të posaçme në favor të gjuhëve rajonale ose të pakicës që synojnë ta përkrahin barazinë ndërmjet folësve të këtyre

gjuhëve dhe të pjesës tjetër të popullsisë, ose të cilat duke marrë parasysh kushtet e tyre të veçanta nuk konsiderohen si akt i diskriminimit të folësve tëgjuhëve të përdorura më shumë.

3. Palët angazhohen të përkrahin, nëpërmjet masave të përshtatshme, mirëkuptimin e ndërsjellë ndërmjet të gjitha grupeve gjuhësore të vendit dhe në veçanti përfshirjen e respektit, të mirëkuptimit dhe të tolerancës lidhur me gjuhët rajonale dhe të pakicës në mesin e objektivave të arsimit dhe të aftësimit, të ofruara në vendet e tyre, dhe të inkurajimit të mjeteve të komunikimit masiv për ndjekjen e objektivit të njëjtë.
4. Për ta bërë përcaktimin e politikës së tyre lidhur me gjuhët rajonale ose të pakicës, palët i marrin parasysh nevojat dhe dëshirat e shprehura nga grupet të cilat i përdorin ato gjuhë. Ato inkurajohen që, nëse është e nevojshme, të krijojnë organe me qëllim të këshillimit të autoriteteve për të gjitha çështjet që kanë të bëjnë me gjuhët rajonale ose të pakicës.
5. Palët angazhohen t'i zbatojnë, me ndryshimet e nevojshme, parimet e parashtruara në paragrafet 1 deri 4 më sipër për gjuhët jo-territoriale. Megjithatë, për sa ju përket këtyre gjuhëve, natyra dhe tërësia e masave që duhet të merren për ta zbatuar këtë Kartë përcaktohen në mënyrë fleksibile, duke i pasur parasysh nevojat dhe dëshirat, dhe duke i respektuar traditat dhe karakteristikat, e grupeve të cilat i shfrytëzojnë këto gjuhë.

Pjesa III

MASAT PËR PËRKRAHJEN E PËRDORIMIT TË GJUHËVE RAJONALE OSE TË PAKICËS NË JETËN PUBLIKE, NË PËRPTHJE ME ANGAZHIMET E PËRCAKTUARA NË NENIN 2, PARAGRAFI 2

Neni 8

Arsimi

1. Lidhur me arsimin, në territorin ku përdoren këto gjuhë, varësisht nga gjendja e secilës prej këtyre gjuhëve dhe pa e dëmtuar mësimin e gjuhës (gjuhëve) zyrtare të shtetit, palët angazhohen:
 - a. I.ta bëjnë të mundur arsimin parashkollor në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës; ose
 - II. ta bëjnë të mundur një pjesë të konsiderueshme të arsimit parashkollor në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës; ose
 - III. ta zbatojnë njërën nga masat e parashikuara nën I dhe II më sipër, së

- paku për ata nxënës familjet e të cilëve e kërkojnë këtë dhe numri i të cilëve konsiderohet të jetë i mjaftueshëm; ose
- IV. nëse autoritetet publike nuk kanë kompetencë të drejtëpërdrejtë në fushën e arsimit parashkollor, të favorizojnë dhe/ose të inkurajojnë zbatimin e masave të përmendura prej i deri në iii më sipër;
- b. I. ta bëjnë të mundur arsimin fillor në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës; ose
- II. ta bëjnë të mundur një pjesë të konsiderueshme të arsimit fillor në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës; ose
- III. të sigurojnë, në kuadër të arsimit fillor, mësimin e gjuhëve përkatëse rajonale ose të pakicës si pjesë përbërëse të programit mësimor; ose
- IV. ta zbatojnë ndonjërin prej masave të parashikuara prej I deri III , së paku për ata nxënës familjet e të cilëve e kërkojnë këtë dhe numri i të cilëve konsiderohet si i mjaftueshëm;
- c. I. ta mundësojnë arsimin e mesëm në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës; ose
- II. ta mundësojnë një pjesë të konsiderueshme të arsimit të mesëm në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës; ose
- III. të sigurojnë, në kuadër të arsimit të mesëm, mësimin e gjuhëve përkatëse rajonale ose të pakicës si pjesë përbërëse e programit mësimor; ose
- IV. ta zbatojnë ndonjërin prej masave të parashikuara prej 1 deri 3 më sipër, së paku për ata nxënës, ose sipas nevojës, familjet e të cilëve e dëshirojnë këtë dhe janë në numër të mjaftueshëm;
- d. I. ta bëjnë të mundur arsimin teknik dhe profesional në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës; ose
- II. të sigurojnë, në kuadër të arsimit teknik dhe profesional, mësimin e gjuhëve përkatëse rajonale ose të pakicës si pjesë përbërëse e programeve mësimore; ose
- III. ta zbatojnë njërin prej masave të parashikuara prej I deri iii, së paku për ata nxënës, ose sipas nevojës, familjet e të cilëve e dëshirojnë këtë dhe janë në numër të mjaftueshëm;
- e. I. ta bëjnë të mundur arsimin universitar dhe arsimintjetër të lartë në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës; ose
- II. të ofrojnë mundësi për studimin e këtyre gjuhëve si lëndë universitare dhe të shkollimit të lartë; ose
- III. në rast se, për arsye të rolit të shtetit lidhur me institucionet e arsimit të lartë, nuk mund të zbatohen nënparagrafët I dhe II, të inkurajojnë dhe/ose të lejojnë sigurimin e universitetit ose të formave të tjera të arsimit të lartë në gjuhët rajonale ose të pakicës ose të lehtësive për studimin e këtyre gjuhëve si lëndë universitare ose të arsimit të lartë;

- f. I. ta garantojnë ofrimin e kurseve për të rritur dhe të kurseve të vazhdueshme arsimore në të cilat mësohet kryesisht ose tërësisht në gjuhët rajonale ose të pakicës; ose
 - II. t'i ofrojnë gjuhët e tilla si lëndë të arsimit të të rriturve ose të vazhdueshëm; ose
 - III. nëse autoritetet publike nuk kanë kompetencë të drejtpërdrejtë në fushën e arsimit për të rritur, të favorizojnë dhe/ose të inkurajojnë ofrimin e gjuhëve të tilla si lëndë të arsimit për të rritur dhe të atij të vazhdueshëm;
 - g. të marrin masa për të siguruar të mësuarit e historisë dhe të kulturës e cila pasqyrohet nga gjuha rajonale ose e pakicës;
 - h. të ofrojnë aftësim themelor dhe të mëtejshëm të mësimdhënësve i cili nevojitet për zbatimin e atyre të paragrafëve a deri g të pranuar nga pala;
 - I. ta krijojnë një organ ose organe mbikëqyrëse përgjegjëse për mbikëqyrjen e masave të marra dhe të përparimit të arritur në vendosjen ose në zhvillimin e mësimin të gjuhëve rajonale ose të pakicës dhe për hartimin e raporteve të herëpashershme të rezultateve të tyre, të cilat do të bëhen publike.
2. Lidhur me arsimin dhe me territoret përveç atyre në të cilat gjuhët rajonale ose të pakicës përdoren në mënyrë tradicionale, nëse numri i folësve të gjuhës rajonale ose të pakicës e justifikon këtë, palët angazhohen ta lejojnë, ta inkurajojnë ose ta ofrojnë mësimin dhe mësimdhënien në gjuhët rajonale ose të pakicës në të gjitha nivelet e përshtatshme të arsimit.

Neni 9

Autoritetet gjyqësore

1. Palët angazhohen që, në ato zona gjyqësore në të cilat numri i banorëve që i përdorin gjuhët rajonale ose të pakicës i justifikon masat e saktësuara më poshtë, sipas gjendjes së secilës prej këtyre gjuhëve dhe me kusht që lehtësitë e ofruara me këtë paragraf të mos konsiderohen nga gjykatësi si pengesë për administrimin e duhur të drejtësisë:
 - a. në procedurën penale:
 - I. të sigurojnë që gjykatat, me kërkesë të njëres prej palëve, t'i zhvillojnë procedurat gjyqësore në gjuhët rajonale ose të pakicës; dhe/ose
 - II. t'ia garantojnë të akuzuarit të drejtën për përdorimin e gjuhës së tij rajonale ose të pakicës; dhe/ose
 - III. të sigurojnë që kërkesat dhe provat, pavarësisht a janë në formë të shkruar apo me gojë, nuk konsiderohen të papranueshme vetëm pse janë të formuluar në gjuhë rajonale ose të pakicës; dhe/ose
 - IV. kur kërkohet, t'i paraqesin dokumentet që kanë të bëjnë me procedurat gjyqësore në gjuhën përkatëse rajonale ose të pakicës, nëse është e nevojshme

- duke i shfrytëzuar përkthyesit dhe përkthimet pa shkaktuar shpenzime shtesë për personat e përmendur;
- b. në procedurën civile:
 - I. të sigurojnë që gjykatat, me kërkesë të njëres prej palëve, i zhvillojnë procedurat gjyqësore në gjuhët rajonale ose të pakicës; dhe/ose
 - II. të lejojnë, kurdoherë që një palë në kontest duhet të paraqitet personalisht në gjyq, që ai ose ajo ta përdorë gjuhën e tij ose të saj rajonale ose të pakicës pa shkaktuar në këtë mënyrë shpenzime shtesë; dhe/ose
 - III. ta lejojnë paraqitjen e dokumenteve dhe të provave në gjuhët rajonale ose të pakicës, nëse është e nevojshme duke i shfrytëzuar përkthyesit dhe përkthimet;
 - c. në procedurat gjyqësore lidhur me çështjet administrative:
 - I. të sigurojnë që gjykatat, me kërkesë të njëres prej palëve, i zhvillojnë procedurat në gjuhët rajonale ose të pakicës; dhe/ose
 - II. të lejojnë, kurdoherë që një palë në kontest duhet të paraqitet personalisht në gjyq, që ai ose ajo ta përdorë gjuhën e tij ose të saj rajonale ose të pakicës pa shkaktuar në këtë mënyrë shpenzime shtesë; dhe/ose
 - III. ta lejojnë paraqitjen e dokumenteve dhe të provave në gjuhët rajonale ose të pakicës, nëse është e domosdoshme duke i shfrytëzuar përkthyesit dhe përkthimet;
 - d. të marrin masa për t'u siguruar që zbatimi i nënparagrafëve i dhe iii të paragrafëve b dhe c më sipër dhe ndonjë shfrytëzim i domosdoshëm i përkthyesve dhe përkthimeve nuk shkakton shpenzime shtesë për ata persona.
2. Palët angazhohen:
 - a. të mos e mohojnë vlefshmërinë e dokumenteve juridike të hartuara në shtet vetëm për arsye se ato janë hartuar në gjuhën rajonale ose të pakicës; ose
 - b. të mos e mohojnë vlefshmërinë, ndërmjet palëve, të dokumenteve juridike të hartuara në shtet vetëm për arsye se janë hartuar në gjuhën rajonale ose të pakicës, dhe të sigurojnë se ato mund të përdoren kundër palëve të treta të interesuara të cilët nuk janë folës të këtyre gjuhëve, me kusht që përmbajtja e dokumentit t'iu bëhet e njohur atyre nga personi (personat) i cili e përdorë atë; ose
 - c. të mos e mohojë vlefshmërinë, ndërmjet palëve, të dokumenteve juridike të hartuara brenda vendit vetëm për arsye se janë hartuar në një gjuhë rajonale ose të pakicës.
 3. Palët angazhohen të sigurojnë botimin e teksteve më të rëndësishme kombëtare të parashikuara me statut dhe të atyre që kanë të bëjnë në veçanti me folësit e këtyre gjuhëve në gjuhët rajonale ose të pakicës, përveç nëse parashihet ndryshe.

Neni 10

Autoritetet administrative dhe shërbimet publike

1. Në zonat administrative të shtetit, në të cilin numri i banorëve të cilët janë folës të gjuhëve rajonale ose të pakicës i justifikon masat e saktësuara në vijim, dhe varësisht nga gjendja e secilës gjuhë, palët angazhohen, për aq sa është e mundur:
 - a. I. të sigurojnë që autoritetet administrative i përdorin gjuhët rajonale ose të pakicës; ose
II. të sigurojnë që zyrtarët e tyre të cilët kanë kontakt me publikun i përdorin gjuhët rajonale ose të pakicës në marrëdhëniet e tyre me personat të cilët ju drejtohen atyre në këto gjuhë; ose
III. të sigurojnë që folësit e gjuhëve rajonale ose të pakicës mund të dorëzojnë kërkesa me gojë ose me shkrim dhe të marrin përgjigje në këto gjuhë; ose
IV. të sigurojnë që folësit e gjuhëve rajonale ose të pakicës mund të dorëzojnë kërkesa me gojë ose me shkrim në këto gjuhë; ose
V. të sigurojnë që folësit e gjuhëve rajonale ose të pakicës mund ta dorëzojnë në mënyrë të vlefshme një dokument në këto gjuhë;
 - b. të vënë në dispozicion në gjuhë rajonale ose të pakicës ose në dy gjuhë tekstet dhe formularët administrativ që më së shumti përdoren;
 - c. t'i lejojnë autoritetet administrative të hartojnë dokumente në gjuhë rajonale ose të pakicës.
2. Lidhur me autoritetet lokale dhe rajonale në territorin e të cilave numri i banorëve që i flasin gjuhët rajonale ose të pakicës i justifikon masat e saktësuara më poshtë, palët angazhohen ta lejojnë dhe/ose ta inkurajojnë:
 - a. përdorimin e gjuhëve rajonale ose të pakicës Brenda kornizës së autoritetit rajonal ose lokal;
 - b. mundësinë që folësit e gjuhëve rajonale ose të pakicës të dorëzojnë kërkesa me gojë ose me shkrim në këto gjuhë;
 - c. publikimin nga ana e autoriteteve rajonale të dokumenteve të tyre zyrtare poashtu në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës;
 - d. publikimin nga ana e autoriteteve lokale të dokumenteve të tyre zyrtare poashtu në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës;
 - e. përdorimin nga ana e autoriteteve rajonale të gjuhëve rajonale ose të pakicës në debatet në kuvendet e tyre, pa e përjashtuar, megjithatë, përdorimin e gjuhës (të gjuhëve) zyrtare të shtetit;
 - f. përdorimin nga ana e autoriteteve lokale të gjuhëve rajonale ose të pakicës në debatet në kuvendet e tyre, pa e përjashtuar, megjithatë, përdorimin e gjuhës (të gjuhëve) zyrtare në shtet;
 - g. përdorimin ose miratimin, nëse është e domosdoshme në lidhje me emrin në gjuhën (gjuhët) zyrtare, të formave tradicionale dhe të rregullta të emrave të vendeve në gjuhët

- h. rajonale ose të pakicës;
- 3. Lidhur me shërbimet publike të ofruara nga autoritetet administrative ose nga personat e tjerë që veprojnë në emër të tyre, palët ndërmarrin, brenda territorit në të cilin përdoren gjuhët rajonale ose të pakicës, varësisht nga gjendja e secilës gjuhë dhe në qoftë se kjo është e mundur:
 - a. të sigurojnë që gjuhët rajonale ose të pakicës përdoren gjatë ofrimit të shërbimeve; ose
 - b. t'i lejojnë folësit e gjuhëve rajonale ose të pakicës të dorëzojnë kërkesë dhe të marrin përgjigje në këto gjuhë; ose
 - c. t'i lejojnë folësit e gjuhëve rajonale ose të pakicës të dorëzojnë kërkesë në këto gjuhë.
- 4. Me qëllim të zbatimit të dispozitave të paragrafëve 1, 2 dhe 3 të pranuar nga ato, palët angazhohen të ndërmarrin një apo më shumë prej masave në vijim:
 - a. përkthimin sipas nevojës;
 - b. punësimin dhe, sipas nevojës, aftësimin e zyrtarëve dhe të të punonjësve të tjerë të shërbimit publik që kërkohet;
 - c. përpunjen për aq sa është e mundur me kërkesat që punonjësit e shërbimeve publike të cilët i njohin gjuhët rajonale ose të pakicës të emërohen në territorin ku përdoret ajo gjuhë.
- 5. Palët angazhohen ta lejojnë përdorimin ose miratimin e mbiemrave në gjuhët rajonale ose të pakicës, me kërkesë të atyre personave.

Neni 11

Mjetet e komunikimit

1. Palët angazhohen, për folësit e gjuhëve rajonale ose të pakicës brenda territorit ku fliten ato gjuhë, varësisht nga gjendja e secilës gjuhë, dhe në masën që autoritetet publike, drejtpërdrejt ose tërthorazi, janë kompetente, kanë kompetenca ose luajnë rol në këtë fushë, dhe duke e respektuar parimin e pavarësisë dhe të autonomisë të mjeteve të komunikimit:
 - a. në shkallën që radioja dhe televizioni kryejnë mision të shërbimit publik:
 - I. të sigurojnë hapjen e së paku një radio stacioni dhe të një kanali televiziv në gjuhët rajonale ose të pakicës; ose
 - II. ta inkurajojnë dhe/ose ndihmojnë krijimin e së paku një radio stacioni dhe të një kanali televiziv në gjuhët rajonale ose të pakicës; ose
 - III. të marrin masa të përshtatshme në mënyrë që transmetuesit të ofrojnë programe në gjuhët rajonale ose të pakicës;
 - b. I. të inkurajojnë dhe/ose ta ndihmojnë krijimin e së paku një radio stacioni në gjuhët rajonale ose të pakicës; ose
 - II. të inkurajojnë dhe/ose ta ndihmojnë transmetimin rregullt të programeve të radios në gjuhët rajonale ose të pakicës;

- c. I. të inkurajojnë dhe/ose ta ndihmojnë krijimin e së paku një kanali televiziv në gjuhët rajonale ose të pakicës; ose
II. të inkurajojnë dhe/ose ta ndihmojnë transmetimin e rregullt të programeve televizive në gjuhët rajonale ose të pakicës;
 - d. të inkurajojnë dhe/ose ta ndihmojnë incizimin dhe shpërndarjen e punës audiovizuale në gjuhët rajonale ose të pakicës;
 - e. I. të inkurajojnë dhe/ose ta ndihmojnë krijimin dhe/ose mbajtjen e së paku një gazeteje në gjuhët rajonale ose të pakicës;ose
II. të inkurajojnë dhe/ose ta ndihmojnë publikimin e rregullt të artikujve të gazetës në gjuhët rajonale ose të pakicës;
 - f. I. t'i mbulojnë shpenzimet shtesë të atyre mjeteve të komunikimit të cilat i shfrytëzojnë gjuhët rajonale ose të pakicës, kudo që ligji parasheh ndihmë financiare në përgjithësi për mjetet e komunikimit;ose
II. t'i zbatojnë masat ekzistuese për ndihmë financiare poashtu për xhirimet audiovizuale në gjuhët rajonale ose të pakicës;
 - g. të përkrahin aftësimin e gazetarëve dhe të personelit tjetër të mjeteve të komunikimit që i përdorin gjuhët rajonale dhe të pakicës.
2. Palët angazhohen ta garantojnë lirinë e marrjes së drejtpërdrejtë të emisioneve të radios dhe të televizionit nga vendet fqinje në gjuhën që përdoret në formë të njëjtë ose të ngjashme me gjuhën rajonale ose të pakicës, dhe të mos e kundërshtojnë ritransmetimin e emisioneve të radios dhe të televizionit nga vendet fqinje në gjuhën e tillë. Ato më tej angazhohen të sigurojnë që nuk do të ketë kufizime lidhur me lirinë e të shprehurit dhe qarkullimin e lirë të informatave në shtyp në gjuhën që ka formë të njëjtë ose të ngjashme me gjuhën rajonale ose të pakicës. Ushtrimi i lirive të lartpërmendura, pasi që mbajnë në vete obligime dhe përgjegjësi, mund t'i nënshtrohet formaliteteve, kushteve, kufizimeve dhe ndëshkimeve të tilla ashtu si parashikohen me ligj dhe që janë të domosdoshme në shoqërinë demokratike, në interes të sigurisë kombëtare, të integritetit territorial ose të sigurisë publike, për parandalimin e trazirave ose të krimit, për mbrojtjen e shëndetit ose të moralit, për mbrojtjen e reputacionit ose të të drejtave të të tjerëve, për parandalimin e zbulimit të informatave të marra në mirëbesim, ose për mbajtjen e autoritetit dhe të paanshmërisë të gjyqësorit.
3. Palët angazhohen të sigurojnë përfaqësimin apo marrjen parasysh të interesave të folësve të gjuhëve rajonale ose të pakicës Brenda organeve të tilla që mund të themelohen sipas ligjit, të cilat kanë përgjegjësi ta garantojnë lirinë dhe pluralizmin në mjetet e komunikimit.

Neni 12

Aktivitetet dhe objektet kulturore

1. Lidhur me aktivitetet dhe objektet kulturore – sidomos bibliotekat, video bibliotekat, qendrat kulturore, muzeumet, arkivat, akademitë, teatrot dhe kinematë, si edhe veprat letrare dhe produksionet filmike, format amëtare të shprehjes kulturore, festivalet dhe industritë kulturore, duke e përfshirë ndërmjet të tjerave, përdorimin e teknologjive të reja – palët angazhohen, brenda territorit në të cilin fliten gjuhët e tilla dhe deri në shkallën në të cilën autoritetet publike janë kompetente, kanë pushtet oseluajnë rol në këtë fushë:
 - a. të inkurajojnë llojet e shprehjes dhe të nismave që janë specifike për gjuhët rajonale ose të pakicës dhe të nxisin mjetet e ndryshme të qasjes në veprat e punuara në këto gjuhë;
 - b. të nxisin mjetet e ndryshme të qasjes së gjuhëve të tjera në veprat e punuara në gjuhët rajonale ose të pakicës duke e ndihmuar dhe zhvilluar përkthimin, dublimin, pas-sinkronizimin dhe aktivitetet e titimit;
 - c. të nxisin qasjen e gjuhëve rajonale ose të pakicës në veprat e punuara në gjuhët e tjera duke e ndihmuar dhe zhvilluar përkthimin, dublimin, pas-sinkronizimin dhe aktivitetet e titimit;
 - d. të sigurojnë që organet përgjegjëse për organizimin dhe mbështetjen e aktiviteteve kulturore të llojeve të ndryshme japin ndihmë të duhur financiare për përfshirjen e njohurisë dhe të përdorimit të gjuhëve dhe kulturës të pakicave në aktivitetet të cilat i fillojnë ose për të cilat ofrojnë mbështetje;
 - e. t'i përkrahin masat për të siguruar që organet të cilat janë përgjegjëse për organizimin ose mbështetjen e aktiviteteve kulturore kanë në disponim personel që kanë njohuri të plotë të asaj gjuhe rajonale ose të pakicës, si edhe të gjuhës(-ve) të pjesës tjetër të popullsisë;
 - f. ta inkurajojnë pjesëmarrjen e drejtpërdrejtë të përfaqësuesve të folësve të gjuhës së caktuar rajonale ose të pakicës duke i siguruar objektet dhe duke planifikuar aktivitete kulturore;
 - g. ta inkurajojnë dhe/ose ta ndihmojnë krijimin e një organi ose të disa organeve përgjegjëse për mbledhjen, mbajtjen e një kopjeje të veprave ose prezantimin dhe botimin e veprave të punuara në gjuhët rajonale ose të pakicës;
 - h. nëse është e nevojshme, t'i krijojnë dhe/ose t'i përkrahin dhe financojnë shërbimet e përkthimit dhe të kërkimit të terminologjisë, sidomos me qëllim të ruajtjes dhe të zhvillimit të terminologjisë së duhur administrative, komerciale, ekonomike, sociale, teknike ose juridike në secilën gjuhë rajonale ose të pakicës.
2. Lidhur me territoret e tjera nga ato në të cilat përdoren gjuhët rajonale ose të pakicës në mënyrë tradicionale, nëse numri i folësve të gjuhës rajonale apo të pakicës e justifikon këtë, palët angazhohen të lejojnë, të inkurajojnë dhe/ose të

ofrojnë aktivitete dhe objekte të përshtatshme kulturore në pajtim me paragrafin paraprak.

3. Palët angazhohen të marrin masa të duhura, gjatë ndjekjes së politikës së tyre kulturore jashtë vendit, për gjuhët rajonale ose të pakicës dhe të kulturës që e pasqyrojnë ato.

Neni 13

Jeta ekonomike dhe shoqërore

1. Lidhur me aktivitetet ekonomike dhe kulturore, palët angazhohen, në tërë vendin:
 - a. ta mënjanojnë nga legjislacioni i tyre çdo dispozitë me të cilën ndalohej ose kufizohet pa arsye të përligjshme përdorimi i gjuhëve rajonale ose të pakicës në dokumentet që kanë të bëjnë me jetën ekonomike ose shoqërore, sidomos në kontratat e punësimit, dhe në dokumentet teknike siç janë udhëzimet për përdorimin e prodhimeve ose të pajisjeve;
 - b. ta ndalojnë përfshirjen në rregulloret e brendshme të kompanive dhe në dokumentet private të ndonjë neni i cili e përjashton ose e kufizon përdorimin e gjuhëve rajonale ose të pakicës, së paku ndërmjet folësve të gjuhës së njëjtë;
 - c. t'i kundërshtojnë praktikatat e hartuara për shkurajimin e përdorimit të gjuhëve rajonale ose të pakicës lidhur me aktivitetet ekonomike ose shoqërore;
 - d. ta lehtësojnë dhe/ose ta inkurajojnë përdorimin e gjuhëve rajonale ose të pakicës me mjete të tjera prej atyre të saktësuara në nënparagrafët e mësipërm.
2. Lidhur me aktivitetet ekonomike dhe shoqërore, palët angazhohen, në shkallën që autoritetet publike janë kompetente, Brenda territorit në të cilin fliten gjuhët rajonale ose të pakicës, dhe përderisa kjo është në mënyrë të arsyeshme e mundur:
 - a. të përfshijnë në rregulloret e tyre financiare dhe bankare dispozita të cilat e lejojnë, me anë të procedurave të pajtueshme me praktikatat komerciale, përdorimin e gjuhëve rajonale dhe të pakicës gjatë hartimit të urdhërësive për pagesë (të çeqeve, urdhërpaguesave, etj.) ose të dokumenteve të tjera financiare ose, sipas nevojës, ta sigurojnë zbatimin e dispozitave të tilla;
 - b. në sektorët ekonomike dhe shoqërore të cilat janë drejtpërdrejt në kontrollin e tyre (sektori publik), të organizojnë aktivitete për përkrahjen e përdorimit të gjuhëve rajonale ose të pakicës;
 - c. të përkujdesen që objektet për përkujdesje shoqërore siç janë spitalet, shtëpitë e pleqve dhe azilet ofrojnë mundësi të pranimit dhe të trajtimit në gjuhën e tyre personat që e përdorin gjuhën rajonale ose të pakicës dhe të cilët kanë nevojë për shkak të shëndetit të ligë, moshës së vjetër ose për arsye të tjera;

- d. të sigurojnë përmes mjeteve të përshtatshme që udhëzimet për sigurinë të hartohen poashtu edhe në gjuhët rajonale ose të pakicës;
- e. të përkujdesen që informatat e ofruara nga autoritetet publike kompetente lidhur me të drejtat e konsumatorëve të jenë në dispozicion në gjuhët rajonale dhe të pakicës.

Neni 14

Shkëmbimet ndërkufitare

Palët angazhohen:

- a. t'i zbatojnë marrëveshjet ekzistuese dypalëshe dhe shumëpalëshe të cilat i lidhin ato me shtetet në të cilat përdoret gjuha e njëjtë në formë të njëjtë apo të ngjashme, ose nëse është e nevojshme të kërkojnë të arrijnë marrëveshje të tilla, në atë mënyrë që t'i nxisin kontaktet ndërmjet folësve të gjuhës së njëjtë në shtetet në fjalë në fushën e kulturës, të arsimit, informimit, aftësimin profesional dhe arsimit të përhershëm;
- b. për interes të gjuhëve rajonale ose të pakicës, ta ndihmojnë dhe/ose ta përkrahin bashkëpunimin përtej kufirit, në veçanti ndërmjet autoriteteve rajonale dhe lokale në territorin e të cilave përdoret gjuha e njëjtë në formë të njëjtë ose të ngjashme.

Pjesa IV

ZBATIMI I KARTËS

Neni 15

Raportet periodike

1. Palët i paraqesin herëpashërë Sekretarit të Përgjithshëm të Këshillit të Evropës, në mënyrën e parashkruar nga komiteti i ministrave, një raport për politikën e tyre që e kanë ndjekur në pajtim me Pjesën II të kësaj Karte dhe për masat që janë marrë për zbatimin e atyre dispozitave të Pjesës III të cilat i kanë pranuar. Raporti I parë paraqitet brenda vitit pas hyrjes në fuqi të Kartës lidhur me palët e përmendura, raportet e tjera në intervale tri-vjeçare pas raportit të parë.
2. Palët i bëjnë raportet e tyre publike.

Neni 16

Shqyrtimi i raporteve

1. Raportet të cilat i paraqiten Sekretarit të Përgjithshëm të Këshillit të Evropës sipas nenit 15 shqyrtohen nga komisioni i ekspertëve që themelohet në pajtim me nenin 17.
2. Organet ose shoqatat e themeluara në mënyrë të ligjshme në një palë mund ta tërheqin vëmendjen e komisionit të ekspertëve lidhur me çështjet që kanë të bëjnë me angazhimet e bëra nga ajo pale sipas Pjesës III të kësaj Karte. Pas këshillimit me palën në fjalë, komisioni i ekspertëve mund ta marrë parasysh këtë informatë gjatë përgatitjes së raportit të saktësuar në paragrafin 3 në vijim. Këto organe ose shoqata veç kësaj mund të dorëzojnë deklarata lidhur me politikën e ndjekur nga pala në pajtim me Pjesën II.
3. Në bazë të raporteve të saktësuar në paragrafin 1 dhe të informatave të përmendura në paragrafin 2, komisioni i ekspertëve e përgatit një raport për komitetin e ministrave. Ky raport shoqërohet nga komentet të cilat janë kërkuar të bëhen nga palët dhe mund të bëhet publik nga komiteti i ministrave.
4. Raporti i saktësuar në paragrafin 3 i përmban në veçanti propozimet e komisionit të ekspertëve për komitetin e ministrave për përgatitjen e rekomandimeve të tilla të këtij të fundit për një ose më shumë palë sipas nevojës.
5. Sekretari i Përgjithshëm i Këshillit të Evropës e paraqet një raport të hollësishëm dyvjeçar në Asambleenë Parlamentare lidhur me zbatimin e Kartës.

Neni 17

Komisioni i ekspertëve

1. Komisioni i ekspertëve përbëhet nga një anëtarë i secilës palë, të emëruar nga komiteti i ministrave nga lista e individëve të cilët kanë integritet të lartë dhe zotësi të pranuar në çështjet me të cilat merret Karta, të cilët propozohen nga pala në fjalë.
2. Anëtarët e komisionit emërohen për një periudhë gjashtë vjeçare dhe kanë të drejtë të emërohen sërish. Anëtari i cili nuk mund ta kryejë detyrën zëvendësohet në pajtim me procedurën e parashtruar në paragrafin 1, dhe anëtari që e zëvendëson atë e kryen detyrën e pararendësit të tij.
3. Komisioni i ekspertëve e miraton rregulloren e punës. Shërbimet e sekretarisë ofrohen nga Sekretari i Përgjithshëm i Këshillit të Evropës.

Pjesa V

DISPOZITAT PËRFUNDIMTARE

Neni 18

Kjo Kartë është e hapur për nënshkrim nga shtetet anëtare të Këshillit të Evropës. Ajo i nënshtrohet ratifikimit, pranimi apo miratimit. Instrumentet e ratifikimit, të pranimi apo të miratimit depozitohen tek Sekretari i Përgjithshëm i Këshillit të Evropës.

Neni 19

1. Kjo Kartë hyn në fuqi në ditën e parë të muajit pasues pas skadimit të periudhës prej tre muajve pas datës në të cilën pesë shtete anëtare të Këshillit të Evropës e kanë shprehur pajtimin e tyre që të obligohen nga Karta në pajtim me dispozitat e nenit 18.
2. Sa i përket ndonjë shteti anëtar që më pas e shprehë pëlqimin të obligohet nga kjo, Karta hyn në fuqi në ditën e parë të muajit pasues pas skadimit të periudhës tremujore pas datës së depozitimit të instrumentit të ratifikimit, të pranimi ose të miratimit.

Neni 20

1. Pas hyrjes në fuqi të kësaj Karteje, komiteti i ministrave i Këshillit të Evropës mund ta ftojë cilindo shtet që nuk është anëtar i Këshillit të Evropës ta miratojë këtë Kartë.
2. Lidhur me cilindo shtet që e miraton atë, Karta hyn në fuqi në ditën e parë të muajit pasues pas skadimit të periudhës tremujore pas datës së depozitimit të instrumentit të hyrjes tek Sekretari i Përgjithshëm i Këshillit të Evropës.

Neni 21

1. Çdo Shtet, në kohën e nënshkrimit ose të depozitimit të instrumentit të tij të ratifikimit, të pranimi, të miratimit ose të hyrjes, mund të shprehë një apo më shumë rezerva lidhur me paragrafët 2 deri 5 të nenit 7 të kësaj Karte. Asnjë rezervë tjetër nuk mund të shprehet.
2. Çdo shtet kontraktues i cili ka shprehë rezerva sipas paragrafit pararendës mund ta tërheq atë tërësisht apo pjesërisht me anë të një njoftimi të cilin ia drejton Sekretarit të Përgjithshëm të Këshillit të Evropës. Tërheqja hyn në fuqi atë ditë kur Sekretari i Përgjithshëm e pranon një njoftim të tillë.

Neni 22

1. Çdo palë mundet në çdo kohë ta shpallë të pavlefshme këtë Kartë përmes një njoftimit të drejtuar te Sekretari i Përgjithshëm i Këshillit të Evropës.
2. Shpallja e tillë e pavlefshme hyn në fuqi në ditën e parë të muajit që vjen pas skadimit të periudhës gjashtëmujore pas datës së pranimit të njoftimit nga ana e Sekretarit të Përgjithshëm.

Neni 23

Sekretari i Përgjithshëm i Këshillit të Evropës i njofton shtetet anëtare të Këshillit dhe çdo shtet i cili e ka miratuar këtë Kartë lidhur me:

- a. çdo nënshkrim;
- b. depozitimin e çdo instrumenti të ratifikimit, të pranimit, të miratimit ose të hyrjes;
- c. çdo datë të hyrjes në fuqi të kësaj Karte në pajtim me nenit 19 dhe 20;
- d. çdo njoftim të pranuar në zbatim të dispozitave të nenit 3, paragrafit 2;
- e. ndonjë akt, njoftim apo komunikatë tjetër lidhur me këtë Kartë.

Në dëshmi të saj nënshkruesit, të autorizuar sipas rregullit për këtë, e kanë nënshkruar këtë Kartë.

Përfunduar në Strazbur, me 5 nëntor 1992, në gjuhën angleze dhe franceze, ku të dy tekstet kanë vlerë të njëjtë, dhe nga një kopje në secilën gjuhë depozitohet në arkivat e Këshillit të Evropës. Sekretari i Përgjithshëm i Këshillit të Evropës ua dërgon kopjet e certifikuara secilit shtet anëtar të Këshillit të Evropës dhe çdo shtet i ftuar ta miratojë këtë Kartë.

E EVROPAČI POVELJA KATAR E REGIONALNUNE JA MINORITENĐE ČHIBA

ANGLAAMBULA

E raštre đenutna e Konsiljese Evropako,

Ićarindoj kaj si o resipe Konsiljesko e Evropako reslipe majbare jekutnipesko maškar ljese đenutna, uladune ano resipe arakhavimasko thaj realizimasko e idealesko thaj e principongo save ćeren ljengo khetano kuštikope;

Ićarindoj kaj si arakhajpe e istorijaće regionalnune thaj e minoritenđe čhiba ane Evropa, katar save nesave si ano rreziko katar o šajuno hhasaripe, vareso so mažutisarol inćarimase thaj bararimase e kulturaće barvaljimasko thaj tradicijako e Evropako;

Ićarindoj kaj si hakaj po labaripe e regionalnune thaj e minoritenđe čhiba ano privatuno thaj putaruno đuvdipe biljindimasko hakaj savo si ano phandipe e principonca e Maškarthemutne paktosko katar e forutnikane thaj e politikane hakaja thaj ano phandipe svuntosa e Evropaće konvencijako katar o arakhajpe e manušenje hakajengo thaj fundune mukljipengo e Konsiljese Evropako;

Sitoj pe gođi e bući savi si ćerdi ano ramo e KEBS-osko, a uladune e Helsinšesko agorisardo akti andar o 1975. berš thaj o dokumenti e bešunako ano Kopenhagen 1990. berše;

Akcentindoj o moldipe e interkulturalizmosko thaj e multilingvalizmosko thaj ićarindoj kaj si o arakhajpe thaj anglaljipe e regionalnune thaj e minoritenđe čhiba vareso so ni trubul te avol hamipe e akhardine čhibende thaj trubupe kaj von te pinđardon;

Ljindoj kan kaj si o arakhajpe thaj anglaljipe e minoritenđe čhibengo ane averčhande phuva thaj regionore e Evropaće vasno mažutipe ano vazdipe e Evropako savi ka ma fundosavol pe principore e demokratijaće thaj kulturaće savonimasko andral o ramo e nacionalnune biumbavdimasko thaj teritorijalune integritetesko;

Ljindoj ane sama e uladune šartore thaj e istorijaće tradicije ane averčhande regionore e evropaće raštrengo,

Ljijepe kan katar o avuno:

O kotor I

BUHLJUNE PARAGRAFORE

Artikulo 1

E definicija

Vaš trubupe akalje poveljako:

- a. „e regionalnune ja e minoritende čhiba” si čhiba save:
 - (i) si tradicionalnune ano labaripe pe čhinavuni teritorija ječe raštrači katar e rig e raštrarendi gode raštrako save čeren đindune majcikni grupa katar e aver thanbešutne gode raštrače thaj save si
 - (ii) averčhande katar e akhardini čhib gode raštrači, so ni astarol e dijalektore e akhardine čhibako gode raštrako ja e čhiba e bučarnende migrantore;
- b. „e teritorija an savi si e regionalnune ja e minoritende čhiba ano labaripe” semnosarol geografijači umaljin an savi si ljiparde e čhiba vastušej vačarimasko čhinavune đindesko e manušengo, sosa čačavdonpe savetane napore arakhajmase thaj angljisarimase angladikhlje akalje poveljasa;
- c. „e nateritorijalune čhiba” si gode čhiba save trubujisaren e raštrara e raštrače đenutna save ulavdon katar e čhiba save si ano labaripe ke ačhune thanbešutne e raštrače aj save, vi te tradicionalnune labarinpe pe teritorija gode raštrači, naštinte aven indentifikime khajekh laće konkretnune teritorijasa.

Artikulo 2.

Uđiljimata (obligacie)

1. Sarsavi raštra ljol uđiljipe te nakhavol e paragrafore e dujto kotorese pe sa e regionalnune ja e minoritende čhiba save vačardon pe lači teritorija thaj save si ano phandipe e definicijasa sainčardi ano artikulo 1.
2. Po phučipe sarsavi katar e čhib savi si precizirime ano vakti e ratifikacijako, ačhipesko pe goda ja mekljaripesko ano phandipe e artikulo 3, sarsavi raštra đenutni angljaljol uđiljipe (obligacia) te nakhavol majcarra 35 inčarimata thaj telalinčarimata alosarde maškar e paragrafore e tritone kotorese e Poveljako, phandindoj majcarra trin save trubun te aven alosarde ane artikulare 8. thaj 12. thaj po jekh andar e artikulare 9, 18, 11. thaj 13.

Artikulo 3.

Praktikune aranžmanore

1. Sarsavi raštra kontraktutni an piro instrumenti ratifikacijako, ačhimasko pe goda ja mekljaripesko kal poveljako ka preciziril sarsavi katar e regionalnune ja minoritende čhiba ja akhardini čhib savi si majcarra ano labaripe pe godi teritorija

ja lako kotor vaš save mandol te aračhol nakhavipe e paragrafengo alosarde ano phandipe e dujto inčarutnesa e artikulosko 2.

2. Sarsavi raštra đenutni šajil an fije savo momenti te dol po đangljipe e generalno sekretarese te ljol e uđiljimata (obligacie) save inkljen andar e paragrafore fije save paragrafosko e Poveljako save eke naj alosarde an lako instrumenti e ratifikacijako, ačhimasko pe goda ja mekljaripesko, ja ka nakhavol o inčarutno 1. akalje artikulosko pe ačhune regionalnune ja minoritende čhiba ja pe ačhune akhardine čhiba save majcarra labarenpe pe lači teritorija ja pe jekh kotor.
3. E uđiljimata katar save vačaren e anglalune duj inčarimata ka hačardonpe integralune kotoresa e ratifikacijako, ačhimasko pe goda ja mekljaripesko thaj ka avol lje jekhuno efekti katar e data notifikacijako.

Artikulo 4.

Akanutno režimi e arakhajmasko

1. Khanči an kaj povelja ni trubul te ljolpe kan sar tandaripe ja derogiripe fije save hakajengo garantime Evropače konvencijasa katar e manušikane hakaja.
2. E paragrafore kal poveljako nika ni pe savo čhand zurarol po majkamuno tretmano e regionalnune ja minoritende čhiba ja po juridikano režimo e đenengo save peren e minoritende savo šajil te avol an khajekh katar e raštre đenutna ili savo si arakhadino trubune dujrigune ja majbuterigune ljindipekanesa.

Artikulo 5.

Akanutne uđiljimata (obligacie)

Khanči an kaj povelja naštil te dindol kaj telalljindol kan hakaj po mekljipe an khajekh aktiviteti ja po čeripe khaječe čerimasko save si ano turlusipe e resimatenca e Poveljače e Jekhutne nacijengo ja aver uđiljimatenca mamuj o maškarmutno vortope, phandindoj gothe vi e čikatimata umblavdimase thaj teritorijalnune integritetesko e raštrengo.

Artikulo 6.

E informacije

E raštre đenutna anglaljen uđiljipe te phucljaren o čhand pe savo ka o baroderipe, e organizacije thaj e đene save si phandine e saičarimasa kal poveljako ka aven informisime katar pire hakaja thaj uđiljimata ande akalje poveljasa.

O kotor II

E RESIMATA THAJ E ĆIKATIMATA ANO PHANDIPE E ARTIKULOSA 2. O PARAGRAFO 1.

Artikulo 7.

E resimata thaj e ċikatimata

1. Po phućipe e regionalnune ja e minoritende ćhiba, ano ramo e teritorijengo an save si gode ćhiba ano labaripe thaj ano phandipe e situacijasa sarsavuna katar gode ćhiba, e raštre ćenutna ćeren piri politika, kanunidinipe thaj praktika pe avune resimata thaj ćikatimata:
 - a. samadinipe e regionalnune ja minoritende ćhiba sar mothojpe e kulturnune barvaljimasko;
 - b. paćivaljipe e geografune umaljinako sarsavone regionalnune ja minoritese ćhibako sar ka ma arakhadol kaj o akanutno ja nevo vastarimasko ulavdipe ni anglamothol pharipe angljimasko e regionalnune ja e minoritese ćhibako savatar ćerdol;
 - c. trubupe vaš zurarde akcijasa sar ka ma anglaljisavon e regionalnune ja e minoritende ćhiba thaj pe gasavo ćhand arakhadona;
 - d. ćeripe e šartengo vaš loćaripe thaj/ja zurardipe labarimasko e regionalnune ja e minoritende ćhibengo ano vaćaripe thaj hramope, ano putaruno (publikuno) thaj privatnuno đuvdipe;
 - e. inćaripe thaj bararipe e phandimatengo, ane umaljina savi ućharol kaja povelja, maškar e grupe save sevinen e regionalnune ja minoritende ćhiba thaj e aver grupe ane raštra save labaren e ćhib ane identikuni ja miazutni forma, sar vi phandipe e kulturnune phandimasko e avere grupenca ane raštra save labaren averćhande ćhiba;
 - f. anipe e faragrafengo dromal savengo ka ma po trubuno ćhand thaj trubune vastušejenca arakhadola sikljaripe e regionalnune ja e minoritende ćhibengo pe sa e trubune nivelore;
 - g. loćaripe kaj vi godola save ni vaćaren e regionalnune ja e minoritende ćhiba, a đuvdisaren ane umaljina kaj von vaćardon, šajin te sićon ljen sode goda manden;
 - h. anglaljipe sikljarimasko thaj rodimimasko e regionalnune ja e minoritende ćhibengo pe univerzitetore ja miazutne organizacije;
 - i. anglaljipe e trubumase formengo e transnacionalnune paruvimase, an gode umaljina katar save vaćarol kaja povelja, vaš regionalnune ja minoritende ćhiba save trubunpe ane identikuni ja miazutni forma ane duj ja majbut raštre.

2. E raštre đenutna anglaljen o uđiljipe te duraren, te goda đi akana ni čerde, fije savo bićačavdo daravdipe, ačhavipe, hudutisaripe ja bikamuno tretmano savo ka ma inđardol po labaripe e regionalnune ja e minoritese čhibako thaj savo ka ma avol lje resipe te daravol ja anol ano phučiipe ljesko inčardipe thaj bararipe. Anipe e uladune napongo ano mištope e regionalnune ja e minoritende čhibengo, save ka ma aven ljen vaš resipe anglaljipe barabarimasko maškar godola save lebaren akala čhiba thaj ačhipe e thanbešutnengo ja save ljen ane sama ljenje specifikune šarte, naštil te ičardol aktesa e diskriminacijako opipe godoljendar save labaren e čhiba save si an majbaro labaripe katar e minoritende.
3. E raštre đenutna anglaljen o uđiljipe kaj po sartrubuno čhand anglaljisaren maškarpeste ljindipekan maškar e sa čhibende grupe andral e phuv thaj kaj gothe uladune phanden pačivaljipe, ljindipekan thaj tolerantipe ane relacija pe regionalnune ja minoritende čhiba ano ramo procesesko e sićopesko, sar vi te zuraren e vastušeja e putarune informimasko te aven ljen jekhuno resipe.
4. Ano činavdipe pire politikako ane relacija pe regionalnune ja minoritende čhiba, e raštre đenutna ljen ane sama trubupe thaj kamipe gode grupengo e thanbešutnenđe save labaren gode čhiba. Trubul te zurardon kaj e organizacije, sode goda si majtrubune, e trubune šarira save ka ma ljenpe phurederimasa e barederengo katar e sa phućimata save si phandine e regionalnune thaj e minoritende čhibenca.
5. E raštre đenutna anglaljen o uđiljipe kaj, *mutatus mutandis*, te nakhaven jekhune kala čikatimata save si đinarde ane paragrafore 1. đi 4. thaj pe nateritorijalne čhiba. Maškargoda, kana si ano phandipe kala čhiba, e natura thaj o baripe e napongo save trubul te anglaljindon kaj te realizinpe e efektore anglaldikhlje kal poveljasa trubun te aven činavdine po elastikuno čhand, sitoј pe godi e trubumata thaj kamipena, sar vi pačivaljindoј e tradicije thaj e karakteristike godolje grupengo save gode čhiba labaren.

O kotor III

E NAPORE VAŠ ANGLALJISARIPE LABARIMASKO E REGIONALNUNE JA E MINORITENĐE ČHIBENGO ANO PUTARUNO ĐUVDIPE ANO PHANDIPE E UĐILJIMATENCA SAINĆARDE ANO ARTIKULO 2. O PARAGRAFO 2.

Artikulo 8.

Sićope

1. Ano dičhipe sićopesko e raštre anglaljen uđiljipe kaj pe godi teritorija pe savi si kala čhiba ano labaripe, ano phandipe e situacijasa sarsavi katar kal čhiba, thaj bi nisave ačhavimasko e sićimasko e akhardine čhibako:

- a. (i) te lundaren anglalškolako sićope pe trubuno regionalnuno ja minoritesi čhib; ja
 (ii) te lundaren samalino kotor e anglalškolako sićope pe trubuno regionalnuno ja minoritesi čhib; ja
 (iii) te čhon jekh katar kala napore bar pe godola đapeutne savende familije geja khanči manden a kasko đindo hačardol trubuno; ja
 (iv) te e publikune barederimata najljen direktnune autorizimata ane umaljin e anglalškolaće sićopesko, te stimulisin ja te zuraren nakhavipe e napongo save si ljiparde;
- b. (i) te lundaren funduno sićope pe trubuno regionalnuno ja minoritesi čhib; ja
 (ii) te aračhen samalino kotor e fundune sićopesko po trubuno regionalnuno ja minoritesi čhib; ja
 (iii) te aračhen, ano ramo e fundune sićopesko, kaj o sićope e trubune regionalnune ja e minoritese čhibako te avol integraluno kotor e sićomase planosko; ja
 (iv) te čhon jekh katar kala trin napore bar pe godola đapeutne savende familije geja khanči manden a kasko đindo hačardol trubuno;
- c. (i) te lundaren maškaruno sićope po trubuno regionalnuno ja minoritesi čhib; ja
 (ii) te lundaren samalino kotor e maškarune sićopesko po trubuno regionalnuno ja minoritesi čhib; ja
 (iii) te aračhen, ano ramo e maškarune sićopesko, e šarte vaš sićope e trubune regionalnune ja e minoritese čhibako ano ramo e sićomase planosko; ja
 (iv) te čhon jekh katar kala napore bar pe godola sikamne save geja manden ja, te si goda čhutine, kase familije geja manden thaj kasko đindo hačardol trubuno;
- d. (i) te lundaren tehnikano ja specijalistikano sićope pe trubune regionalnune ja minoritende čhiba; ja
 (ii) te lundaren samalino kotor e tehnikune sićopesko pe trubune regionalnune ja minoritende čhiba; ja
 (iii) ano ramo e tehnikune ja specijalistikune sićopesko čerdon e šarte vaš sićope e trubune regionalnune ja e minoritese čhibako ano ramo e sićimase planosko; ja
 (iv) te čhon jekh katar kala napore bar karing godola sikamne save geja manden ja, te si goda čhutine, kase familije geja manden ano đindo savo hačardolpe trubuno,
- e. (i) te lundaren univerzitetesko ja aver majućo sićope pe trubune regionalnune ja minoritende čhiba; ja
 (ii) te lundaren e šarte vaš studiripe kal čhibengo sar vastušej pe univerzitetore ja uće škole; ja

- (iii) te si kaj mamuj e rola raštrači savi voj sila ane relacija pe učesićimase institucije našin te ćhuton e liparde telalparagrafore, te zuraren ja mućen šajipe univerzitetesko ja aver majućo sićope pe regionalnune ja minoritende ćhiba, ja te lundaren šarte vaš sikljaripe kal ćhibengo pe univerzitetore ja uće škole;
- f. (i) te anglaldićhen sićope e barengo dromal sajektone kursengo save ka ma aven inćardine šorune ja an pherdune pe regionalnune ja minoritende ćhiba; ja
 (ii) lundaren kala ćhiba sar vastušej ano ramo e sićopesko vaš barende; ja
 (iii) te e barederimata najljen direktnuno autorizipe ane umaljin e sićopesi e barendi, te stimulisin ja te zuraren sikljaripe gode ćhibengo sar vastušej ano ramo sićopesko e barengo;
- g. te ćeren aranžmanore save ka ma araćhen sićipe e istorijako thaj e kulturako savi si phandini e regionalnune thaj minoritende ćhibenca;
- h. te araćhen funduno thaj pala goda te sikljaren e sikavnen trubune te nakhaven e paragrafore sainćarde ane pića a) di g) akalje paragrafesko a save aćhilje pe goda;
- i. te fundosaren upraldićhuno trupi ja trupore save ka ma aven trubune vaš upraldićhipe e napengo save anglaljindilje thaj angljimasko savo si realizime ano sikljaripe e regionalnune ja minoritende ćhiba, sar vi vaš hramope pe-riodikune raportengo pire arakhajmatengo save ka ma aven ikaldine.
2. Phandine e sićopesa pe teritorije avral e umaljina an save si e regionalnune ja e minoritende ćhiba tradicionalnune ano labaripe, e riga anglaljen o uđiljipe, te o đindo godoljengo save vaćaren gode ćhiba gja khańćik ćaćavol, te mukljaren, zuraren ja lundaren sićipe po regionalnune ja minoritende ćhiba po sarsavo katar e trubune nivelore sićopese.

Artikulo 9.

Krisese autorizimata

1. E phuva đenutna uđiljinpe, ane relacija pe godola krisese umaljina an save o đindo e thanbešutnengo save labaren e regionalnune ja e minoritende ćhiba ćaćavol telje e ljipare napore, ano phandipe e situacijasa sarsavonasa katar kala ćhiba thaj telal o šarti kaj o krisari ni haćarol kaj o labaripe loćarimase anglaldikhije kal artikulos a šajil te aćhavol trubuno nakhavdipe e procedurako:
- a. ane bandikani procedura:
- (i) te araćhen kaj e krisa, po mandipe jećhatar e rigendar, nakhavol e procedura po regionalnuno ja minoritesi ćhib; thaj/ja
 (ii) te e došardese garantin hakaj te labarol piro regionalnuno ja minoritesi ćhib; thaj/ja
 (iii) te araćhen kaj o mandipe thaj fakti, bi samako pe goda vaj li si ane hra-

- momí ja mujalji forma, ni avol hačardo biljindino numa ando goda kaj si formulisime po regionalnuno ja minoritesi čhib; thaj/ ja
- (iv) te den(mučen;inkaljen), po trubuno mandipe, dokumentore save si phandine e juridikane procedurasa po trubuno regionalnuno ja minoritesi čhib, te si goda prekaltrubuno, ljindoj trubune nakhavutne save ni ka ma čeren nisave pherdune hardimata e interesime denende;
- b. ane forikane procesore:
- (i) te aračhen kaj e krisore, po mandipe ječhatar e rigendar, nakhaven e procedura po regionalnuno ja e minoritesi čhib; thaj/ ja
- (ii) te mečen, kana god e rigutni trubul te sikadol personalune anglal o krisi, kaj šajil te trubujil piro regionalnuno ja minoritesi čhib bi nisave pherdune hardimatengo; thaj/ ja
- (iii) te mečen inkaljipe e dokumentengo thaj e faktengo po regionalnune ja e minoritende čhiba, sode goda si prekaltrubuno, labarindoj trubune nakhavutne;
- c. ane procedure anglal e krisore save si phandine e vortune šejenca:
- (i) te aračhen kaj e krisore, po mandipe ječhatar e rigendar, te angljisaren e procedura po regionalnuno ja minoritesi čhib; thaj/ ja
- (ii) te mečen, kana godi e rigutni trubul personalune te sikadol anglal o krisi, kaj šajil te labarel piro regionalnuno ja minoritesi čhib bi nisave pherdune hardimatengo; thaj/ ja
- (iii) te mečen inkaljipe e dokumentengo thaj faktengo pe trubune regionalnune ja minoritende čhiba, te si goda prekaltrubune, uzal labaripe e trubune nakhavutnengo;
- d. te anglaljen napore sar ka ma aračhen kaj o nakhavipe e ljiparde telal-paragrafengo thaj fije save prekaltrubuno trubujipe e nakhavutnengo ni rodol pherdune hardimata e interesime denende.
2. E raštre denutna uđiljinpe:
- a. kaj te na anen ano phučipe o hasiljipe e juridikane dokumentengo numa ando goda kaj andilje po regionalnuno ja minoritesi čhib; ja
- b. kaj te na anen ano phučipe o hasiljipe e juridikane dokumentengo save andilje ano ramo e raštrako numa ando goda kaj čerdilje po regionalnuno ja minoritesi čhib, ja te aračhen kaj von šajin te labarenpe opipe e interesime tritone denengo, save ni labaren kala čhiba, telo šarti kaj o saičaripe kal dokumentengo čhutino si po dičhipe katar e rig e denendi save pe ljesto akhardon; ja
- c. te na crden o hasiljipe e juridikane dokumentengo ande maškar e savetane riga numa ando goda kaj si čerdine po regionalnuno ja minoritesi čhib.
3. E phuva denutna anglalljen o uđiljipe kaj po regionalnuno ja minoritende čhiba

arakhadon e majsamaline nacionalnune kanunesedinutne tekstore, a uladune godola save si phandine denenca save labaren kala čhiba, feri te na von di ljende ni avilje pe khajekh aver čhand.

Artikulo 10.

Vortomase barederimata thaj publikune sevipena

1. Ano rami e administrativune umaljinengo e raštraće, an save o đindo ljende thanbešutnengo savo labarol e regionalnune ja e minoritende čhiba čaćavol e napore save si ljiparde an kava artikulo, ano phandipe e situacijasasarsavonasa katar gode čhiba, e raštre denutna, sode goda si ljindinekan šajune, anglaljindon avune uđiljimata:
 - a. (i) te aračhen kaj e vortomase barederimata labaren e regionalnune ja e minoritende čhiba; thaj
(ii) te aračhen kaj ljende sevutne ane kontaktore e forutnenca labaren regionalnune ja minoritende čhiba ane relacija karing e đene save ljen labaren, ja
(iii) te aračhen kaj godola save labaren e regionalnune ja e minoritende čhiba šajin te pašaren mujalje ja hramondine ljila thaj te ljen iripe pe kala čhiba; ja
(iv) te aračhen kaj godola save labaren e regionalnune ja e minoritende čhiba šajin te pašaren mujalje ja hramondine ljila pe kala čhiba; ja
(v) te aračhen kaj godola save labaren e regionalnune ja e minoritende čhiba šajin pherduneczuralje te lundaren e dokumentore pe kala čhiba;
 - b. te čerdol resune o labaripe vortone tekstengo thaj formularengo vaš thanbešutne save labaren e regionalnune ja e minoritende čhiba pe gode čhiba ja te sigurinpe dujčhibune verzije;
 - c. te lundardol e vortone barederende te čeren e planore dokumentende pe regionalnune ja minoritende čhiba.
2. Po phuči pe e lokalende thaj regionalende barederimata pe kasi teritorija o čhinavdino đindo e thanbešutnengo labarol regionalnune ja minoritende čhiba a kaj si godo đindo gasavo te čaćavol telje e ljiparde napore, e raštre denutna anglaljen uđiljipe te mukljaren ja te zuraren:
 - a. labaripe e regionalnune ja e minoritende čhiba ano ramo e finansirimasko e regionalnune ja lokalese barederimata;
 - b. šajipe vaš godola save labaren e regionalnune ja e minoritende čhiba te pašaren hramondune ljila ja mujalje pe gode čhiba;
 - c. kaj e regionalnune barederimata čeren pire akhardine dokumentore pe trubune regionalnune ja minoritende čhiba;
 - d. kaj e lokalune barederimata čeren piro akhardino dokumenti pe trubune regionalnune ja minoritende čhiba;
 - e. labaripe e minoritende thaj e regionalnune čhiba ane debate ane lokalende

- parlamentore, paše soste, maškargoda, ni ačhavdol labaripe e akhardine čhibako e raštrako;
- f. labaripe e regionalnune ja e minoritenđe čhibengo ane lokalende čidutna, bi mekljune labarimasko e akhardune čhibako e raštrako;
 - g. labaripe, te si prekaltrubune khetane e alavesa pe akhardini čhib e raštrako, tradicionalnune forme alavengo e thanengo pe regionalnune ja minoritenđe čhiba.
3. Kana si ano phandipe e publikune sevipena save aračhen vortomase barederimata ja e đene save čeren an ljenjo alav, e raštre đenutna anglaljen, ano ramo e teritorijako pe savi e regionalnune ja e minoritenđe čhiba labarisavon, ano phandipe situacijasa sarsavone čhibako thaj sode si goda ljindine kan šajune:
 - a. te aračhen kaj ka e regionalnune ja e minoritenđe čhiba labarisavon ane publikune sevipena; ja
 - b. te čeren šajune godoljende save labaren e regionalnune ja e minoritenđe čhiba te lundaren mandipe thaj ljen iripe pe piri čhib; ja
 - c. te čeren šajune godoljende save labaren e regionalnune ja e minoritenđe čhiba te lundaren mandipe pe kala čhiba.
 4. Ano kamipe kaj te realizinpe e paragrafore sainčarde ane inčardimata 1, 2. thaj 3. e raštrače đenutni anglaljen jekh ja majbut katar e avune uđiljimata:
 - a. nakhavdipe thaj mothovdipe kana si goda trubune;
 - b. angažipe ja, sode si prekaltrubune, sikavdipe e sevutnengo thaj e aver bučardengo ano ramo e publikune sevipengo;
 - c. čajljaripe, sode si goda šajune, mandimatengo e bučardengo ane publikune sevipena save pinđaren khajekh regionalnuno ja minoritesi čhib te aven angažime pe teritorije pe save kala čhiba labarisavon.
 5. E raštre đenutna anglaljen o uđiljipe te mečen labaripe thaj ljen familijače alava pe regionalnune ja minoritenđe čhiba, po mandipe godoljengo save si interesime.

Artikulo 11.

Vastušeja e publikone informimasko

1. E raštre đenutna anglaljen uđiljipe kaj vaš godola save labaren regionalnune ja minoritenđe čhiba pe teritorija pe savi kala čhiba vačardon, ano phandipe e situacijasa sarsavoni katar e čhiba, đi e faza đi savi e publikune barederimata, direktnune ja indirektnune, siljen kompetencija, zor ja čheljen trubuni rola an kaj umaljin, thaj pačivaljindoj o principi e biumblavdimasko thaj autonomnimasko e vastušejengo e publikune informimasko:
 - a. ane gnd an savi e radio thaj televizija realizin e rola publikune sevipenako:
 - (i) aračhen čeripe bar ječe radio ačhavutnako thaj ječe televizijače kanalesko pe regionalnune ja minoritenđe čhiba; ja
 - (ii) te zuraren ja te ločaren čeripe bar ječe radio ačhavutnako ja ječe

- televizijaĉe kanalesko pe regionalnune ja minoritende ĉiba; ja
- (iii) te lundaren trubune paragrafore aŝarindoj savende ka ma e mothoutne e programese lundarena sainĉarimata pe regionalnune ja minoritende ĉiba;
- b. (i) te zuraren ja te loĉaren ĉeripe bar jeĉhe radio aĉhavutnako pe regionalnune ja minoritende ĉiba; ja
- (ii) te zuraren ja te loĉaren rinduno emitipe e radio programesko pe regionalnune ja minoritende ĉiba;
- c. te zuraren ja te loĉaren ĉeripe bar jeĉhe televizijaĉe kanalesko pe regionalnune ja minoritende ĉiba; ja
- (ii) te zuraren ja te loĉaren rinduno emitipe e televizijaĉe programesko pe regionalnune ja minoritende ĉiba;
- d. te zuraren ja te loĉaren ĉeripe thaj distribucija e audio ja audiovizuelune buĉa pe regionalnune ja minoritende ĉiba;
- e. (i) te zuraren ja te loĉaren ĉeripe thaj arakhajpe bar jeĉhe ljljesko (gazetako) pe regionalnune ja minoritende ĉiba; ja
- (ii) te zuraren ja te loĉaren rinduno inkaljipe e ljljende artikulengo pe regionalnune ja minoritende ĉiba;
- f. uĉaren e pherdune hardimata gode vastuŝejengo e publikune informimasko save labaren regionalnune ja minoritende ĉiba ane ĉanda kana o kanuni vi lundarol finansijako maŝutipe e vastuŝejenca e publikune informimasko; ja
- (ii) te nakhavdon e akanutne napore e finansijaĉe inĉardimasko vi pe audiovizueluni produkcia pe regionalnuni ja minoritende ĉiba;
- g. te maŝutin siĉope e ŝurnalistengo thaj e avere buĉardengo ane vastuŝeja e publikune informimasko save labaren regionalnune ja minoritende ĉiba.
2. E raŝtre ĉenutna anglaljen o uĉiljipe te garantin mukljipe e direktunne ljlpeimasko e radio thaj e televizijaĉe programesko andar e paŝune phuva, pe ĉhib savi si jekhuni ja miazutni e regionalnune ja e minoritese ĉibaĉe, sar vi te na aĉhen anglal re-emitojmase e radio thaj televizijaĉe programengo andar e paŝune phuva pe kaja ĉhib. Von, paŝe goda, simadinpe te sigurin kaj ni ka thodol nisavo hudutisaripe e hakajese po mekljipe vaĉarimasko thaj mukljuni cirkulacija e informacijendi ano ramo e hramosarde ŝtampako pe ĉhib savi si jekhuni ja miazutni e regionalnune ja e minoritese ĉibaĉe. Haĉaripe kal mekljipengo, palji pesa indarol trubune uĉiljimata thaj irisardimata, ŝaj te avol telalĉhutino gasave formalitetende, kiŝ-ljimatenĉe, hudutimatenĉe ja pedepsimatende save si dikhlarde kanunesa thaj save si trubune ano demokratikano amaljipe, ano interesi e nacionalnune arakhajmasko, e teritorijalnune integritetesko ja publikune sigurimasko, baŝo aĉhavdipe birindomasko ja ĉungaljeĉerimasko, baŝo arakhajpe sastimasko thaj moralesko, baŝo arakhajpe diĉhimasko ja baŝo arakhajpe informacijengo save ljlindilje ano paĉajpe, ja vaŝ inĉardipe autoritetesko thaj objektivipe e krisipesko.
3. E raŝtre ĉenutna anglaljen o uĉiljipe te araĉhen kaj e interesore trubutnese e

regionalnune ja e minoritende čhibengo aven anglalthode thaj ljindine ane sama geja so šajin te čerdon trubune trupore save ka ma aven ano phandipe e kanunesa thaj trubujimasa save si kana garantilpe mukljipe thaj pluralizmo e medijengo.

Artikulo 12.

Kulturaće aktivitetore thaj mištomata

1. So si phandune e kulturaće aktivitetenca thaj ločarimatenca, uladune e biblioteke, videoteke, kulturaće maškarmata, muzejore, arhivore, akademije, teatrore ja bioskopore, sar vi literarune buća ja filmese produkcije, savetane forme e kulturaće sikavimasko, festivalesko thaj kulturaće industrijako, phandindoj vi o labaripe e neve tehnologijengo, e raštre đenutna anglaljen uđiljipe kaj andral e teritorija pe savi kala čhiba labarenpe, thaj đi e skala đikaj e publikune barederimata vaš goda si kompetentune, siljen autorizimata ja čheljen trubuni rola:
 - a. te zuraren e dičhimata sikavimase thaj e inicijative specifikune vaš e regionalnune ja e minoritende čhiba thaj te čeren šajune savetane čhanda pašimase e artistikune kotorende čerde pe kala čhiba;
 - b. te đungaven savetane vastušeja dromal savende ka ma e kotora čerde pe regionalnune ja minoritende čhiba čerdona pašune, mažutimasa thaj bararimasa e nakhavdimasko, upralsinhronizacijako thaj titlovime nakhavdimata;
 - c. te anglaljisaren pašipe e regionalnune ja minoritende čhibende bućenca čerde pe aver čhiba, bararimasa e nakhavdimasko, upralsinhronizacijako thaj titlovime nakhavdimata;
 - d. te aračhen kaj e trupore save si trubune vaš organizipe ja lundaripe inčardimasko e savetane kulturaće aktivitetende čeren šajune trubune mažutimata vaš phandipe đangljimasko thaj labaripe e regionalnune ja minoritende čhiba thaj kulture an sa gode astarimate save von miškosaren, ja vaš save aračhen finansijako inčardipe;
 - e. te angljisaren e napore dromal savende ka ma arakhadon kaj e trupore trubune vaš organizipe thaj inčardipe e kulturaće aktivitetende siljen pe piro angažipe e kupatečerutnen save lače pindaren e regionalnune ja minoritende čhiba, sar vi e čhiba savenca vačaren o ačipe e thanbešutnengo;
 - f. te zuraren direktno ljipe e anglathoutnengo godola save labaren trubune regionalnune ja minoritende čhiba ano arakhajpe e šartengo thaj planiripe e kulturaće bučengo;
 - g. te zuraren thaj/ja ločaren čeripe ječe ja majbut trupore save ka ma aven kompetentune vaš čidipe thaj arakhajpe e kopijengo thaj anglalthodipe ja inkaljipe e bučengo čerde pe regionalnuni ja minoritesi čhib;
 - h. sode si prekaltrubuno, te čeren thaj/ja angljisaren e aktivitetore save ka ma

aven ljen vaš resipe finansiripe e nakhavdimasko ja rodinimasko e savetane čhibaće terminengo, uladune sitoј pe godi inčardipe thaj bararipe trubune vortomase, komercijalune, ekonomikane, amalikane, tehnikane ja juridikane terminore pe sarsavo katar e regionalnune ja minoritende čhiba.

2. Kana si ano phandipe e teritorijengo savetane katar godola pe save si e regionalnune ja e minoritende čhiba tradicionalune ano labaripe, e raštre anglalljen, sode o đindo ljenje trubutnengo goda čačavol, te ačhen pe goda, zuraren thaj/ja te čeren šajune trubune kulturaće aktivitetore thaj ločarimata ano phandipe e anglakaljese paragrafosa.
3. E raštre denutna anglaljen o uđiljipe te čeren trubune paragrafore an suro kreirimasko pire kulturaće politikako avral e hudutore, an save ka ma phanden e regionalnune ja e minoritende čhiba thaj kulture save von den.

Artikulo 13.

Ekonomikano thaj amaljikano đuvdipe

1. Kana si ano phandipe e ekonomikane thaj amaljikane aktivitetore, e raštre anglaljen uđiljipe kaj pe teritorija e sorro phuvaći:
 - a. eliminisin andar o kanunidinipe sa e paragrafore save činaven ja hudutisaren, bi trubune čačavdine motivengo, labaripe e regionalnune ja minoritende čhibengo ane dokumentore save si phandine e ekonomikane ja amaljikane đuvdimasa, uladune ane kontrate katar o bučardipe ja ane tehnikane dokumentore, sar kaj si e phurederimata vaš labaripe e činadune čerimatengo thaj instalacijengo;
 - b. činavdipe phandimasko ane internune juridikane aktore e kompanijende thaj ane privatnune dokumentore fije save paragrafende save ka ma naštisarena ja hudutisarena labaripe e regionalnune ja minoritende čhiba, bar maškar e trubusarutne akalje čhibengo;
 - c. kaj te anglalačhen e praksace savi sila vaš resipe te daraven labaripe e regionalnune ja minoritende čhiba ano phandipe e ekonomikane thaj amaljikane aktivitetenca;
 - d. te ločaren ja te zuraren labaripe e regionalnune ja e minoritende čhiba thaj khajekh aver vastušeјenca bi godola save si akana ljiparde an kava artikulo.
2. Kana si ano phandipe e ekonomikane thaj amaljikane aktivitetore, e raštre anglaljen uđiljipe kaj, an goda baripe an save e barederimata si kompetentune, pe teritorija pe savi si e regionalnune ja e minoritende čhiba ano labaripe thaj ano napi an savo si goda šajune:
 - a. te phandenpe an ljenje finansune ja bankarende paragrafore e regulende save ka ma čeren šajune, po čhand savo si ano phandipe e komercijalune praksasa, labaripe e regionalnune ja e minoritende čhiba ano suro trubumasko e savetane vastušeјengo počinimase (čekore thaj aver) ja aver finan-

sijende dokumentore ja, kaj si goda šajune, te aračhen nakhavdipe gasave regulengo;

- b. ano ekonomikano thaj amaljikano sektori savo si telal ljendi kontrola (publikuno sektori) organizin aktivitetore te anglaljisaren labaripe e regionalnune ja e minoritende čhiba;
- c. te aračhen kaj sa e mištomata e socijalnune sigurimase, sar kaj si e dukhavna, čhera vaš thanardipe e purane denengo thaj miazutne, lundaren gasave šajimata e thanarimase thaj tretmanose pe ljendi čhib godolje denende save labaren e regionalnune ja e minoritende čhiba, a save siljen trubupe vaš trubuno dičhipe bašo arado sastipe, phurimasko ja aver e motivengo;
- d. te aračhen kaj sa e vasne čhutine sama phandine vaš siguripe thaj arakhajpe aven čhutine pe regionalnune ja minoritende čhiba;
- e. lačharen kaj sa e informacije save lundaren e kompetentune publikune barederimata, a save si phandine hakajenca e hardutnende, aven pašune pe regionalnune ja minoritende čhiba.

Artikulo 14.

Prekalhudutesko paruvipe

E raštre denutna anglaljen udiljipe (obligacia):

- a. te nakhaven akanutne dujrigone ja majbutrigone aranžmanore save phanden ljen e raštrenca an save e jekhuni čhib labarelp e ane identikuni ja miazutni forma, ja, te si prekaltrubune, te roden te phanden gasave ljindipekana, po čhand savo ka ma angljisarol e kontaktore maškar e labarutne e jekhune čhibako ane činaduni raštra pe umaljin e kulturači, sičopesi, informacijendi, sikavimasi thaj trajune sičopesi;
- b. ano mištope e regionalnune ja e minoritende čhibengo, te ločaren ja angljisaren kupatečeripe maškar e duj riga hudutese, a uladune maškar e regionalnune ja lokalnune barederengo pe savende teritorije e jekhuni čhib labarolpe ane identikuni ja miazutni forma.

O kotor IV

NAKHAVDIPE E POVELJAKO

Artikulo 15.

Periodikano raporti

1. E phuva denutna periodikane bičhaljen e generalno sekretarese e Konsiljese Evropako, ane forma savi činavol o Komiteti e ministrengo, raporti katar e politika

savi anglalljen, ano phandipe e avere kotoresa kal poveljako, thaj katar e napore save si ljindine ano nakhavdipe e paragrafengo e tritone kotoresko e Poveljako pe save udžiljisajlje. Angluno raporti trubul te avol bičhaldno ano miškope anglune beršesko palo nakhavdipe e Poveljako pe zor ane relacija pe raštra ano phuči, đikaj e aver raportore trubun te bičhaldon ane trinberšune intervalore palo angluno raporti.

2. E raportore trubun te aven publikune.

Artikulo 16.

Phučljaripe e raportesko

1. O raporti savo lundardol e generalno sekretarese e Konsiljese Evropako, karing o artikulo 15, ka phučljari o Komiteti e ekspertongo savo formirilpe ano phandipe e artikulosi 17.
2. E trupore ja e čidimata save si kanune formirime ane raštre đenutna šajin te sikaven e Komitetese ekspertonde pe phučimata save si phandine po nakhavdipe kal poveljako. Sar konsultil e raštra đenutna, o Komiteti e ekspertongo šaj te ljol ane sama kaja informacija ano gatisaripe pire raportesko savestar vačarol o trito paragrafi kal artikulosko. Kala trupore ja čidimata šajin, jekhune, te lundaren e deklarate save si phandine politikasa savi anglisavol ane raštra đenutni ano relacija pe paragrafore e dujto kotoresko kal poveljako.
3. Po fundo e raportesko savestar vačarol o paragrafo 1. Thaj e informacije save ljiparol o paragrafo 2, o Komiteti e ekspertongo ka gatisarol o raporti e Komitetese ministrengo. Kal raportese pherdonpe e komentara save si, po mandipe, hramosarde e raštre đenutna, a o Komiteti e ministrengo lje šajil te inkaljol.
4. O raporti savestar vačarol o paragrafo 3. ka sainčarol uladune e prepozicija e ekspertondi e Komitetese ministrengo vaš gatisaripe e hramondune gndimasko ječače ja majbut raštrende đenutnande kal poveljako.
5. O generalno sekretari e Konsiljese Evropako ka čerol dujeberšengo detaljuno raporti katar o nakhavdipe kal poveljako thaj ka bičhaljol lje e Parlamentarune čidutnače.

Artikulo 17.

O Komiteti e ekspertongo

1. O Komiteti e ekspertongo si čerdo katar po jekh đeno andar e sarsavi raštra đenutni, save alavisarol o Komiteti e ministrengo katar e patrin e jekhutnendi katar o majučo integriteti thaj pindarde ekspertimasko ane phučimata savenca ljolpe e Povelja, savi nominisarda e raštra đenutni.
2. E đene Komitetese alosarenpe ano periodi katar e šov berša, a si vi šajipe e sepaljune alomasko. Godo đeno savo naj ane situacija te đagoril piro mandati ka avol arlime ano phandipe e procedurasa anglaldikhlini e paragrafosa 1, a o đeno savo arlisarol lje, ka avol ane funkcija đi agor ljese mandatosko.

3. O Komiteti e ekspertongo ka fundosarol pire regule e proceduraće. Ljese sekretarese sevipenako ka araćhol o generalno sekretari e Konsiljese Evropako.

O kotor V

AGORISARIMASE PARAGRAFORE

Artikulo 18.

Kaja povelja si putardi vaš telalhramope sa e raštrenđe ġenutnande e Konsiljese Evropako. Šajil te avol ratifikime, aćhuni pe goda ja mukljisaruni. E instrumentore ratifikimase, aćhimasko pe goda ja mukljisarimasko deponinpe ko generalno sekretari e Konsiljese Evropako.

Artikulo 19.

1. Kaja povelja ka ćhutol pe zor angluno ġive ano ćhon sar naćhol o period katar e trin ćhon katar e data kana e pand raštre ġenutna e Konsiljese Evropako mothode piro aćhipe pe goda te avol phandino Poveljasa ano gnd e paragrafengo e artikulose 18.
2. Kana si ano phandipe fije savi aver raštra ġenutni savi palagoda mothol kamipe te avol phandini kal poveljasa, e Povelja ka nakhavdol pe zor angluno ġive ano ćhon sar ikljol o periodi katar e trin ćhona pale data depozitesi ljese instrumentesi e ratifikacijako, aćhimasko pe goda ja mekljaripesko.

Artikulo 20.

1. Sar e Povelja nakhavdol pe zor, o Komiteti e ministrengo e Konsiljesko Evropako šaj te akharol fije sava raštra savi naj ġeni e Konsiljese Evropako te pašol kal poveljaće.
1. Kana si ano phandipe fije savi phuv savi goda ćerol, e Povelja ka nakhavdol pe zor angluno ġive ano ćhon sar inkljol o periodi katar e trin ćhon pala e data depozitesi e instrumentese pašimasko savo si bićhaldo e generalno sekretarese e Konsiljesko e Evropako.

Artikulo 21.

1. Sarsavi raštra šaj, ano momenti telahramomasko ja bićhaldimasko e instrumentese ratifikacijako, aćhimasko pe goda, mekljaripesko ja pašimasko, te ćhol jekh ja majbut rezerve pe paragrafore katar e duj ġi e pand ġene 7. kal poveljako. Nisave aver rezerve naj šajune te ćhuton.
2. Sarsavi raštra kontraktutni savi ćerda rezerve karing e procedura anglaldikhli anglalthodine paragrafosa šajil an pherdune ja kotorune te ġrdolpe dromal

notifikacijako bičhalde e generalno sekretarese e Konsiljese Evropako. Crdipe ka ljol te čerol zuraljipe datako e ljipeimasko gasave notifikacijako katar e rig e generalno sekretareasi.

Artikulo 22.

1. Sarsavi raštra šajil an fije savo momenti te crdolpe katar e Povelja, notasa savi bičhaljol e generalno sekretarese e Konsiljesko e Evropako.
2. O činavipe čerdol pherdovasno angluno dive ano čhon sar načol o period katar e šov čhona palo ljipe e notifikacijako katar e rig e generalno sekretareasi.

Artikulo 23.

O generalno sekretari e Konsiljesko e Evropako ka đangljjarol e phuva đenutna e Konsiljese Evropako vi godola save telalhramosarde e Povelja katar:

- a. sarsavone telalhramomasko;
- b. o depozito sarsavone instrumentesko e ratifikacijako, ačhipesko pe goda, mekljarimasko ja pašimasko;
- c. e sarsavoni data e nakhavdimasi pe zor e Poveljači ano phandipe e artikulenca 19. thaj 20;
- d. e sarsavuni nota savi ljol ano gnd nakhavdimasko e paragrafengo e artikulose 3. o paragrafo 2;
- e. o fije savo aver akto e notifikacijako ja đangljjarimasko savo si phandino kal poveljasa.

Ano čaćavdipe kaj amen telje telalhramosarde, regulune autorizime, telalhramosardam kaja povelja.

Phandino ano Strazbur kal 5. dive novembrosko 1992. pe angljikani thaj francikani čhib, solduj tekstore barabarune autentikane, ane jekhutni kopija savi ka avol deponime ane arhive e Konsiljese Evropako. O generalno sekretari e Konsiljesko e Evropako ka bičhaljol e autorizime kopije sarsave katar e raštre đenutna Konsiljese e Evropako thaj sarsave raštraće savi si akhardini te pašol kal poveljaće.

Artikulo 3.

1. An suro dinimasko e ratifikacionune instrumentesko, e Srbija thaj Crna Gora ka dol avune deklarate:
Ano phandipe e artikulosa 2. o paragrafi 2. e Evropaće poveljako katar e regionalnune ja minoritende čhiba, e Srbija thaj Crna Gora ačhol pe goda kaj ane Republika Srbija vaš albanikani, bosnači, bugarikani, hungarikani, rromani, rumunikani, rusikani, slovikani, ukrajikani thaj kroatikani čhib nakhaven o artikulo 8. paragrafi 1. a (iii), a (iv), b (iv), c (iv), d (iv), e (ii), f (iii), g; artikulo 9. paragrafi

1. a (ii), a (iii), b (ii), c (ii), paragrafi 2. a, b, c, paragrafi 3, artikulo 10. paragrafi 1. a (iv), a (v), c, paragrafi 2. b, c, d, g, paragrafi 3. c, paragrafi 4 c, paragrafi 5. artikulo 11. paragrafi 1. a (iii), b (ii), c (ii), d, e (i), f (ii), paragrafi 2. paragrafi 3. artikulo 12. paragrafi 1. a, b, c, f, paragrafi 2. artikulo 13. paragrafi 1. c. artikulo 14. a, b, a ane Republika Crna Gora vaš albanikani thaj rromani čhib nakhavdon o artikulo 8. paragrafi 1. a (iii), a (iv), b (ii), b (iv), c (iii), c (iv), d (iv), e (ii), f (iii), g, h; artikulo 9, paragrafi 1. a (ii), a (iii), a (iv), b (ii), b (iii), c (ii), c (iii), d, paragrafi 2. a, b, c, paragrafi 3, artikulo 10. paragrafi 1. a (iii), a (iv), a (v), c, paragrafi 2. b, d, g, paragrafi 3. a, paragrafi 4. a, c, paragrafi 5. artikulo 11. paragrafi 1. a (iii), b (ii), d, e (i) f (ii), paragrafi 2. paragrafi 3. artikulo 12. paragrafi 1. a, b, c, f, paragrafi 2. artikulo 13. paragrafi 1. c.
2. Ano phandipe e artikulosi 1. b e Evropaçe poveljako katar e regionalnune ja e minoritende čhiba, e Srbija thaj Crna Gora deklarir ka o termini 'teritorija an savi si e regionalnune ja e minoritende čhiba ano labaripe' ka inđardon pe agora an save si e regionalnune ja e minoritende čhiba ano sevipeno labaripe ano phandipe e nacionalnune e kanunesednutnimaša."

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-9251-8-5
COBISS.CG-ID 21421584

